ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ — ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

∴

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ — ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 17

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ Δ'—Θ'

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Γ. ΣΤΑΜΟΥ
Θεολόγου - Γυμνασιάρχου

Κείμενον: B. Montfaucon

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

Γραμματεὺς Συντάξεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημέριος Ἰ. Ν. Ἁγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΠΕΡΙ ΚΑΡΤΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΙΩΒ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΑΙΔΩΝ D ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΠΟΧΗΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΟΡΚΩΝ.

1. Ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐπαρηγόρησε τὰς πολὺ λυπημένας ψυχάς σας καὶ καθησύχασε τὰς ταραγμένας διανοίας σας. Τὸ ὅτι ἐλάβατε ἀρκετὴν παρηγορίαν ἐκ τῆς προηγουμένης ὁμιλίας, τὸ ἐδείξατε μὲ τὸν ζῆλον τοῦτον καὶ τὴν προθυμίαν ποὺ ἤλθατε νὰ ἀκούσετε τὸν λόγον. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ψυχὴ θλιμμένη καὶ πιεζομένη ἀπὸ πολλὴν λύπην νὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀκούσῃ μὲ προθυμίαν κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέγονται. Ε Σεῖς ὅμως βλέπω ὅτι μὲ πολλὴν εὐνοϊκὴν διάθεσιν καὶ μεγάλον ζῆλον ἀκούετε τοὺς λόγους μας, ὅτι ἐδιώξατε μακρὰν τὰς λυπηρὰς σκέψεις καὶ ἕνεκα τοῦ ἔρωτος τῆς ἀκροάσεως τοῦ λόγου παρεμερίσατε τὴν μεγαλην λύπην ποὺ σᾶς κατεῖχε. Διὰ τοῦτο εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν μαζὶ μὲ σᾶς, διότι ἡ συμφορὰ δὲν ἐπηρέασε τὴν χριστιανικήν σας ἰδεολογίαν, οὔτε παρέλυσε τὴν ἠθικήν σας ἀντοχὴν ὁ φόβος, οὔτε ἔσβησε τὴν προθυμίαν σας ἡ θλῖψις, οὔτε ἐμάρανε τὸν ζῆλον σας ὁ κίνδυνος, οὔτε ἐνίκησε τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ζῆλον σας ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων, οὔτε κατέβαλε τὴν προθυμίαν σας ἡ δυσκολία τῶν περιστάσεων. 49 Α Καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν κατέβαλε, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐδυνάμωσε. Καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν παρέλυσε, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔκαμε πιὸ ἔντονον. Καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν ἔσβησεν, ἀλλὰ καὶ περισσότερον τὴν ἄναψε. Ἡ μὲν ἀγορὰ ἔχει ἀδιάσει, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἔχει γεμίσει.

Ἐκείνη ἔχει γίνει ὑπόθεσις τραγωδίας, αὐτὴ δὲ ἀφορμὴ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. Ὅταν λοιπόν, ἀγαπητέ, εἰσέλθῃς εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἡ ἔρημος ὄψις αὐτῆς σὲ κάμῃ νὰ ἀναστενάξῃς, νὰ καταφύγῃς πρὸς τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία θὰ σὲ παρηγορήσῃ ἀμέσως μὲ τὸ πλῆθος τῶν τέκνων της καὶ θὰ σοῦ δείξῃ τελείαν τὴν χορείαν τῶν ἀδελφῶν, καὶ θὰ σοῦ ἀπομακρύνῃ ὅλην τὴν λύπην. Διότι εἰς μὲν τὴν πόλιν μένοντες ἐπιθυμοῦμεν, ὅπως αὐτοὶ ποὺ μένουν εἰς τὰς ἐρήμους νὰ ἴδωμεν ἀνθρώπους. Β εἰς δὲ τὴν Ἐκκλη-

σίαν καταφεύγοντες, στενοχωρούμεθα ἀπὸ τὸ πλῆθος. Καθὼς δὲ ὅταν ἡ θάλασσα ταράσσεται καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν πολλὴν τρικυμίαν σὲ μεγάλην φουρτούναν, ὁ φόβος ἀναγκάζει ὅλους τοὺς θαλασσινοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὸν λιμένα, ἔτσι καὶ τώρα τῆς ἀγορᾶς τὰ κύματα καὶ τῆς πόλεως ἡ τρικυμία ἀπὸ τὴν περιπέτειαν, συναθροίζει ὅλους ἀπὸ παντοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης ἑνώνει σφικτὰ τὰ μέλη αὐτῆς. Ἂς εὐχαριστῶμεν λοιπὸν καὶ διὰ ταῦτα τὸν Θεόν, διότι τόσον μεγάλο κέρδος ἀπεκομίσαμεν ἀπὸ τὴν θλῖψιν, διότι τόσον ὠφελήθημεν ἀπὸ τὸν πειρασμόν. C

Ἐὰν δὲν θὰ ὑπάρξῃ πειρασμός, δὲν ὑπάρχει οὔτε στέφανος. Ἐὰν δὲν θὰ ὑπάρξουν ἀγῶνες, οὔτε βραβεῖα θὰ ὑπάρξουν. Ἐὰν δὲν θὰ εἶναι στάδια, οὔτε τιμαί. Ἐὰν δὲν θὰ ἔχωμεν θλῖψιν, οὔτε ἄνεσιν. Ἐὰν δὲν θὰ εἶναι χειμών, οὔτε θέρος. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς σπόρους εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἰδῇ κανείς. Διότι καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ προηγηθοῦν πολλαὶ βροχαί, πολλὴ συννεφιά, πολὺ κρύο, διὰ νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν γῆν τὰ στάχυα μεστωμένα. Ὅπου δὲ εἶναι καιρὸς σπορᾶς, εἶναι καιρὸς καὶ βροχῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τώρα ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς ὁ χειμώνας, χειμώνας ψυχῶν, ὄχι τῆς φύσεως, ἂς σπείρωμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, διὰ νὰ θερίσωμεν κατὰ τὸ θέρος. Ἂς σπείρωμεν δάκρυα, διὰ νὰ θερίσωμεν ἀγαλλίασιν. Αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικά μου λόγια, ἀλλὰ παραγγελία τοῦ προφήτου. «Αὐτοὶ ποὺ σπείρουν μὲ δάκρυα, D λέγει, θὰ θερίσουν σκιρτῶντες ἀπὸ ἀγαλλίασιν» (Ψαλμ. 125, 5). Δὲν συντελεῖ τόσον ἡ βροχή, ποὺ πίπτει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, εἰς τὸ νὰ μεγαλώνουν καὶ γίνωνται θαλεροὶ οἱ σπόροι, ὅσον συντελεῖ ἡ βροχὴ τῶν δακρύων ἐκ τῶν θλίψεων εἰς τὸ νὰ μεγαλώνῃ καὶ καρποφορῇ ὁ σπόρος τῆς ἀρετῆς. Ἡ βροχὴ αὐτὴ τῶν δακρύων σπογγίζει τὴν ψυχήν, ποτίζει τὴν διάνοιαν, συντελεῖ νὰ μεγαλώνῃ γρήγορα ἡ βλάστησις τῆς διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη καὶ τὸ αὐλάκι νὰ γίνεται βαθύ. Καὶ αὐτὴν τὴν προτροπὴν τὴν ἔδωκεν ὁ προφήτης, εἰπὼν τὰ ἑξῆς: «κάμετε νιάματα (ὀργώματα) εἰς τὰ χέρσα χωράφια σας καὶ μὴ σπείρετε εἰς μέρη ποὺ εἶναι ἀγκάθια» (Ἱερ. 4, 3.). Καθὼς λοιπὸν ὁ Γεωργὸς μὲ τὸ ἀλέτρι σχίζει τὴν γῆν καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἑτοιμάζει ἀσφαλὲς μέρος πρὸς φύλαξιν τῶν σπόρων, ὥστε, ὅταν θὰ σπείρῃ, νὰ μὴ μείνουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ χαθοῦν, E ἀλλὰ νὰ πέσουν βαθειὰ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς ἀσφαλὲς μέρος νὰ ριζώσουν. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς. Ἔχοντες ὡς ἀλέτρι τὴν θλῖψιν, πρέπει νὰ σᾶς σχίσωμεν εἰς δύο καὶ ἀνασηκώσωμεν τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς σας. Αὐτὴν τὴν προτροπὴν δίδει καὶ ἕνας ἄλλος προφήτης λέ-

γων: «Σχίσατε τὰς καρδίας σας καὶ ὄχι τὰ ροῦχα σας» (Ἰωὴλ 2, 13). Ἂς σχίσωμεν λοιπὸν τὰς καρδίας, διὰ νὰ βγάλωμεν μαζὶ μὲ τὰς ρίζας ἐξ αὐτῆς, ἐὰν ὑπάρχῃ κάποιο πονηρὸ χόρτο καὶ δολερὸς λογισμός, καὶ καθαρὰν παραδώσωμεν τὴν γῆν εἰς τοὺς σπόρους τῆς ἀρετῆς. 50 A Διότι, ἐὰν τώρα δὲν ὀργώσωμεν, ἐὰν τώρα δὲν σπείρωμεν, ἐὰν τώρα δὲν δακρύσωμεν, ποὺ εὑρισκόμεθα εἰς θλῖψιν καὶ νηστείαν, πότε ἄλλοτε θὰ ἔλθωμεν εἰς κατάνυξιν; Ὅταν ὑπάρχῃ ἄνεσις καὶ καλοπέρασις; Ἀλλὰ τότε εἶναι τοῦτο ἀδύνατον. Διότι ἡ ἄνεσις καὶ ἡ καλοπέρασις συνήθως ὁδηγεῖ εἰς ἀμέλειαν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ θλῖψις εἰς πνευματικὴν προθυμίαν, καὶ τὴν διάνοιαν, ἡ ὁποία πλανᾶται ἔξω τοῦ ὀρθοῦ δρόμου καὶ χάσκει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὴν ἐπαναφέρει εἰς τὸν ἑαυτόν της. Ἂς μὴ στενοχωρούμεθα λοιπὸν διὰ τὴν θλῖψιν ταύτην, ἀλλ' ἂς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι αὐτὴ θὰ μᾶς φέρῃ μεγάλο κέρδος πνευματικόν, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο φαίνεται παράξενον. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν γεωργόν. Ὅταν σπείρῃ τοὺς σπόρους, ποὺ μὲ πολὺν κόπον ἐμάζευσε, εὔχεται νὰ γίνῃ χειμώνας. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει ἀπὸ γεωργίαν, B θὰ τοῦ φανοῦν παράξενα ὅλα αὐτά, ποὺ βλέπει, καὶ θὰ εἴπῃ, ἴσως, εἰς τὸν ἑαυτόν του: Τί κάνει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; ὄχι μόνον σκορπίζει αὐτὰ ποὺ ἐμάζευσε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνακατώνει μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν μὲ τὸ χῶμα, ὥστε νὰ μὴ ἠμπορέσῃ εὔκολα νὰ τὰ ξαναμαζεύσῃ. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εὔχεται νὰ βρέξῃ πολύ, ὥστε νὰ σαπίσουν καὶ γίνουν λάσπη αὐτά, ποὺ ἔρριξε εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐπὶ πλέον συγχίζεται, ὅταν βλέπῃ νὰ ξεσποῦν βρονταὶ καὶ ἀστραπαί. Ὁ γεωργὸς ὅμως βλέπων ὅλα αὐτὰ δὲν ταράσσεται, ἀλλὰ τοὐναντίον χαίρει καὶ ἀγάλλεται, ὅταν βλέπῃ χειμῶνα. Διότι δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ παρόντα, ἀλλὰ περιμένει καὶ τὰ μέλλοντα. Δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰς βροντάς, C ἀλλὰ λογαριάζει τὰ χειρόβολα ἀπὸ τὰ στάχυα, οὔτε τοὺς σπόρους ποὺ σαπίζουν σκέπτεται, ἀλλὰ τὰ μεστωμένα στάχυα, οὔτε τὴν ἐνοχλητικὴν βροχήν, ἀλλὰ τὴν πάρα πολὺ εὐχάριστον σκόνην τοῦ ἁλωνισμοῦ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἂς μὴ βλέπωμεν μόνον τὴν παροῦσαν θλῖψιν, οὔτε τὸν πόνον, ἀλλὰ τὴν προερχομένην ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν, τὸν καρπόν, ἂς περιμένωμεν τὰ χειρόβολα τοῦ ἁλωνισμοῦ. Διότι ἂν εἴμεθα νηφάλιοι πολὺν καρπὸν θὰ ἀποκομίσωμεν ἀπὸ τὰς δυσκόλους αὐτὰς περιστάσεις καὶ θὰ γεμίσωμεν τὰς ἀποθήκας τῆς διανοίας μας. Ἂν εἴμεθα νηφάλιοι ὄχι μόνον δὲν θὰ πάθωμεν ἀπὸ τὰς θλίψεις αὐτὰς κανένα κακόν, ἀλλὰ καὶ ἀναρίθμητα καλὰ θὰ ἀπολαύσωμεν. D Ἂν ὅμως εἴμεθα ράθυμοι, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἄνεσις θὰ μᾶς καταστρέψῃ. Διότι τὸν ἀπρόσεκτον εἰς τὸν βίον του καὶ τὰ δύο (θλῖψις καὶ ἄνεσις) τὸν

βλάπτουν, ἐνῶ τοὐναντίον τὸν προσεκτικὸν καὶ τὰ δύο τὸν ὠφελοῦν. Καὶ ὅπως ὁ χρυσὸς ἂν πέσῃ εἰς τὸ νερό, φανερώνει τὴν ὡραίαν του ὄψιν, ἂν πάλι μπῇ εἰς τὸ χωνευτήρι, γίνεται λαμπρότερος, ἡ δὲ λάσπη καὶ τὸ χορτάρι ἂν τύχῃ νὰ ἀναμιχθοῦν μὲ τὸ νερὸ ἡ λάσπη διαλύεται, τὸ δὲ χορτάρι, σήπεται· ἂν πάλιν πέσουν εἰς τὴν φωτιάν, ἡ μὲν λάσπη ξεραίνεται, τὸ δὲ χόρτον κατακαίεται, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὸν δίκαιον καὶ ἁμαρτωλόν. Ὁ δίκαιος καὶ ἄνεσιν ἂν ἔχῃ μένει λαμπρός, ὅπως ὁ χρυσός, ποὺ περιβρέχεται ἀπὸ πολλὰ νερά, ἂν πέσῃ σὲ πειρασμοὺς καὶ δοκιμασίας, **E** γίνεται λαμπρότερος, ὅπως ὁ χρυσός, ποὺ δοκιμάζεται ἀπὸ τὴν φωτιάν. Ὁ ἁμαρτωλὸς ὅμως, ὅταν εὑρίσκεται εἰς ἄνεσιν, διαλύεται καὶ σήπεται, ὅπως ἡ λάσπη καὶ ὁ χόρτος ὅταν πέσουν εἰς τὸ νερό· ὅταν δὲ τύχῃ νὰ πέσῃ εἰς πειρασμόν, καταστρέφεται τελείως, ὅπως ἡ λάσπη καὶ ὁ χόρτος ἀπὸ τὴν φωτιάν.

2. Ἂς μὴ δυσφοροῦμεν λοιπὸν διὰ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ηὗραν. Ἐὰν ἔχῃς ἁμαρτίας εὔκολα κατακαίονται καὶ ἐξαφανίζονται ὑπὸ τῆς θλίψεως· ἐὰν δὲ ἔχῃς ἀρετήν, γίνεσαι δι' αὐτῆς λαμπρὸς καὶ φαιδρός, διότι, ἐὰν ἔχῃς διαρκῶς προσοχὴν καὶ νηφαλιότητα, θὰ εἶσαι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε θλῖψιν. 51 **A** Καὶ τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι αἰτία τῶν ἠθικῶν πτώσεων δὲν εἶναι ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ ἡ ἀμέλεια αὐτῶν ποὺ πειράζονται. Ὥστε ἂν θέλῃς νὰ ζῇς μὲ καλοπέρασιν καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃς ἄνεσιν καὶ εὐχαρίστησιν νὰ μὴ ζητῇς νὰ εὕρῃς εὐχαρίστησιν καὶ ἄνεσιν, ἀλλὰ ψυχὴν γεμάτην ὑπομονὴν καὶ νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐπιδείξῃ καρτερίαν. Διότι, ἐὰν δὲν ἔχῃς τοῦτο καὶ ὁ πειρασμὸς θὰ σὲ καταβάλῃ, καὶ ἡ ἄνεσις πολὺ περισσότερον θὰ σὲ καταστρέψῃ. Ὅτι δὲ αἰτία νὰ χάσωμεν τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μας εἶναι ἡ ἀμέλειά μας καὶ ὄχι ἡ προσβολὴ τῶν κακῶν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ. **B** «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ ἐκτελεῖ αὐτούς, θὰ τὸν παραβάλω πρὸς ἄνδρα φρόνιμον, ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι του ἐπάνω εἰς τὸν βράχον. Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ εἰς τὴν στέγην τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἦλθον τὰ ποτάμια τῆς νεροποντῆς εἰς τὰ θεμέλιά του καὶ ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι εἰς τοὺς τοίχους του καὶ ἔπεσαν ἐπάνω εἰς τὸ σπίτι αὐτὸ καὶ δὲν ἐκρημνίσθη, διότι εἶχε γερὸ θεμέλιο. Καὶ πάλιν. Καθένας ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ δὲν τοὺς ἐκτελεῖ, θὰ εἶναι ὅμοιος πρὸς ἄνθρωπον ἀνόητον, ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι του ὄχι εἰς στερεὸ θεμέλιο, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον. Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθαν τὰ ποτάμια, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν βροχήν, καὶ ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι καὶ ἐκτύπησαν εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο καὶ ἔπεσε. Καὶ ἦτο ἡ πτῶσίς του ὁλοκληρωτικὴ καὶ πλήρης.» (Ματθ. 7, 24—27). Βλέπεις ὅτι

ὄχι ἡ προσβολὴ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἡ ἀνοησία ἐκείνων, ποὺ ἔκτισαν, συνετέλεσε νὰ πέσῃ τὸ σπίτι; **C** Διότι καὶ εἰς τὸ ἕνα βροχὴ καὶ εἰς τὸ ἄλλο βροχή. Καὶ ἐκεῖ ποταμοὶ καὶ ἐδῶ ποταμοί. Καὶ ἐκεῖ προσβολαὶ ἀέρων καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιο. Καὶ ὁ ἕνας ἔκτισε καὶ ὁ ἄλλος. Καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἦτο ἰδία καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως τὰ ἴδια. Καὶ ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο διαφορετικόν, διότι διαφορετικὸν ἦτο τὸ θεμέλιον. Δὲν ἐπέφερε λοιπὸν τὴν πτῶσιν ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ ἡ ἀνοησία αὐτοῦ, ποὺ ἔκτισε, διότι ἄλλως ἔπρεπε νὰ πέσῃ καὶ τὸ σπίτι μὲ τὸ γερὸ θεμέλιο, πρᾶγμα ποὺ δὲν συνέβη. Ἀλλὰ μὴ νομίσετε ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ διὰ κανένα σπίτι. Δὲν ἔχουν λεχθῆ διὰ σπίτι, ἀλλὰ περὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία διὰ τῶν ἔργων δεικνύει, ὅτι εἰσακούει τὸν θεῖον λόγον ἢ τὸν ἀποκρούει. **D** Ἔτσι ἔκτισε τὴν ψυχήν του ὁ Ἰώβ. Κατέβη ἡ βροχή, δηλαδὴ ἡ φωτιά, ποὺ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τοῦ κατέστρεψεν ὅλα τὰ κοπάδια, ἦλθον οἱ ποταμοί, δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, ποὺ τοῦ ἀνήγγειλον τὰς πυκνάς, συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους συμφοράς, ἄλλος μὲν τὴν καταστροφὴν τῶν αἰγῶν, ἄλλος δὲ τῶν καμήλων καὶ ἄλλος τὸν θάνατον τῶν παιδιῶν του, ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι, δηλαδὴ τὰ πικρὰ λόγια τῆς γυναίκας, διότι τοῦ εἶπε: «λέγε κάποιον λόγον ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ ἂς πεθάνῃς» (Ἰὼβ 2, 9), καὶ ὅμως δὲν ἔπεσε τὸ σπίτι, δὲν ἐνικήθη ἡ ψυχή, δὲν ἐβλασφήμησεν ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τῶν ἑξῆς: «Ὁ Κύριος ἔδωκεν ὁ Κύριος ἀφήρεσε, ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον ἔτσι καὶ ἔγινε» (Ἰὼβ 1, 21). Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, **E** ἀλλὰ ἡ ἀδιαφορία τῶν ἀμελῶν, συνήθως προκαλεῖ τὴν πτῶσιν, διότι ἡ θλῖψις τὸν ἠθικῶς ἰσχυρὸν τὸν κάμνει ἰσχυρότερον. Ποῖος λέγει αὐτά; Ἐκεῖνος ποὺ εἶχεν ὡς τροφὴν τὴν θλῖψιν, δηλαδὴ ὁ μακάριος Παῦλος· τὰ λέγει διὰ τῶν ἑξῆς: «ἡ θλῖψις παράγει σιγὰ σιγὰ ὡς τέλειον ἔργον τὴν ὑπομονήν ἡ δὲ ὑπομονὴ παράγει ἀρετὴν δοκιμασμένην καὶ τελείαν, ἡ δοκιμασμένη δὲ ἀρετὴ παράγει τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν» (Ρωμ. 5, 3—4).

Καθὼς δὲ ἡ ὁρμὴ τῶν ἀνέμων ποὺ κτυπᾷ τὰ γερὰ δένδρα καὶ ἀπὸ παντοῦ τὰ φυσᾷ καὶ κουνᾷ, δὲν τὰ ξερριζώνει, ἀλλὰ διὰ τῶν προσβολῶν τούτων τὰ κάνει στερεώτερα καὶ δυνατώτερα, 52 **A** ἔτσι καὶ οἱ ἐπερχόμενοι πειρασμοὶ καὶ αἱ θλίψεις τὴν ἁγίαν ψυχήν, ποὺ ζῇ μὲ εὐλάβειαν, δὲν τὴν καταβάλλουν, ἀλλὰ τὴν προπαρασκευάζουν νὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν ὑπομονήν, ὅπως ἔκαμαν καὶ τὸν μακάριον Ἰὼβ ἐνδοξότερον καὶ σεμνότερον. Τώρα μὲν λοιπὸν ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς καὶ τῆς ἰδίας μὲ ἡμᾶς φύσεως ὀργίζεται ἐναντίον μας καὶ μᾶς ἔχει καταλάβει φόβος, τότε δὲ ἐναντίον ἐκεί-

νου ὠργίζετο δαίμων ἄγριος καὶ πονηρὸς καὶ ὄχι ἁπλῶς ὠργίζετο, ἀλλὰ μετεχειρίζετο ἐναντίον του κάθε τέχνασμα καὶ ἀπάτην, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατέβαλε τὴν ἀνδρείαν τοῦ δικαίου. Καὶ αὐτὸς μὲν (ὁ βασιλεύς), ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, ἄλλοτε μὲν ὀργίζεται, ἄλλοτε δὲ πάλιν συμφιλιώνεται μὲ ἡμᾶς, καὶ ὅμως ἔχομεν πεθάνει ἀπὸ τὸν φόβον μας. τότε ὅμως ὁ διάβολος ἦτο ἐχθρός, ποὺ ποτὲ δὲν συμφιλιώνεται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, **B** καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει κινήσει ἄσπονδον καὶ ἀκήρυκτον πόλεμον κατὰ τοῦ γένους μας. Καὶ παρ' ὅλον τοῦτο περιεφρόνησε τὰς ἐπιθέσεις αὐτοῦ ὁ δίκαιος. Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαν ἢ συγγνώμην θὰ ἔχωμεν, διότι δὲν ἀντιμετωπίζομεν, ὅπως ἐκεῖνος, ἀνθρώπινον πειρασμόν. ἡμεῖς, ποὺ τόσα φιλοσοφοῦμεν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἐκεῖνος, καίτοι ἔζουσε πρὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς θείας Χάριτος, τὸν ἀφόρητον ἐκεῖνον πόλεμον τόσον γενναίως ὑπέφερε;

Αὐτὰ λοιπὸν πάντοτε νὰ συζητῶμεν μεταξύ μας, ἀγαπητοί, καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους ἂς παρηγορούμεθα. Διότι καὶ σεῖς γνωρίζετε καὶ ἡ συνείδησίς σας μαρτυρεῖ, πόσον ὠφελήθητε ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦτον. Ὁ ἀκόλαστος ἔγινε τώρα σώφρων, **C** ὁ αὐθάδης μετριοπαθέστερος, ὁ ἀμελὴς ζηλωτής. ἐκεῖνοι ποὺ ποτέ τους δὲν εἶχον ἀντικρύσει ἐκκλησίαν, διότι ἔμενον πάντοτε εἰς τὰ θέατρα, τώρα ἀπὸ τὸ πρωῒ ἕως τὸ βράδυ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶναι. Δι' αὐτὰ λοιπὸν στενοχωρεῖσαι, λέγε μου, διότι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ φόβου σὲ ἔκαμε φρόνιμον καὶ διὰ τῆς θλίψεως σὲ ὡδήγησε νὰ καταλάβῃς ὅτι πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῇς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου; Ἀλλὰ ὑποφέρεις πάρα πολὺ καὶ πληγώνεται ἡ διάνοιά σου καθημερινῶς. διότι περιμένει θάνατον καὶ μεγίστην τιμωρίαν; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ προκόψωμεν πολὺ εἰς τὴν ἀρετήν, διότι ἡ ἀγωνία ἐπιτείνει τὴν εὐλάβειαν. Ὁ Θεὸς δύναται νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ τώρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ κακά, ἀλλὰ ἂν δὲν μᾶς ἰδῇ νὰ καθαρισθῶμεν τελείως, **D** νὰ ἐπιστρέψωμεν πρὸς αὐτόν, καὶ μετανοήσωμεν σταθερῶς καὶ εἰλικρινῶς, δὲν καταπαύει τὴν θλῖψιν.

Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ χρυσοχόος. Ἂν δὲν ἰδῇ νὰ καθαρισθῇ καλὰ ὁ χρυσός, δὲν τὸν βγάζει ἀπὸ τὸ χωνευτήρι. Καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει νὰ περάσῃ αὐτὸ τὸ σύννεφο τῆς θλίψεως, ἂν δὲν σωφρονισθῶμεν τελείως. Παράδειγμα καὶ ἐκεῖνος ποὺ παίζει κιθάραν. Οὗτος οὔτε τεντώνει τὴν χορδὴν πολύ, διὰ νὰ μὴ σπάσῃ, οὔτε πάλιν τὴν χαλαρώνει περισσότερον τοῦ κανονικοῦ, διὰ νὰ μὴ χαλάσῃ ἡ συμφωνία τῆς ἁρμονίας τοῦ ᾄσματος. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Θεός. Οὔτε μᾶς ἀφίνει εἰς διαρκῆ ἄνεσιν, **E** οὔτε σὲ πολυχρόνιον θλῖψιν, ἀλλὰ κανονίζει τὴν συμ-

μετοχήν μας καὶ εἰς τὰ δύο, κατὰ τὴν σύνεσιν Αὐτοῦ. Δὲν μᾶς ἀφίνει δηλαδὴ νὰ εἴμεθα εἰς διαρκῆ ἄνεσιν, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν ἀμελέστεροι, οὔτε πάλιν εἰς συνεχῆ θλῖψιν, διὰ νὰ μὴ καταπέσωμεν ψυχικῶς καὶ ἀπαυδήσωμεν.

3. Εἰς Αὐτὸν λοιπὸν ἂς ἀναθέσωμεν νὰ καθορίσῃ πότε θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ βάσανα, εἰς δὲ τὸν ἑαυτόν μας νὰ προσευχώμεθα μόνον καὶ νὰ ζήσωμεν μὲ ἀρετήν. Ἔργον ἰδικόν μας εἶναι νὰ προοδεύσωμεν εἰς τὴν ἀρετήν, 32 **A** τοῦ δὲ Θεοῦ νὰ μᾶς ἀπαλλάσσῃ ἀπὸ τὰ κακά. Ὅσον εὑρίσκεσαι εἰς πειρασμόν, ὁ Θεὸς περισσότερον ἀπὸ σὲ θέλει νὰ σβήσῃ τὴν φωτιὰν τῆς θλίψεως, ἀλλὰ δὲν τὸ κάνει, διότι περιμένει νὰ καταρτισθῇς ψυχικῶς καὶ νὰ εὕρῃς τὴν σωτηρίαν. Ὅπως λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἄνεσιν προῆλθε θλῖψις, ἔτσι πρέπει νὰ περιμένῃς καὶ ἀπὸ τὴν θλῖψιν ἄνεσιν. Διότι δὲν εἶναι πάντοτε χειμώνας, οὔτε πάντοτε καλοκαίρι, οὔτε πάντοτε τρικυμία. οὔτε πάντοτε γαλήνη, οὔτε πάντοτε νύχτα, οὔτε πάντοτε ἡμέρα. Ἔτσι δὲν θὰ εἶναι πάντοτε θλῖψις, ἀλλὰ καὶ ἄνεσις. ἀρκεῖ μόνον κατὰ τὸν χρόνον τῶν θλίψεων διαρκῶς νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεόν, ὅπως ἔπραττον καὶ οἱ τρεῖς παῖδες.

Διότι αὐτοὶ εἰς τὴν κάμινον ἐρρίφθησαν καὶ οὔτε τότε ἐλησμόνησαν τὸ καθῆκον τῆς προσευχῆς, οὔτε τοὺς ἐτρόμαξεν ἡ φωτιά, **B** ἀλλὰ καίτοι τοὺς ἔζωνον ἀπὸ παντοῦ φλόγες, μὲ περισσοτέραν προθυμίαν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ κάθονταν μὲ ἡσυχίαν εἰς τὸ δωμάτιόν τους, ἀνέπεμπον τὰς ἱερὰς ἐκείνας προσευχάς. Διὰ τοῦτο προφυλακτικὸν μέσον ἔγινεν εἰς αὐτοὺς ἡ φωτιά, ἔνδυμα ἡ φλόγα, πηγὴ ἡ κάμινος, καὶ ἐνῷ τοὺς ἐδέχθη δεμένους, τοὺς ἔδωκε πίσω λυμένους. Ἔλαβε σώματα θνητὰ καὶ ἀπεμακρύνθη αὐτῶν ὡς νὰ ἦσαν ἀθάνατα. Δὲν ἐσεβάσθη τὴν φύσιν αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν εὐσέβειαν, ποὺ εἶχεν ἡ φύσις των. Ἔδεσε τὰ πόδια αὐτῶν ὁ τύραννος καὶ ἔδεσαν τὰ πόδια τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός.

Παράξενον πρᾶγμα! τοὺς δεμένους ἔλυσεν ἡ φωτιὰ καὶ αὐτὴ πλέον ἐδένετο ὑπὸ τῶν λυμένων. Δηλαδὴ ἡ εὐσέβεια τῶν νέων τούτων μετέβαλε τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, **C** ἢ μᾶλλον δὲν τὴν μετέβαλεν, ἀλλὰ ἔγινεν αὐτὸ ποὺ εἶναι πολὺ ἐκπληκτικώτερον, ἐνῷ ἡ φύσις ἔμενεν ἀμετάβλητος, ἐσταμάτησε τὴν ἐνέργειάν της, διότι δὲν ἔσβησεν ἡ φωτιά, ἀλλὰ ἐνῷ ἦτο ἀναμμένη δὲν ἔκαιε. Καὶ τὸ πλέον θαυμαστὸν καὶ παράδοξον εἶναι, ὅτι τὸ φαινόμενον αὐτὸ δὲν παρετηρήθη μόνον εἰς τὰ σώματα τῶν ἁγίων ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματά των. Καὶ καθὼς προκειμένου περὶ τῶν ἀποστόλων τὰ ἐνδύματα τοῦ Παύλου ἐξεδίωκον δαίμονας καὶ ἀσθενείας (Πράξ. 19, 12) καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Πέτρου τὸν θάνατον (Πράξ. 5, 15) ἔτσι καὶ τῶν παιδιῶν αὐτῶν τὰ ἐνδύματα κατήργησαν

τὴν δύναμιν τῆς φωτιᾶς. Δὲν γνωρίζω πῶς νὰ σᾶς δώσω νὰ καταλάβετε, διότι τὸ θαῦμα αὐτὸ εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ κάθε διήγησιν. D Παρατηρήσατε διατί. Καὶ ἔκαιεν ἡ φωτιὰ καὶ δὲν ἔκαιε. Διότι ὅταν ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ σώματα τῶν ἁγίων δὲν τὰ ἔκαιε· ὅταν δὲ ἔπρεπε νὰ σπάσῃ τὰ δεσμά, ἔκαιε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔκαψε μὲν τὰ δεσμά, ἀλλὰ δὲν ἔθιξε τοὺς ἀστραγάλους τῶν ποδῶν. Εἶδες πόσον πλησίον ἦτο; Καὶ ὅμως δὲν ἐξηπατήθη ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν, οὔτε ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα ἀπὸ τὰ δεσμά. Ἔδεσεν ὁ τύραννος καὶ ἔλυσεν ἡ φωτιά, διὰ νὰ μάθῃς τοῦ βαρβάρου τὴν θηριωδίαν καὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως τὴν ὑπακοὴν πρὸς τὸν Θεόν. Διατί λοιπὸν τὰς ἔδεσεν ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν φωτιάν; Διὰ νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἡ ἐντύπωσις τοῦ θαύματος, διὰ νὰ φανῇ παραδοξότερον τὸ σημεῖον, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔβλεπες ἦσαν ὀπτικὴ ἀπάτη. E Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο φωτιά, ἡ φωτιὰ αὐτὴ τῆς καμίνου, δὲν ἤθελε καταφάγει τὰ δεσμά, καὶ τὸ σπουδαιότερον, δὲν θὰ ἅρπαζε καὶ ἔκαιε αὐτοὺς ποὺ ἐκάθηντο ἔξω (Δανιὴλ 3, 24). Τώρα δὲ εἰς μὲν τοὺς ἔξω ἔδειξε τὴν δύναμίν της, εἰς δὲ τοὺς ἐντὸς τὴν ὑπακοήν της.

Σὺ ὅμως πρόσεξε τὸ ἑξῆς σημεῖον, ὅτι ὁ διάβολος, πάντοτε, διὰ τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων πολεμεῖ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ἰδίων, καταστρέφει τὴν δύναμίν του. Καὶ τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ ἐφευρετικοῦ τοῦ Θεοῦ, 54 A ὁ ὁποῖος τὰ ὅπλα καὶ τὰς μεθοδείας ἐκείνου, τὰς χρησιμοποιεῖ ἐναντίον τοῦ κεφαλιοῦ του. Αὐτὸ ἔγινε καὶ ἐδῶ. Ὁ μὲν διάβολος ἐνέπνευσε τότε τὸν τύραννον ἐκεῖνον νὰ μὴ ἀποκεφαλίσῃ τοὺς ἁγίους, οὔτε εἰς τὰ θηρία νὰ τοὺς παραδώσῃ, οὔτε δι᾽ ἄλλου τρόπου νὰ τοὺς τιμωρήσῃ, ἀλλὰ νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν φωτιὰν τῆς καμίνου, διὰ νὰ μὴ διασωθοῦν τὰ λείψανά των, ἀφοῦ θὰ ἐκαίοντο τὰ σώματά των καὶ ἡ στάχτη τῶν λειψάνων θὰ ἀνεμειγνύετο μὲ τὴν στάχτη τῶν κληματιδίων· ὁ Θεὸς ὅμως αὐτὸ τὸ ἴδιον μέσον μετεχειρίσθη, διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀσέβειαν. Μὲ ποῖον τρόπον, αὐτὸ θὰ σᾶς εἴπω τώρα.

Θεὸς ἀπὸ τοὺς Πέρσας θεωρεῖται ἡ φωτιὰ B καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν χώραν ἐκείνην βάρβαροι τὴν τιμοῦν ἀκόμη καὶ σήμερον. Θέλων λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ρίζαν νὰ καταργήσῃ τὴν βάσιν τῆς ἀσεβείας αὐτῆς, ἐπέτρεψε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τιμωρηθοῦν, διὰ νὰ ἴδουν μὲ τὰ μάτια τους, οἱ λατρεύοντες τὴν φωτιάν, τὴν νίκην, ποὺ θὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς δούλους Του, καὶ ἔτσι διὰ τῶν ἔργων θὰ ἔπειθεν αὐτούς, ὅτι οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνικῶν ὄχι μόνον τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ φοβοῦνται.

4. Παρατήρησε δὲ ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους πλέκεται ὁ στέφανος τῆς νίκης C καὶ ὅτι μάρτυρες τοῦ θριάμβου γίνονται αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐχθροί. «Διότι ἀπέστειλε, λέγει, ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ ἀνθρώπους διὰ νὰ συνάξῃ ὅλους τοὺς ὑπάτους καὶ στρατηγοὺς καὶ τοπάρχας καὶ ἡγουμένους καὶ τυράννους καὶ τοὺς ἔχοντας ἐξουσίαν καὶ ὅλους τοὺς ἄρχοντας τῶν χωρῶν νὰ ἔλθουν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνος καὶ ἐμαζεύθηκαν ὅλοι» (Δαν. 3, 2). Ὁ ἐχθρὸς ἑτοιμάζει τὸ θέατρον καὶ ὁ ἴδιος μαζεύει τοὺς θεατάς. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁρίζει τὸ στάδιον καὶ φέρει ὡς θεατὰς ὄχι τυχαίους ἀνθρώπους, οὔτε ἀσήμους τινάς, ἀλλὰ ἐπισήμους καὶ ἀξιωματούχους, διὰ νὰ γίνῃ ἡ μαρτυρία αὐτῶν ἀξιόπιστος ἀπὸ πολλούς. Ἦλθον προσκεκλημένοι δι᾽ ὡρισμένην ὑπόθεσιν D καὶ ἔφυγον ἀφοῦ εἶδον ὅλοι ἄλλην. Ἦλθον διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα καὶ ἀνεχώρησαν μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὴν εἰκόνα καὶ μὲ θαυμασμὸν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν σημείων, ποὺ ἔγιναν εἰς τοὺς παῖδας τούτους. Πρόσεξε ἀκόμη νὰ ἴδῃς, ποῦ εἶχε γίνει τὸ θέατρον τοῦτο, οὔτε μέσα εἰς τὴν πόλιν, οὔτε μέσα εἰς κάποιαν χώραν, ἀλλὰ εἰς ὁμαλὴν καὶ γυμνὴν πεδιάδα συγκροτεῖται τὸ θέατρον τοῦτο τῆς Οἰκουμένης. Διότι εἰς τὴν πεδιάδα Δεηρά, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν ἔστησε τὴν εἰκόνα καὶ ὁ κήρυξ περνῶν ἐφώναζε: «Εἰς σᾶς δίδεται ἐντολή, ἔθνη, φυλαί, λαοί, γλῶσσαι, τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀκούσετε τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος καὶ τῆς κιθάρας, καὶ σαμβύκης καὶ τοῦ ψαλτηρίου καὶ συμφωνίας καὶ παντὸς εἴδους μουσικῶν ὀργάνων, νὰ πέσητε καὶ προσκυνήσετε τὴν εἰκόνα τὴν χρυσῆν E (διότι ἀληθινὴ πτῶσις ἦτο νὰ προσκυνήσουν τὸ εἴδωλον), καὶ ὅποιος δὲν θὰ πέσῃ νὰ προσκυνήσῃ, τὴν ἰδίαν ὥραν θὰ ριφθῇ εἰς τὸ ἀναμμένο καμίνι» (Δανιὴλ 3, 4-6). Εἶδες πόσον δύσκολοι γίνονται οἱ ἀγῶνες, πόσον βιαία ἡ ἐπιβουλή, πόσον βαθὺ τὸ βάραθρον καὶ ὅτι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη εἶναι κρημνός; Ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς, διότι ὅσον περισσότερον θὰ αὐξήσῃ τὰ μηχανήματά του ὁ ἐχθρός, τόσον περισσότερον φανερώνει τὴν ἀνδρείαν τῶν παίδων. Διότι διὰ τοῦτο ὑπῆρχε συμφωνία τόσων μουσικῶν ὀργάνων, διὰ τοῦτο ἦτο ἡ καιομένη κάμινος, διὰ νὰ πολιορκῇ τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν εὐχαρίστησις καὶ φόβος. Εἶναι κανεὶς ἐξ αὐτῶν δύστροπος καὶ μὴ ὑποτασσόμενος εὔκολα; 55 A Ἂς τὸν κάνῃ μαλακόν, λέγει, ἡ γοητευτικὴ μελῳδία τῆς παναρμονίου μουσικῆς. Εἶναι κανεὶς ἄλλος ἀνώτερος τῆς ἐπιβουλῆς; Ἂς τοῦ προξενῇ φόβον καὶ κατάπληξιν ἡ ὄψις τῆς φωτιᾶς τῆς καμίνου. Καὶ ἔτσι ὑπῆρχε φόβος καὶ εὐχαρίστησις. Αὕτη μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς, οὗτος δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰσήρχετο εἰς τὴν ψυχήν. Ἐν τούτοις τὴν γενναιότητα τῆς ψυχῆς τῶν μικρῶν αὐτῶν παιδιῶν τίποτε ἀπ᾽ αὐτὰ δὲν κατενίκησε. Καθὼς δὲ ὅταν

ἔπεσον εἰς τὴν φωτιάν, ἔγιναν κύριοι αὐτῆς, ἔτσι καὶ κάθε ἐπιθυμίαν καὶ ἀγωνίαν περιεφρόνησαν. Ὅλα δὲ αὐτὰ ὁ διάβολος τὰ προπαρασκεύασε δι' ἐκείνους μόνον, διότι διὰ τοὺς ὑπηκόους του ὄχι μόνον δὲν εἶχε καμμίαν ἀμφιβολίαν, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶχε πεποίθησιν μεγάλην, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως.

Ἀφοῦ δὲ ὅλοι ἔπεσον καὶ ἐνικήθησαν, τότε ὁδηγοῦνται εἰς τὸ μέσον ὅλων τὰ παιδιὰ ταῦτα μόνα, διὰ νὰ γίνῃ λαμπροτέρα διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ νίκη, διότι μέσα σὲ τόσον πλῆθος μόνον αὐτοὶ θὰ ἀνεκηρύσσοντο νικηταί. B Δὲν θὰ ἦτο δὲ τὸ πρᾶγμα τόσον θαυμαστὸν ἐάν, χωρὶς νὰ νικηθῇ κανείς, αὐτοὶ παρουσιάζοντο καὶ πρῶτοι ἐφανέρωναν τὴν ἀνδρείαν των. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ παράδοξον εἶναι, ὅτι δὲν ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς φόβον τὸ πλῆθος ποὺ ἐπροσκύνησε τὴν εἰκόνα, οὔτε τοὺς παρέλυσε ψυχικῶς, οὔτε εἶπον μέσα τους κάτι ἀπ' αὐτά, ποὺ πολλὲς φορὲς συνήθως λέγουν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι θὰ ἦτο ἔγκλημα, ἐὰν ἐπρόκειτο πρῶτοι καὶ μόνοι ἡμεῖς νὰ προσκυνήσωμεν, ἀφοῦ ὅμως, κατόπιν ἀπὸ τόσας μυριάδας, κάμωμεν τὴν προσκύνησιν, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν θὰ μᾶς συγχωρέσῃ καὶ ἀξιώσῃ δικαιολογίας; Καὶ ὅμως βλέποντες τὴν πτῶσιν τόσων τυράννων, C τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶπον, οὔτε κἂν διενοήθησαν. Πρόσεξε ἀκόμη, παρακαλῶ, νὰ ἴδῃς καὶ τὴν κακοῦργον διάθεσιν ἐκείνων, ποὺ τοὺς διέβαλον καὶ ὅτι μὲ κακοήθειαν καὶ πικρίαν τοὺς κατηγόρησαν. «Εἶναι, λέγουν, ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ποὺ τοὺς διώρισες εἰς τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος». Δαν. 3, 12). Δὲν ἀνέφερον δὲ χωρὶς σκοπὸν τὸ ἔθνος των καὶ δὲν ὑπενθύμισαν τὴν τιμὴν ποὺ ἔλαβον χωρὶς ὑστεροβουλίαν, ἀλλὰ τὸ ἔκαμον διὰ νὰ ἐρεθίσουν περισσότερον τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, λέγοντες, τρόπον τινά, ὅτι ἐνῷ τοὺς δούλους, τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς μὴ ἔχοντας πατρίδα, τοὺς ἔκαμες ἄρχοντας ἡμῶν, αὐτοὶ περιφρονοῦν καὶ τὴν τόσην τιμὴν ποὺ ἔχουν καὶ ἀσεβοῦν εἰς αὐτόν, ποὺ τοὺς ἐτίμησε. Διὰ τοῦτο λέγουν, «οἱ Ἰουδαῖοι, τοὺς ὁποίους διώρισες εἰς τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος, D δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν διαταγήν σου καὶ δὲν λατρεύουν τοὺς Θεούς σου» (αὐτόθι). Μέγιστος ἔπαινος εἶναι ἡ κατηγορία καὶ τὰ ἐγκλήματα γίνονται ἐγκώμια καὶ ἡ περὶ αὐτῶν μαρτυρία δὲν παρέχει ὑποψίαν, ὅτι εἶναι ἀνακριβής, διότι τὴν δίδουν οἱ ἐχθροί. Τί λοιπὸν ἔκαμεν ὁ βασιλεύς; Διέταξε νὰ φέρουν αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον διὰ νὰ τοὺς φοβίσῃ ἀπὸ παντοῦ. Ἀλλὰ τίποτε ἐκείνους δὲν ἐτρόμαξεν, οὔτε ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως, οὔτε τὸ ὅτι ἔμειναν μόνοι ἐν τῷ μέσῳ τόσου πλήθους, οὔτε ἡ φωτιὰ ποὺ ἔβλεπον, οὔτε ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος, οὔτε τὰ κόκκινα ἀπὸ

τὴν ὀργὴν πρόσωπα ὅλων τῶν γύρω τους, ἀλλὰ περιφρονήσαντες ὅλα αὐτά, ὡς νὰ ἐπρόκειτο E νὰ πέσουν σὲ δροσερὴ πηγὴ ὕδατος, ἔμπαινον εἰς τὴν κάμινον, ἀφίνοντες νὰ ἀκουσθῇ ἡ μακαρία ἐκείνη φωνή: «τοὺς Θεούς σου δὲν λατρεύομεν καὶ τὴν χρυσῆν εἰκόνα, ποὺ ἔστησες, δὲν προσκυνοῦμεν» (Δαν. 3, 18).

Αὐτὴν τὴν ἱστορίαν δὲν σᾶς τὴν ἀνέφερα χωρὶς λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι καὶ θυμὸς βασιλέως ἂν ὑπάρχῃ, εἴτε ἐπιβουλὴ στρατιωτῶν, εἴτε φθόνος ἐχθρῶν, εἴτε αἰχμαλωσία, εἴτε ἐρημία, εἴτε φωτιά, εἴτε κάμινος, εἴτε ἀναρίθμητα κακά, τίποτε τὸν δίκαιον ἄνθρωπον δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν νικήσῃ καὶ φοβίσῃ. Διότι, ἐάν, ἐκεῖ ὅπου ἀσεβὴς ἦτο ὁ βασιλεύς, δὲν ἐφοβήθησαν οἱ νέοι τὸν θυμὸν τοῦ τυράννου, 54 A πολὺ περισσότερον ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν θάρρος, διότι ἔχομεν ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον βασιλέα. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν θλῖψιν ταύτην, διότι μᾶς ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ μάθωμεν, ἐξ ὅσων εἴπομεν, ὅτι αἱ θλίψεις κάνουν λαμπροτέρους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ ὑποφέρουν αὐτὰς μὲ γενναιότητα. Διότι ἐὰν οὗτοι δὲν ἐγένοντο δοῦλοι, δὲν θὰ ἐμανθάνομεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς γνώμης αὐτῶν· ἐὰν δὲν ἐγένοντο αἰχμάλωτοι, δὲν θὰ ἐμανθάνομεν τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς των· ἐὰν δὲν ἔχανον τὴν κάτω πατρίδα, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν βίου· ἐὰν δὲν ὠργίζετο ἐναντίον αὐτῶν ὁ ἐπίγειος βασιλεύς, B δὲν ἠθέλομεν μάθει τὴν περὶ αὐτῶν ἀγάπην τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως.

5. Καὶ σὺ λοιπὸν ἐὰν ἔχῃς τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανίου βασιλέως καὶ εἰς τὴν κάμινον ἂν πέσῃς μὴ ἀπελπισθῇς καὶ ἀντιθέτως, ἂν εἶναι ὠργισμένος ἐναντίον σου, ἔστω καὶ ἂν εἶσαι εἰς τὸν παράδεισον, νὰ μὴ ἔχῃς θάρρος. Διότι καὶ ὁ Ἀδὰμ ἦτο εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐπειδὴ παρώργισε τὸν Θεόν, δὲν τὸν ὠφέλησε τίποτε ὁ παράδεισος. Εἰς τὴν κάμινον ἦσαν οὗτοι καὶ ἐπειδὴ ἦσαν ἐνάρετοι, δὲν τοὺς ἔβλαψεν ἡ κάμινος. Εἰς τὸν παράδεισον εὑρίσκετο ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀφελὴς ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Εἰς τὴν κόπρον ἐκάθητο ὁ Ἰὼβ καὶ ἐπειδὴ ἦτο νηφάλιος, ἐνικοῦσε. Πόσον καλύτερος εἶναι ὁ παράδεισος ἀπὸ τὴν κόπρον! C Καὶ ὅμως τίποτε δὲν ὠφέλησεν ἡ ὡραιότης τοῦ τόπου τὸν κατοικοῦντα εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἐπρόδωσε τὸν ἑαυτόν του, ὅπως καὶ δὲν ἔβλαψε εἰς τίποτε ἡ ἀσημότης τοῦ τόπου τὸν περιφρουρούμενον ἀπὸ παντοῦ ὑπὸ τῆς ἀρετῆς. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἂς περιφρουρήσωμεν τὴν ψυχήν μας, διότι τότε εἴτε ζημία χρημάτων ἔλθῃ, εἴτε θάνατος, κανεὶς δὲν θὰ

ἠμπορέση νὰ μᾶς ἀφαιρέση τὴν ἀρετὴν καὶ θὰ εἴμεθα οἱ εὐτυχέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἔδωκε καὶ ὁ Χριστός, εἰπών: «νὰ γίνετε φρόνιμοι, ὅπως εἶναι τὰ φείδια» (Ματθ. 10, 16). Διότι καθὼς τὸ φείδι, ὅταν διατρέχη κίνδυνον ἀφίνει ἐκτεθειμένον τὸ σῶμα καὶ φροντίζει πῶς νὰ σώση τὸ κεφάλι, ἔτσι καὶ σύ, ὅταν παραστῆ ἀνάγκη, μὴ διστάσης νὰ θυσιάσης εἴτε χρήματα, εἴτε σῶμα, εἴτε τὴν παροῦσαν ζωήν, εἴτε ὅλα ὅσα ἔχεις, διὰ νὰ διατηρήσης τὴν εὐσέβειαν. D Καὶ πρέπει νὰ τὰ θυσιάσης, διότι ἂν ἀπέλθης ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μαζὶ μὲ τὴν εὐσέβειαν, ὅλα ὅσα ἄφησες, θὰ σοῦ τὰ δώση πάλιν ὁ Θεὸς μὲ περισσοτέραν λαμπρότητα, καὶ τὸ σῶμα σου μὲ μεγαλυτέραν δόξαν θὰ τὸ ἀναστήση πάλιν καὶ ἀντὶ χρημάτων θὰ σοῦ δώση τὰ ἀγαθά, ποὺ εἶναι ἀπερίγραπτα. Γυμνὸς δὲν ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κόπρου ὁ Ἰὼβ ὑπομένων ζωὴν χειροτέραν ἀπὸ ἀναριθμήτους θανάτους; Ἐπειδὴ ὅμως ἐκράτησε τὴν εὐσέβειαν, ἀπέκτησε πάλιν ὅσα ἀγαθὰ εἶχε προηγουμένως μὲ μεγαλυτέραν ἀφθονίαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, ὁλόκληρον τὸν ὅμιλον τῶν παιδιῶν του, τὰ κτήματα, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων, τὸν λαμπρὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς. E Συμβαίνει καὶ ἐδῶ, ὅ,τι καὶ εἰς τὰ δένδρα. Διότι καὶ ἂν κόψη κανεὶς τὸν καρπὸν μαζὶ μὲ τὰ φύλλα, καὶ ἂν κόψη ὅλους τοὺς κλάδους, ἂν μείνη ἡ ρίζα, ὁλόκληρον τὸ δένδρον ξαναγίνεται μὲ περισσοτέραν ἰκμάδα. Ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἂν ὁ πλοῦτος ἀφαιρεθῆ, καὶ ἂν τὸ σῶμα καταστραφῆ, ἂν μείνη ἡ ρίζα τῆς εὐσεβείας, ὅλα πάλιν μὲ μεγαλυτέραν δόξαν θὰ τὰ ἐπανεύρωμεν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἂς συνέλθωμεν, καὶ ἂς ἀποβάλωμεν κάθε ἀνησυχίαν καὶ περιττὴν φροντίδα, στολίζοντες τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ στολισμοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ καθιστῶντες τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ὅπλα δικαιοσύνης καὶ ὄχι ὅπλα τῆς ἁμαρτίας. 57 A

Καὶ πρῶτον ἀπ' ὅλα ἂς συνηθίσωμεν τὴν γλῶσσαν μας νὰ εἶναι ὑπηρέτης τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, ἐκβάλλοντες κάθε δηλητήριον καὶ πονηρίαν καὶ μελέτην αἰσχρῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα μας. Λέγω τοῦτο, διότι ἀπὸ τὴν θέλησίν μας ἐξαρτᾶται νὰ κάμωμεν κάθε μέλος μας ὄργανον ἁμαρτίας ἢ ἀρετῆς. Ἄκουσον λοιπὸν πῶς ἔκαμαν τὴν γλῶσσαν ἄλλοι μὲν ὅπλον ἁμαρτίας, ἄλλοι δὲ ἀρετῆς. «Ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι μάχαιρα κοπτερά» (Ψαλμ. 56, 5). Κάποιος δὲ ἄλλος λέγει διὰ τὴν γλῶσσάν του: «Ἡ γλῶσσά μου κινεῖται σὰν κάλαμος γραφέως ταχυγράφου» (Ψαλμ. 44, 2). Ἐκείνη ἡ γλῶσσα ἔκαμεν φόνον, αὐτὴ δὲ ἔγραφε θεῖον νόμον. Διὰ τοῦτο ἐκείνη ἦτο μάχαιρα, αὐτὴ δὲ κάλαμος, ὄχι

λόγῳ τῆς φύσεώς της, B ἀλλὰ λόγῳ τῆς θελήσεως ἐκείνων, ποὺ τὴν μετεχειρίζοντο. Διότι ἡ φύσις καὶ εἰς τὰς δύο γλώσσας ἦτο ἡ αὐτή, ἡ δὲ ἐργασία των διαφορετική.

Καὶ περὶ τοῦ στόματος δὲ πάλιν τὸ ἴδιον δύναται νὰ ἴδη κανείς. Διότι ἄλλοι μὲν εἶχον τὸ στόμα γεμᾶτον ἀπὸ σαπίλαν καὶ πονηρίαν καὶ διὰ τοῦτο ὁ κατηγορῶν αὐτοὺς ἔλεγε: «Τὸ στόμα αὐτῶν εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ βλασφημίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πικρίαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους» (Ψαλμ. 13, 3). Τοῦ ψαλμῳδοῦ ὅμως τὸ στόμα δὲν ἦτο τοιοῦτον διότι ἔλεγε περὶ αὐτοῦ «τὸ στόμα μου θὰ λαλήση σοφίαν καὶ ἡ βαθεῖα μελέτη τῆς καρδίας μου θὰ ἐκδηλωθῆ εἰς συνετοὺς λόγους» (Ψαλμ. 48, 4). Ἄλλοι δὲ πάλιν εἶχον χέρια γεμᾶτα ἀνομίαν καὶ τούτους κατηγορῶν πάλιν ἔλεγε «Εἰς τὰ χέρια των εἶναι αἱ ἀνομίαι καὶ τὸ δεξὶ των χέρι εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ δῶρα παρανομίας» (Ψαλμ. 25, 10).

Αὐτὸς ὅμως εἶχε χέρια ποὺ τίποτε ἄλλο δὲν εἶχον μάθει, C παρὰ νὰ ἀνυψώνωνται πρὸς τὸν Θεόν. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε περὶ αὐτῶν: «Ἡ ἱκετευτικὴ ὕψωσις τῶν χειρῶν μου, ἂς γίνη δεκτὴ ὑπὸ σοῦ, Κύριε, ὡς θυσία ἑσπερινή» (Ψαλμ. 140, 2). Καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ αὐτὸ πάλιν παρατηρεῖται. Διότι ἐκείνων μὲν ἡ καρδία ἦτο πονηρά, αὐτοῦ δὲ εἰλικρινής. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε περὶ αὐτῶν: «Ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι πονηρά» (Ψαλμ. 5, 10), περὶ δὲ τοῦ ἑαυτοῦ του: «Ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ἐξεπήδησε λόγος ἀγαθός» (Ψαλμ. 44, 2). Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀκοήν. Διότι αὐτοὶ μὲν εἶχον ἀκοὴν θηρίων ἄκαμπτον καὶ αὐστηρὰν καὶ ἐλέγχων αὐτούς, ἔλεγε ὅτι εἶναι, ὡς «ἀσπίδα κωφὴ ποὺ κλείει τὰ αὐτιά της» (Ψαλμ. 57, 5), D ἡ δὲ ἀκοὴ αὐτοῦ ἦτο δοχεῖον λόγων. Καὶ τοῦτο τὸ ἐφανέρωσε εἰπών: «Θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου εἰς παραβολὰς καὶ θὰ ἐξηγήσω μὲ καθάραν τὸ δύσκολον πρόβλημα, ποὺ θὰ διαπραγματευθῶ» (Ψαλμ. 48, 5).

6. Ταῦτα λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἂς περιφρουρήσωμεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὸν ἑαυτόν μας διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἀποκρούσωμεν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ἂς κάμωμεν ὅπλα δικαιοσύνης, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ καρδίαν καὶ γλῶσσαν καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα μας ἂς τὸ συνηθίσωμεν νὰ εἶναι κατάλληλον μόνον διὰ τὴν ἀρετήν. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν δὲ καὶ τὰ τρία ἐκεῖνα ζητήματα περὶ τῶν ὁποίων ὡμίλησα εἰς τὴν ἀγάπην σας, E παρακαλῶν ἡμᾶς νὰ μὴ ἔχετε κανένα ἐχθρόν, οὔτε νὰ κακολογῆτε κανένα ἐξ ἐκείνων, ποὺ σᾶς ἐλύπησαν καὶ νὰ ἀποβάλετε ἀπὸ τὸ στόμα σας τὴν κακὴν τῶν ὅρκων συνήθειαν.

Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων ἐντολῶν θὰ σᾶς ὁμιλή-

σωμεν ἄλλοτε, ὁλόκληρον δὲ αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα θὰ τὴν ἀφιερώσωμεν εἰς ὁμιλίας περὶ τῶν ὅρκων, ἀρχίζοντες ἔτσι ἀπὸ τὴν εὐκολωτέραν ἐντολήν. Λέγομεν εὐκολωτέραν, διότι δὲν εἶναι καθόλου κόπος νὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν τῶν ὅρκων, ἐὰν θελήσωμεν νὰ καταβάλωμεν ἔστω καὶ μικρὰν προσπάθειαν, ὑπενθυμίζοντες τοῦτο ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, νουθετοῦντες, ἐπιβλέποντες, τιμωροῦντες καὶ ζητοῦντες εὐθύνας ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τὸ λησμονοῦν. 38 A Διότι ποίαν ὠφέλειαν θὰ ἔχωμεν ἐκ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ φαγητά, λόγῳ τῆς νηστείας, ἐὰν δὲν ἀπομακρύνωμεν ἐκ τῆς ψυχῆς μας τὰς κακὰς συνηθείας; Ἰδού, σήμερον ἐμείναμεν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τελείως νηστικοί, τὸ δὲ βράδυ θὰ καθίσωμεν εἰς τράπεζαν διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν χθεσινὴν καὶ λιτὴν διὰ νὰ φάγωμεν. Ἆρά γε ἠμπορεῖ κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ τὸν σημερινὸν βίον τὸν ἤλλαξεν ὅπως καὶ τὴν τράπεζαν; ὅτι καὶ τὴν κακὴν συνήθειαν μετέβαλεν ὅπως καὶ τὴν τροφήν; Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ νομίζω. Κατόπιν τούτου ποίαν ὠφέλειαν ἔχομεν ἐκ τῆς νηστείας; Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ, B καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς παρακαλῶ, νὰ κάνετε τὸ ἑξῆς: νὰ παίρνετε ξεχωριστὰ μίαν ἐντολὴν καὶ ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας νὰ ἀσχολῆσθε μὲ αὐτὴν καὶ νὰ προσπαθῆτε νὰ τὴν ἐφαρμόσετε.

Καὶ ὅπως μερικοὶ φιλοτιμοῦνται καὶ ἁμιλλῶνται μὲ θαυμασμόν, ποῖος νὰ περάσῃ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητά, καὶ ἔτσι ἄλλοι μὲν μένουν τελείως νηστικοὶ δύο ἡμέρας, ἄλλοι δὲ ὄχι μόνον κρασὶ καὶ λάδι ἀλλὰ καὶ κάθε φαγητὸν γενικῶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ τραπέζι τους καὶ ἀρκούμενοι εἰς ψωμὶ καὶ νερό, περνοῦν ὅλην τὴν τεσσαρακοστήν, ἔτσι νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς, ἂς ἀναπτύξωμεν μεταξύ μας ἅμιλλαν, ὥστε νὰ ἐξαφανίσωμεν τὴν πληθώραν τῶν ὅρκων. Τοῦτο εἶναι ὠφελιμώτερον ἀπὸ κάθε νηστείαν, C τοῦτο εἶναι ἐπικερδέστερον ἀπὸ κάθε σκληραγωγίαν.

Τὴν αὐτὴν δὲ προθυμίαν τὴν ὁποίαν δεικνύομεν εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητά, νὰ δείξωμεν καὶ εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοὺς ὅρκους, διότι θὰ κατηγορηθῶμεν ὡς ὑπερβολικὰ ἀνόητοι μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦμεν ὅσα ἀπαγορεύονται καὶ νὰ ἐνδιαφερώμεθα μὲ μεγάλην προθυμίαν περὶ ἐκείνων, ποὺ εἶναι ἀδιάφορα. Λέγω τοῦτο, διότι τὸ νὰ φάγῃ κανεὶς δὲν ἀπαγορεύεται, τὸ νὰ ὁρκίζεσαι ὅμως ἀπαγορεύεται. Ἡμεῖς ὅμως ἐνῷ ἀπὸ τὰ ἐπιτρεπόμενα ἀπομακρυνόμεθα, τολμῶμεν νὰ παραβαίνωμεν ὅσα ἀπαγορεύονται. Διὰ τοῦτο, ἀγαπητοί, σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀλλάξετε κάπως εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀλλαγῆς νὰ δείξετε ἀπ' αὐτό.

Ἂν δὲ μὲ τόσην προθυμίαν D καὶ προσοχὴν περάσωμεν τὴν παροῦσαν νηστείαν καὶ αὐτὴν μὲν τὴν ἑβδομάδα κατορθώσωμεν νὰ μὴ ὁρκισθῶμεν καθόλου, τὴν δὲ ἐπομένην νὰ σβήσωμεν τὴν ὀργήν, τὴν δὲ κατόπιν νὰ ξερριζώσωμεν τὴν κακολογίαν, τὴν μετέπειτα ἄλλα πάλιν πολλὰ νὰ κατορθώσωμεν, ἔτσι, προχωροῦντες σιγὰ - σιγά, θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς, θὰ διαφύγωμεν τὸν παρόντα κίνδυνον, θὰ κάμωμεν εὐμενῆ πρὸς ἡμᾶς τὸν Θεόν, τὸ πλῆθος θὰ γυρίσῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν μας, καὶ θὰ διδάξωμεν τώρα αὐτούς, ποὺ ἐδραπέτευσαν, νὰ μὴ ἀναθέτουν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας των εἰς τόπους ἀσφαλεῖς καὶ εἰς τὴν φυγὴν καὶ ἀναχώρησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν εὐσέβειαν τῆς ψυχῆς καὶ τοὺς ἐναρέτους τρόπους. Ἔτσι φερόμενοι καὶ τῶν ἐδῶ καὶ τῶν ἐκεῖ θὰ ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, E τῶν ὁποίων εἴθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΜΠΤΗ

ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΝΑ ΥΠΟΦΕΡΗ ΜΕ ΓΕΝΝΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΗΝ ΑΠΕΙΛΗΝ, ΕΧΩΝ ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΑ ΟΣΑ ΣΥΝΕΒΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΒ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΙΝΕΥΙΤΑΣ· ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΦΟΒΗΤΑΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ, ΑΛΛΑ ΤΗΝ ΑΜΑΡΤΙΑΝ· ΚΑΙ ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΚΑΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΜΕ ΚΑΘΕ ΤΡΟΠΟΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΓΗ ΤΟΥΣ ΟΡΚΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΝ.

1. Ἡ διήγησις περὶ τῶν τριῶν παίδων **59 A** καὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλῶνος ὄχι ὀλίγον, ὅπως φαίνεται, παρηγόρησε τὴν ἀγάπην σας χθές, καθὼς ἀκόμη καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰὼβ καὶ ἡ κόπρος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκάθητο, ἡ ὁποία ἔγινε λαμπροτέρα ἀπὸ κάθε θρόνον βασιλικὸν καὶ πολλῆς ὠφελείας πρόξενος. Διότι ἀπὸ τὴν θέαν βασιλικοῦ θρόνου κανένα θετικὸν κέρδος δὲν ἔχουν οἱ θεαταὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον προσωρινὴν εὐχαρίστησιν, ποὺ καμμίαν πραγματικὴν ὠφέλειαν δὲν ἔχει, ἀπὸ τὴν θέαν ὅμως τῆς κοπρίας τοῦ Ἰὼβ κάθε ὠφέλειαν θὰ ἀποκομίσῃ κανεὶς καὶ φιλοσοφίαν πολλὴν καὶ προτροπὴν εἰς τὸ νὰ εἶναι ὑπομονητικός. Διὰ τοῦτο τώρα πολλοὶ κάμνουν μακρὸν καὶ θαλάσσιον ταξίδι, ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς τρέχοντες εἰς τὴν Ἀραβίαν διὰ νὰ ἴδουν τὴν κόπρον ἐκείνην καὶ ἀφοῦ τὴν ἴδουν νὰ καταφιλήσουν τὴν γῆν, ποὺ ὑπῆρξε τὸ στάδιον τῶν ἀγώνων τοῦ στεφανωμένου τούτου νικητοῦ καὶ ἐδέχθη τὸ πολυτιμότερον ἀπὸ χρυσὸν αἷμά του. **B** Διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραβληθῇ ἡ λαμπρότης κανενὸς βασιλικοῦ ἐνδύματος πρὸς τὴν σπληνότητα τοῦ σώματος ἐκείνου, ποὺ ἐβαπτίζετο ὄχι εἰς ξένον, ἀλλὰ εἰς τὸ ἰδικόν του αἷμα.

Καὶ αἱ πληγαί του δὲ ἦσαν πολυτιμότεραι ὅλων τῶν πολυτίμων λίθων. Διότι ἡ μὲν φύσις τῶν μαργαριτῶν δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸν βίον μας, οὔτε ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπαλύτους ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, αἱ πληγαὶ ὅμως ἐκεῖναι φέρουν παρηγορίαν εἰς κάθε λύπην καὶ στενοχωρίαν. Καὶ διὰ νὰ πεισθῇς, περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου, σοῦ φέρω τὸ ἑξῆς παράδειγμα: Ἐὰν χάσῃ ἕνας παιδὶ γνήσιον καὶ μονογενὲς καὶ δείξῃς εἰς αὐτὸν ἀναριθμήτους μαργαρίτας, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὸν παρηγορήσῃς διὰ τὴν συμφοράν, οὔτε

νὰ τοῦ ἐξαλείψῃς τὸν πόνον· ὅταν ὅμως θὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃς τὰς πληγὰς τοῦ Ἰὼβ εὔκολα θὰ τὸν παρηγορήσῃς, ἂν τοῦ εἴπῃς τὰ ἑξῆς: Διατί πενθεῖς, καλέ μου ἄνθρωπε; Σὺ μὲν ἔχασες ἕνα μόνο παιδί, ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος, **C** ἀφοῦ ἔχασεν ὅλα του τὰ παιδιά, ποὺ ἀποτελοῦσαν μίαν ὁμάδα, ἐπληγώθηκε καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμα τὸ σῶμα του, καὶ γυμνὸς ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κοπρίας, γεμᾶτος παντοῦ πῦον, σιγὰ - σιγὰ ἐξαντλούμενος σωματικῶς, αὐτὸς ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, ὁ εὑρισκόμενος μακρὰν ἀπὸ κάθε κακὸν πρᾶγμα, ὁ ἔχων τὸν Θεὸν μάρτυρα τῆς ἀρετῆς του. Ἂν τοῦ εἴπῃς αὐτά, ἔσβησες ὅλην τὴν λύπην τοῦ πενθοῦντος, καὶ ἐξήλειψες αὐτοῦ ὅλον τὸν πόνον. Ἔτσι τὰ τραύματα τοῦ δικαίου γίνονται ὠφελιμώτερα ἀπὸ τὰ μαργαριτάρια. Ζωγραφήσατε λοιπὸν καὶ σεῖς νοερῶς μέσα σας τὸν ἀθλητὴν Ἰὼβ καὶ θὰ νομίζετε ὅτι βλέπετε τὴν κοπρίαν ἐκείνην **D** καὶ καθήμενον εἰς τὸ μέσον αὐτῆς τὸν ἀνδριάντα τὸν χρυσοῦν καὶ στολισμένον μὲ πολυτίμους λίθους τόν... δὲν γνωρίζω πῶς νὰ τὸν χαρακτηρίσω, διότι δὲν εὑρίσκω τόσον πολύτιμον ὕλην, ποὺ νὰ ἠμπορῶ νὰ τὴν παραβάλω μὲ τὸ ματωμένον ἐκεῖνο σῶμα. Τόσον ἡ φύσις τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἦτο ἀσυγκρίτως πολυτιμοτέρα ἀπὸ κάθε πολυτιμοτάτην ὕλην **60 A** καὶ αἱ πληγαὶ λαμπρότεραι τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Διότι αὗται μὲν φωτίζουν τὰ μάτια τοῦ σώματος, ἐνῷ ἐκεῖναι τὰ μάτια τῆς διανοίας καὶ διὰ πάντα ἐτύφλωσαν τὸν διάβολον.

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν πληγὴν αὐτὴν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐξηφανίσθη. Σύ, δέ, ἀγαπητέ, ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς πόσην μεγάλην ὠφέλειαν φέρουν αἱ θλίψεις. Ὅταν ὁ Ἰὼβ ἔζουσε μέσα εἰς τὰ πλούτη καὶ μὲ ἄνεσιν, ἐτόλμησε νὰ τὸν διαβάλῃ ὁ διάβολος πρὸς τὸν Θεόν, ἔστω καὶ ψευδῶς, ἀλλὰ πάντως ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ, «μήπως δωρεὰν σὲ σέβεται ὁ Ἰώβ;» (Ἰὼβ 1, 9). Ὅταν ὅμως τὸν ἐξεγύμνωσε καὶ τὸν ἔκαμε πτωχόν, **B** δὲν ἐτόλμησεν οὔτε γρῦ νὰ εἴπῃ. Ὅταν μὲν ἦτο πλούσιος ἤθελε νὰ παλαίσῃ ἐναντίον του, καὶ ἀπειλοῦσε νὰ τὸν νικήσῃ· ὅταν δὲ τὸν ἔκαμε πτωχόν, καὶ τοῦ τὰ ἐπῆρε ὅλα καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς πολὺ μεγάλην θλῖψιν, τότε ἔφυγε μακρὰν αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἦτο ὑγιὴς ἐσήκωνεν ἐναντίον του τὰ χέρια, ὅταν δὲ τοῦ κατακομμάτιασε τὸ σῶμα, τότε ἔφυγε, διότι ἐνικήθη.

Εἶδες πόσον ἀνώτερον καὶ χρησιμώτερον πρᾶγμα, δι' ἐκείνους ποὺ εἶναι νηφάλιοι, εἶναι ἡ πτωχεία ἀπὸ τὸν πλοῦτον, ἡ ἀδιαθεσία καὶ ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ὑγείαν, ὁ πειρασμὸς ἀπὸ τὴν ἄνεσιν καὶ πῶς λαμπροτέρους καὶ δυνατωτέρους κάνει τοὺς ἀθλητάς;

Ποῖος εἶδε, ποῖος ἤκουσε τόσον θαυμαστοὺς ἀγῶνας;

Οἱ πυγμάχοι τῶν κοσμικῶν ἀγώνων στεφανοῦνται καὶ ἀναγνωρίζονται ὡς νικηταὶ ὅταν καταπληγώσουν τὰ κεφάλια τῶν ἀντιπάλων των, ὁ διάβολος ὅμως, C ὅταν κατεπλήγωσε τὸ σῶμα τοῦ δικαίου, ὅταν τὸ ἐτρύπησε μὲ πληγὰς καὶ ἀσθενέστερον τὸ ἔκαμε, τότε ἐνικήθη καὶ ἀνεχώρησε. Ὅταν δὲ τοῦ ἔσχισεν ἀπὸ παντοῦ τὰς πλευράς, αὐτὸς μὲν τίποτε δὲν ἐκέρδισε, διότι δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὸν θησαυρὸν τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς του, ἡμᾶς ὅμως ὠφέλησε, διότι μᾶς τὸν ἔκαμε λαμπρότερον καὶ διὰ τῆς τρύπας τῶν πληγῶν ἐπέτρεψεν εἰς ὅλους νὰ βλέπουν τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον καὶ νὰ μανθάνουν ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς ψυχῆς του. Ὅταν ἐνόμισεν ὅτι νικᾷ αὐτόν, τότε κατεντροπιασμένος πολὺ ἔφυγε καὶ δὲν εἶπε τίποτε. Τί συνέβη, ὦ διάβολε; Διὰ ποῖον λόγον ἀναχωρεῖς; Δὲν ἔγιναν ὅλα ὅσα ἠθέλησας; D Δὲν κατέστρεψες τὰ ποίμνια αὐτοῦ, τὰ κοπάδια τῶν βοῶν, ἵππων καὶ ἡμιόνων; καὶ ὅλα τὰ παιδιά του δὲν κατέστρεψες καὶ τὸ σῶμα του ὁλόκληρον δὲν τὸ κατεπλήγωσες; Διατί λοιπὸν ἀνεχώρησες; Διότι ἔγιναν, ἀπαντᾷ, ὅλα αὐτὰ ποὺ ἤθελα, ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ κυρίως ἐπεδίωκον καὶ ἐπιθυμοῦσα καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχω ἔκαμα ὅλα αὐτά, τοῦτο δὲν ἔγινε, δηλαδὴ δὲν ἐβλασφήμησε. Διότι διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ βλασφημήσῃ, λέγει, ἔκαμα ὅλα αὐτά. Ἀφοῦ ὅμως δὲν κατώρθωσα τοῦτο, τίποτε δὲν ὠφελήθηκα ἀπὸ τὴν ζημίαν τῶν χρημάτων, ποὺ ἔκαμα, ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τῶν παιδιῶν, ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἔγινε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα, τὸν ἔκαμα μὲ αὐτὰ λαμπρότερον καὶ ἐνδοξότερον. E Κατάλαβες πόσον ὠφελεῖ ἡ θλῖψις, ἀγαπητέ; Ὡραῖον ἦτο τὸ σῶμα, ὅταν ἦτο ὑγιές, πολὺ δὲ ὡραιότερον ἔγινεν, ὅταν κατεκόπη ἀπὸ τὰς πληγὰς ἐκείνας· συνέβη δηλαδὴ ὅ,τι καὶ μὲ τὰ μαλλιὰ ποὺ εἶναι ὡραῖα μὲν ὅταν εἶναι ἄβαφα, παίρνουν ὅμως ἀνέκφραστον ὡραιότητα καὶ ἐμφάνισιν, ὅταν βαφοῦν πορφυρᾶ.

Ἐὰν δὲν ἐξέδυε αὐτόν, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὴν καλὴν σωματικὴν κατάστασιν τοῦ νικητοῦ. 61 A Ἐὰν δὲν τοῦ ἐτρυποῦσε τὸ σῶμα μὲ τὰς πληγάς, δὲν θὰ ἐξήρχοντο ἀπὸ μέσα αἱ λαμπραὶ ἀκτῖνες τῆς ἀρετῆς. Ἐὰν δὲν ἐκάθιζεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κοπρίας δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πλοῦτον.

Διότι δὲν εἶναι τόσον λαμπρὸς ὁ βασιλεὺς καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅσον ἦτο ἐκεῖνος λαμπρὸς καὶ ἐπιφανὴς καθήμενος ἐπὶ τῆς κόπρου, ἐπειδὴ κατόπιν ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον εἶναι ὁ θάνατος, μετὰ δὲ τὴν κοπρίαν ἐκείνην ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

2. Ὅλα λοιπὸν ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἂς συνέλθωμεν

ἀπὸ τὴν λύπην, ποὺ μᾶς κατέχει. Διότι σᾶς διηγοῦμαι αὐτὰς τὰς ἱστορίας ὄχι διὰ νὰ ἐπαινῆτε ὅσα λέγω, ἀλλὰ διὰ νὰ μιμηθῆτε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, B διὰ νὰ μάθετε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα κακὰ τίποτε δὲν εἶναι πράγματι κακὸν παρὰ μόνον ἡ ἁμαρτία, οὔτε πτωχεία, οὔτε ἀσθένεια, οὔτε ὕβρις, οὔτε ζημία, οὔτε περιφρόνησις, οὔτε αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατος, ποὺ θεωρεῖται τὸ κορύφωμα τῶν κακῶν.

Διότι αὐτὰ εἶναι εἰς ἐκείνους ποὺ φιλοσοφοῦν, μόνον ὀνόματα, ὀνόματα συμφορῶν χωρὶς πραγματικὸν περιεχόμενον, ἡ δὲ ἀληθινὴ συμφορὰ εἶναι τὸ νὰ προσκρούσῃ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ κάμῃ κάτι ποὺ δὲν ἀρέσει εἰς αὐτόν. Τί κακόν, παραδείγματος χάριν, προξενεῖ ὁ θάνατος, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ; Τί ἄλλο παρὰ ὅτι γρηγορώτερα σὲ στέλλει εἰς τὸν γαλήνιον λιμένα καὶ εἰς τὴν ἀτάραχον ἐκείνην ζωήν; Διότι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν θὰ σὲ φονεύσῃ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς φύσεως δὲν θὰ ἔλθῃ καὶ δὲν θὰ διαλύσῃ τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχήν; C Καὶ ἂν αὐτὸ ποὺ φοβούμεθα (τὸν θάνατον) δὲν γίνῃ τώρα, θὰ γίνῃ λίγο ἀργότερα. Μὴ νομίσετε δέ, ὅτι λέγω αὐτά, προαισθανόμενος κάτι φοβερὸν ἢ λυπηρὸν ὅτι θὰ μᾶς συμβῇ, Θεὸς φυλάξοι. Τὰ λέγω μόνον καὶ μόνον, διότι ἐντρέπομαι διὰ λογαριασμὸν ἐκείνων, ποὺ φοβοῦνται τὸν θάνατον. Διατί, λέγε μου, παρακαλῶ, ἐνῷ περιμένεις νὰ ἀπολαύσῃς τόσα πολλὰ ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς ἐφαντάσθη» (Α' Κορ. 2, 9) δὲν προθυμοποιῆσαι νὰ τὰ ἀπολαύσῃς, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀμελεῖς καὶ εἶσαι τεμπέλης; Καὶ δὲν εἶσαι μόνον τεμπέλης, ἀλλὰ φοβᾶσαι καὶ αἰσθάνεσαι φρίκην; Ἄσχημον πρᾶγμα δὲν εἶναι σὺ νὰ αἰσθάνεσαι πόνον διὰ τὸν θάνατον, ἐνῷ ὁ Παῦλος ἀνεστέναζε ὄχι διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ διότι ἔμενεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ γράφων πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἔλεγεν D ὅτι καὶ «ἡ κτίσις ὅλη μαζὶ στενάζει καὶ ἡμεῖς καίτοι ἀπολαύομεν τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, στενάζομεν ἀπὸ τὸ βάθος τῶν καρδιῶν μας» (Ρωμ. 8, 22-23). Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὄχι διότι ἐθεώρει τὴν παροῦσαν ζωὴν ὡς κάτι κακόν, ἀλλὰ διότι ἐπόθουσε τὴν μέλλουσαν. Διὰ τούτου ἔλεγε τρόπον τινὰ τὰ ἑξῆς: Ἐγεύθην τῆς θείας χάριτος καὶ δὲν ἀνέχομαι τὴν ἀναβολήν. Ἔχω τὰς ἀπαρχὰς τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ σπεύδω νὰ τὸ ἀποκτήσω ὁλόκληρον. Ἀνέβηκα εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν, εἶδον τὴν ἀνέκφραστον ἐκείνην δόξαν, τὰ λαμπρὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, ἔμαθα πόσων στεροῦμαι μένων ἐδῶ καὶ δι' αὐτὸ στενάζω. Λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, τὸ ἑξῆς: Ἐὰν ἕνας ἤθελε σὲ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ ἀ-

νάκτορα τοῦ βασιλέως καὶ σοῦ δείξη ἐπιχρυσωμένους τοίχους νὰ ἀστράπτουν παντοῦ καὶ ὅλην τὴν ἄλλην λαμπρὰν ἐμφάνισιν, ἔπειτα δὲ ἀπ' ἐκεῖ νὰ σὲ εἰσαγάγη εἰς πτωχικὴν καλύβαν καὶ νὰ E σοῦ ὑποσχεθῆ ὅτι μετ' ὀλίγον χρόνον πάλιν θὰ σὲ ἐπαναφέρῃ εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα καὶ θὰ σοῦ ἐπιτρέψη νὰ μείνης διαρκῶς ἐκεῖ, δὲν θὰ ἐδυσφοροῦσες καὶ ἀνησυχοῦσες ἔστω καὶ ἂν ἔμενες ὀλίγας ἡμέρας; Αὐτὸν λοιπὸν τὸν συλλογισμὸν νὰ κάνης διὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ μαζὶ μὲ τὸν Παῦλον νὰ ἀναστενάζης ὄχι διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ διὰ τὴν παροῦσαν ζωήν.

Ἂς γίνω ἐγὼ ὅπως ὁ Παῦλος, λέγει, καὶ ποτὲ δὲν θὰ φοβηθῶ τὸν θάνατον. Καὶ τί σὲ ἐμποδίζει, καλέ μου ἄνθρωπε, νὰ γίνης σὰν τὸν Παῦλον; Πτωχὸς δὲν ἦτο ἐκεῖνος; σκηνοποιὸς δὲν ἦτο; ἁπλοῦς πολίτης δὲν ἦτο; Διότι ἐὰν ἦτο πλούσιος καὶ εὐγενής, 63 A ὅταν θὰ προετρέποντο οἱ πτωχοὶ νὰ μιμηθοῦν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, θὰ εἶχον νὰ προβάλλουν τὴν πτωχείαν των, τώρα ὅμως καμμίαν δικαιολογίαν δὲν ἠμπορεῖς νὰ εἴπης, διότι χειρῶναξ ἦτο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐτρέφετο ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους του. Καὶ σὺ μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς σου διεδέχθης τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τοὺς πατέρας σου καὶ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀνετράφης μὲ τὰ ἱερὰ γράμματα, ἐνῷ ἐκεῖνος καὶ βλάσφημος εἶχε χρηματίσει καὶ διώκτης καὶ ὑβριστὴς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἔβλαψε καὶ ὅμως τόσον πολὺ καὶ ὁλοκληρωτικὰ μετεβλήθη, ὥστε ὅλους νὰ τοὺς περάσῃ εἰς τὴν σφοδρότητα τῆς προθυμίας καὶ νὰ λέγη: «Γίνεσθε μιμηταί μου, καθὼς καὶ ἐγὼ ἔγινα μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ» (Α΄ Κορ. 11, 1). Ἐκεῖνος ἔγινε μιμητὴς τοῦ Δεσπότου· καὶ σὺ δὲν μιμεῖσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὁ ὁποῖος προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν κατόπιν, B ἐκ μεταβολῆς, ἐνῷ σὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀνετράφης μὲ εὐσέβειαν;

Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὅσοι ζῶσι μὲ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἂν ζῶσι ἀπέθανον, ἐνῷ ὅσοι ζῶσι μὲ τὴν ἀρετήν, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποθάνουν ζῶσι; Καὶ δὲν εἶναι ἰδικός μου αὐτὸς ὁ λόγος· εἶναι ἀπόφασις τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει πρὸς τὴν Μάρθαν: «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καὶ ἂν ἀποθάνη σωματικῶς, θὰ ζήσῃ» (Ἰωάν. 11, 25). Μήπως νομίζης ὅτι εἶναι παραμύθια ἡ δική μας διδασκαλία καὶ δὲν πιστεύεις ὅ,τι λέγει; Ἐὰν εἶσαι χριστιανός, πίστευε εἰς τὸν Χριστόν· ἐὰν πιστεύῃς εἰς τὸν Χριστόν, δεῖξέ μου διὰ τῶν ἔργων τὴν πίστιν σου. Πῶς δὲ θὰ τὴν δείξῃς, διὰ τῶν ἔργων; Θὰ τὴν δείξῃς, ἐὰν περιφρονῇς καὶ δὲν φοβῆσαι τὸν θάνατον, διότι καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διαφέρομεν ἀπὸ τοὺς ἀπίστους ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. C

Ἐκεῖνοι δηλαδὴ μὲ τὸ δίκιό τους φοβοῦνται τὸν θάνατον,

ἐπειδὴ δὲν παραδέχονται ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Σὺ ὅμως, ποὺ βαδίζεις εἰς καλύτερον δρόμον καὶ εἶσαι εἰς θέσιν νὰ φιλοσοφῇς περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς μελλούσης ζωῆς, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ σὲ δικαιολογήσῃ κανείς, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν πιστεύεις εἰς τὴν Ἀνάστασιν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, σὰν τοὺς μὴ πιστεύοντας εἰς αὐτήν, φοβεῖσαι τὸν θάνατον;

Ἀλλὰ δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ἀπαντᾷ· οὔτε τὸ νὰ ἀποθάνω, ἀλλὰ τὸν κακὸν θάνατον, τὸ νὰ μοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. Λοιπὸν ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος εἶχε κακὸν θάνατον, διότι ἀπεκεφαλίσθη; D Λοιπὸν ὁ Στέφανος ἀπέθανε μὲ κακὸν θάνατον, διότι ἐλιθοβολήθη; Καὶ ὅλοι οἱ μάρτυρες, κατὰ τὴν γνώμην σου, ἀπέθανον μὲ ἄσχημον θάνατον, διότι ἄλλοι μὲν διὰ πυρός, ἄλλοι δὲ διὰ μαχαίρας ἐτελείωσαν τὴν ζωήν τους, καὶ ἄλλοι μὲν ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι εἰς κρημνόν, ἄλλοι εἰς τὰ στόματα τῶν θηρίων καὶ ἔτσι ἀπέθανον. Δὲν εἶναι τοῦτο κακὸς θάνατος, καλέ μου ἄνθρωπε, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς μὲ βίαιον καὶ βασανιστικὸν θάνατον, ἀλλὰ κακὸς θάνατος εἶναι τὸ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς ἀμετανόητος, μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν προφήτην, ποὺ φιλοσοφεῖ περὶ αὐτῶν τούτων καὶ λέγει: «Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός» (Ψαλμ. 33, 22). Δὲν εἶπε θάνατος βίαιος εἶναι κακός, ἀλλὰ τί; Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός. Δίκαια εἶπε τοῦτο, διότι, ἀφοῦ φύγουν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον, τοὺς περιμένει ἀνυπόφορος κόλασις, τιμωρίαι αἰώνιοι, σκουλῆκι φαρμακερόν, φωτιὰ ποὺ δὲν σβύνεται, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, τῶν δοντιῶν ὁ τριγμός, ἡ θλῖψις, ἡ στενοχωρία καὶ ἡ αἰώνιος καταδίκη. E

3. Ὅταν λοιπὸν τοιαῦτα κακὰ περιμένουν τοὺς ἁμαρτωλούς, τί ὠφέλεια ἤθελε προκύψει εἰς αὐτούς, ἂν τελειώσουν τὴν ζωήν τους εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὸ κρεββάτι τους; Τὸ ἴδιο καὶ διὰ τοὺς δικαίους. Καθόλου δὲν θὰ ζημιωθοῦν, διότι θὰ τερματίσουν τὴν παροῦσαν ζωὴν μὲ ξίφος, σίδηρον καὶ φωτιάν, ἀφοῦ πρόκειται νὰ ἀπέλθουν εἰς τὰ αἰώνια ἀγαθά. Πράγματι ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός. Τοιοῦτος ἦτο ὁ θάνατος τοῦ πλουσίου ἐκείνου τῆς παραβολῆς, ποὺ ἔδειξε περιφρόνησιν πρὸς τὸν Λάζαρον (Λουκ. 16, 19 - 31). Οὗτος εἰς τὸ σπίτι, ἐπάνω εἰς τὸ κρεββάτι, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν συγγενῶν του 63 A καὶ ὄχι μὲ βίαιον θάνατον ἐτελείωσε τὴν ζωήν του καὶ ὅμως, ὅταν ἐπῆγεν ἐκεῖ, κατεκαίετο φοβερά, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ εὕρῃ οὔτε μικρὰν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν καλοπέρασιν, ποὺ εἶχεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Ἀλλὰ δὲν συνέβη τὸ ἴδιον εἰς τὸν Λάζαρον. Οὗτος ἂν καὶ

ἀπέθανε μὲ βίαιον θάνατον ἐκ τῶν στερήσεων (διότι τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ βασανιστικώτερον ἀπὸ τὴν πεῖναν;) ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν σκύλων, ποὺ τοῦ ἔγλειφον τὰς πληγάς, ὅταν ἐπῆγεν ἐκεῖ, ἀπήλαυσε τὰ αἰώνια ἀγαθά, ἐντρυφῶν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ. Τί τὸν ἔβλαψε λοιπὸν τὸ ὅτι ἀπέθανε μὲ βίαιον θάνατον; Κατὰ τί δὲ ὠφέλησε τὸν πλούσιον ὁ μὴ βίαιος θάνατος; Ἀλλὰ δὲν φοβούμεθα, λέγει, τὸ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ βίαιον, ἀλλὰ μὲ ἄδικον θάνατον καὶ νὰ τιμωρηθῶμεν, ὅπως οἱ ἔνοχοι, ἐνῷ δὲν ἐκάμαμεν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μᾶς ὑποπτεύονται. B Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγεις; Φοβᾶσαι νὰ ἀποθάνῃς μὲ ἄδικον θάνατον; Ἀλλὰ ἤθελες νὰ ἀποθάνῃς μὲ δίκαιον; Ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἐνῷ ἠμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ ἄδικα, νὰ προτιμᾷ νὰ ἀποθάνῃ δίκαια; Διότι, ἐὰν πρέπῃ νὰ φοβούμεθα τὸν θάνατον, τὸν δίκαιον πρέπει νὰ φοβούμεθα διότι αὐτός, ποὺ θὰ ἀποθάνῃ ἄδικα, λόγῳ τοῦ ἀδίκου θανάτου, θὰ μεταβῇ ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων.

Διότι οἱ περισσότεροι ἐξ ἐκείνων, ποὺ ἐφάνησαν εὐάρεστοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλαμψαν διὰ τὴν ἀρετήν των ὑπέστησαν ἄδικον θάνατον, καὶ πρῶτος ὁ Ἄβελ. Οὗτος ἐσφάγη (Γεν. 4, 11) ὄχι διότι ἐζημίωσε ἢ ἐλύπησε τὸν ἀδελφόν του Κάϊν, ἀλλὰ διότι ἐτίμησε τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Θεός, ποὺ ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ ὁ φόνος οὗτος, τὸ ἔκαμε, διότι ἐμισοῦσεν ἢ ἀγαποῦσε τὸν Ἄβελ; C Εἶναι εὐνόητον, ὅτι τὸν ἀγαποῦσε καὶ ὅτι ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀδικωτάτην αὐτὴν σφαγὴν νὰ τοῦ κάμῃ λαμπρότερον τὸν στέφανον. Βλέπεις λοιπὸν ἐξ αὐτῶν, ὅτι οὔτε τὸν βίαιον, οὔτε τὸν ἄδικον θάνατον πρέπει νὰ φοβούμεθα, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰς ἁμαρτίας; Ὁ Ἄβελ ἀπέθανεν ἄδικα, ὁ Κάϊν ἔζουσεν, ἀναστενάζων καὶ τρέμων. Ποῖος λοιπόν, λέγε μου, ἦτο εὐτυχέστερος, ἐκεῖνος, ποὺ ἀνεπαύθη μὲ δικαιοσύνην, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἔζουσε μὲ τὴν ἁμαρτίαν; Ἐκεῖνος ποὺ ἀπέθανεν ἄδικα, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἐτιμωρεῖτο δίκαια; Θέλετε νὰ εἴπω εἰς τὴν ἀγάπην σας διατὶ φοβούμεθα τὸν θάνατον; Διότι δὲν μᾶς ἐκυρίευσε τὴν καρδιὰ ὁ ἔρωτας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, δὲν ἀνάψαμε ἀπὸ τὸν πόθον τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐπειδὴ τότε θὰ περιφρονούσαμεν ὅλοι τὰ ἐγκόσμια, D ὅπως καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Ἀκόμη δὲν φοβούμεθα τὴν γέεναν τῆς κολάσεως, διὰ τοῦτο φοβούμεθα τὸν θάνατον. Δὲν γνωρίζομεν πόσον ἀνυπόφορος εἶναι ἐκείνη ἡ κόλασις, δι' αὐτὸ ἀντὶ τῆς ἁμαρτίας φοβούμεθα τὸν θάνατον. Διότι ἐὰν κατεῖχε τὴν ψυχήν μας ἐκεῖνος ὁ φόβος, οὔτε κἂν νὰ εἰσχωρήσῃ δὲν θὰ ἠμποροῦσεν ὁ φόβος οὗτος. Καὶ τοῦτο θὰ προσπαθήσω

νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ὄχι μὲ ξένα παραδείγματα, ἀλλὰ μὲ δικά μας καὶ μὲ ὅσα γεγονότα μᾶς συνέβησαν αὐτὰς τὰς ἡμέρας. Ἦλθον γράμματα ἀπὸ τὸν βασιλέα, ποὺ διέτασσον νὰ πληρώσωμεν τὴν εἰσφορὰν ἐκείνην, E ποὺ μᾶς ἐφαίνετο ἀνυπόφορος καὶ ὅλοι ἐστασίαζον, ἐφιλονεικοῦσαν, δυσανασχετοῦσαν, ἀγανακτοῦσαν, ὁ ἕνας ἔλεγεν εἰς τὸν ἄλλον, ποὺ συναντοῦσε εἰς τὸν δρόμον· ἀβίωτος ἔγινεν ὁ βίος μας, ἐχάθη ἡ πόλις, κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βαστάξῃ τὸ βάρος τῆς εἰσφορᾶς ταύτης καὶ ὅλοι εὑρίσκοντο εἰς τρομερὰν ἀνησυχίαν, σὰν νὰ διέτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Κατόπιν, ὅταν ἔγινε τὸ πραξικόπημα καὶ μερικοὶ ἀχρεῖοι πάρα πολύ, καταπατήσαντες τοὺς νόμους, ἔσπασαν τοὺς ἀνδριάντας καὶ μᾶς ἔφερον ὅλους εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τώρα φοβούμεθα διὰ τὴν ζωήν μας, ἐπειδὴ παρωργίσαμεν τὸν βασιλέα καὶ δὲν μᾶς στοιχίζει πλέον ἡ χρηματικὴ ζημία. Διὰ τοῦτο ἀκούω νὰ μὴ λέγουν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, 64 A αὐτὰ ποὺ ἔλεγον πρωτύτερα, ἀλλὰ ἄλλα τὰ ἑξῆς: Ἂς μᾶς πάρῃ τὴν περιουσίαν ὁ βασιλεύς. Εὐχαρίστως δεχόμεθα νὰ χάσωμεν καὶ τὰ χωράφια μας καὶ τὰ σπίτια μας, ἀρκεῖ νὰ μᾶς ὑποσχεθῇ ἕνας, ὅτι θὰ διασώσωμεν ἔστω καὶ γυμνὸν τὸ σῶμα μας.

Ὅπως λοιπὸν προτοῦ ἐμφανισθῇ ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου μᾶς ἐστοίχιζεν ἡ χρηματικὴ ζημία, ὅταν δὲ συνέβησαν τὰ παράνομα αὐτὰ τολμήματα, εἰσελθὼν εἰς τὴν ψυχήν μας ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἀπεμάκρυνε τὴν λύπην διὰ τὴν ζημίαν τῶν χρημάτων, ἔτσι θὰ ἐγίνετο, ἐὰν κατεῖχε τὴν ψυχήν μας ὁ φόβος τῆς γεέννης, ἤτοι θὰ ἔφευγεν ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Καθὼς δὲ εἰς τὰ σώματα, ὅταν δύο πόνοι μᾶς κατέχουν, B συνήθως ὑπερισχύει ὁ ἰσχυρότερος, ἔτσι καὶ τώρα θὰ ἐγίνετο. Ἐὰν ὁ φόβος τῆς μελλούσης κολάσεως ἔμενεν εἰς τὴν ψυχήν, θὰ ἐξηφάνιζε κάθε ἀνθρώπινον φόβον. Ὥστε ἐὰν κανεὶς φροντίζῃ νὰ ἐνθυμῆται διαρκῶς τὴν γέενναν, θὰ περιφρονήσῃ κάθε εἶδος θανάτου καὶ ἡ περιφρόνησις αὐτὴ δὲν θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ μόνον ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἀγωνίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς γεέννης. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ διαρκῶς φοβεῖται τὴν γέενναν, ποτὲ δὲν θὰ πέσῃ μέσα εἰς τὴν φωτιὰν τῆς γεέννης, ἐπειδὴ σωφρονίζεται μὲ τὸν διαρκῆ τοῦτον φόβον. Ἐπιτρέψατέ μου τώρα, εἰς τὴν κατάλληλον αὐτὴν περίστασιν, νὰ σᾶς εἴπω: «ἀδελφοὶ μὴ συμπεριφέρεσθε σὰν νὰ εἶσθε ἀκόμη παιδιὰ εἰς τὸ μυαλό, ἀλλὰ νὰ γίνεσθε μόνον ὡς πρὸς τὴν κακίαν ἀπονήρευτοι καὶ ἄκακοι σὰν τὰ νήπια» (Α' Κορ. 14, 20).

Λέγω τοῦτο διότι παιδικὸν φόβον ἔχομεν, C ὅταν φοβούμεθα τὸν θάνατον καὶ δὲν φοβούμεθα τὴν ἁμαρτίαν.

Κάμνομεν δηλαδὴ σὰν τὰ μικρὰ παιδιά, ποὺ φοβοῦνται τὰς προσωπίδας καὶ δὲν φοβοῦνται τὸ πῦρ. Διότι, ἐὰν τύχῃ νὰ βαστάζωνται πλησίον εἰς λυχνάρι ἀναμμένον, ἀπερίσκεπτα ἁπλώνουν τὸ χέρι διὰ νὰ πιάσουν τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Ἔτσι τὴν μὲν τιποτένια προσωπίδα φοβοῦνται, τὸ δὲ ἀληθινὰ φοβερὸ τὸ πῦρ, δὲν φοβοῦνται. Αὐτὸ κάμνομεν καὶ ἡμεῖς. Φοβούμεθα τὸν θάνατον, ποὺ ὁμοιάζει μὲ εὐκολοκαταφρόνητον προσωπίδα, καὶ δὲν φοβούμεθα τὴν ἁμαρτίαν, ποὺ εἶναι ἀληθινὰ φοβερὸ πρᾶγμα καὶ σὰν φωτιὰ κατατρώγει τὴν συνείδησίν μας. Καὶ συμβαίνει συνήθως τοῦτο ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἐξ ἀπερισκεψίας ἰδικῆς μας. D διότι ἐὰν σκεφθῶμεν καλὰ τί εἶναι ὁ θάνατος ποτὲ δὲν θὰ τὸν φοβηθῶμεν.

Τί λοιπὸν εἶναι ὁ θάνατος; Ὁ θάνατος εἶναι ὅ,τι καὶ τὸ νὰ βγάλῃς τὸ φόρεμά σου, διότι ἡ ψυχὴ σὰν φόρεμα φορεῖ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον βγάζομεν διὰ τοῦ θανάτου, ἐπ' ὀλίγον χρόνον, καὶ θὰ τὸ φορέσωμεν πάλιν λαμπρότερον. Τί λοιπὸν εἶναι ὁ θάνατος; Ταξίδι προσωρινόν, ὕπνος μακρότερος τοῦ συνήθους. Ὥστε ἂν φοβᾶσαι τὸν θάνατον νὰ φοβᾶσαι καὶ τὸν ὕπνον. Ἐὰν λυπῆσαι διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας, νὰ λυπῆσαι καὶ δι' αὐτούς, ποὺ τρώγουν καὶ πίνουν, διότι ὅπως αὐτὸ εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα, ἔτσι εἶναι καὶ ἐκεῖνο. Ἂς μὴ σὲ λυποῦν τὰ φυσικὰ πράγματα, E ἀλλὰ μᾶλλον νὰ σὲ λυποῦν αὐτά, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴν προαίρεσιν, οὔτε νὰ πενθῇς διὰ τὸν ἀποθανόντα, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον, ποὺ ζῇ μὲ τὴν ἁμαρτίαν.

4. Θέλεις νὰ προσθέσω καὶ ἄλλην αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν φοβούμεθα τὸν θάνατον; Αὐτὴ εἶναι τὸ ὅτι δὲν ζῶμεν μὲ ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ θείου νόμου καὶ δὲν ἔχομεν ἀγαθὴν συνείδησιν. Ἐὰν ὑπῆρχον αὐτά, τίποτε δὲν θὰ μᾶς προξενοῦσε φόβον, οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε ἡ πεῖνα, οὔτε ἡ χρηματικὴ ζημία, οὔτε ἄλλο τίποτε ἐκ τῶν τοιούτων. Διότι ἐκεῖνον ποὺ ζῇ ἐνάρετα, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν βλάψῃ, οὔτε νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν εὐχαρίστησιν ποὺ ἔχει μέσα του, ἐπειδὴ τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ρίψῃ εἰς λύπην ἐκεῖνον, ποὺ τρέφεται μὲ καλὰς ἐλπίδας. Διότι τί ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ κανεὶς εἰς τὸν γενναῖον ἄνδρα ἀπὸ τὰ τοιαῦτα διὰ νὰ τὸν ρίψῃ εἰς λύπην; 65 A Θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ χρήματα; ἀλλὰ ἔχει τὸν οὐράνιον πλοῦτον. Θὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του; ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν ἄνω πόλιν. Θὰ τὸν δέσῃ μὲ δεσμά; ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχει τὴν συνείδησιν ἐλευθέραν, δὲν αἰσθάνεται τὰ ἐξωτερικὰ δεσμά. Θὰ τὸν φονεύσῃ; ἀλλὰ θὰ ἀναστηθῇ πάλιν. Καθὼς δὲ ἐκεῖνος ποὺ κτυπᾷ τὴν σκιὰν καὶ δέρνει τὸν ἀέρα, κανένα δὲν θὰ

ἠμπορέσῃ νὰ κτυπήσῃ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ πολεμεῖ τὸν δίκαιον ἄνθρωπον μόνον ματαιοπονεῖ, τὴν δύναμίν του καταλύει καὶ εἰς ἐκεῖνον καμμίαν πληγὴν δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἐπιφέρῃ. Κάμε με λοιπὸν νὰ ἔχω μεγάλην πίστιν, ὅτι θὰ ἀπολαύσω τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν B καὶ θὰ σοῦ εἴπω εὐχαριστῶ, ἂν θελήσῃς νὰ μὲ σφάξῃς σήμερον, διότι θὰ μὲ στείλῃς γρήγορα εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά. Μὰ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν, λέγει, τὸ ὅτι λόγῳ τῶν πολλῶν μας ἁμαρτιῶν δὲν θὰ ἀξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἀφοῦ ἔτσι εἶναι, παῦσε τοὺς θρήνους διὰ τὸν θάνατον καὶ νὰ θρηνῇς τὰς ἁμαρτίας σου διὰ νὰ τὰς ἐξαλείψῃς. Διότι ἡ λύπη ἔχει γίνει ὄχι διὰ νὰ λυπούμεθα διὰ χρηματικὴν ζημίαν, οὔτε διὰ τὸν θάνατον ἢ διὰ κάτι ἄλλο παρόμοιον μὲ αὐτά, ἀλλὰ διὰ νὰ λυπούμεθα, καὶ μάλιστα ὑπερβολικά, διὰ τὰς ἁμαρτίας μας πρὸς συγχώρησιν αὐτῶν. Ὅτι δὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχει ἡ λύπη, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ ἕνα παράδειγμα. Τὰ ἰατρικὰ φάρμακα ἔχουν γίνει δι' ἐκεῖνα μόνον τὰ νοσήματα, C τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ θεραπεύσουν καὶ ὄχι δι' ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν φέρουν καμμίαν θεραπείαν. Ἰδοὺ τί λέγω, διὰ νὰ γίνω ἀκόμη σαφέστερος. Τὸ φάρμακον π.χ. ποὺ εἶναι κατάλληλον μόνον διὰ τὰς ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὄχι διὰ καμμίαν ἄλλην πάθησιν, ὀρθῶς θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ, ὅτι ἔχει γίνει μόνον διὰ τὰς ἀσθενείας τῶν ματιῶν καὶ ὄχι διὰ τὸ στομάχι, οὔτε διὰ τὰ χέρια ἢ διὰ κανένα ἄλλο μέλος τοῦ σώματος. Ἂς μεταφέρωμεν λοιπὸν τὸν λόγον εἰς τὴν λύπην καὶ θὰ ἴδωμεν, ὅτι εἰς κανένα ἄλλο, ἀπ' ὅσα μᾶς συμβαίνουν, δὲν μᾶς ὠφελεῖ, παρὰ μόνον εἰς τὸ νὰ διορθώσωμεν τὰς ἁμαρτίας μας καὶ ἐπομένως γίνεται φανερὸν ὅτι μόνον διὰ τὴν ἐξάλειψιν αὐτῶν ἔχει γίνει.

Ἂς πάρωμεν τώρα κάθε ἕνα χωριστὰ ἀπὸ ὅσα κακὰ μᾶς συμβαίνουν εἰς τὴν ζωήν, ἂς προσθέσωμεν εἰς αὐτὰ τὴν λύπην καὶ ἂς ἴδωμεν τί ὠφέλεια προέρχεται ἐξ αὐτῆς. D Ἔπαθε κάποιος χρηματικὴν ζημίαν; ἐλυπήθη, ἀλλὰ δὲν διώρθωσε τὴν ζημίαν ἡ λύπη. Ἔχασε κάποιος τὸ παιδί του; ἐπόνεσε πάρα πολὺ ψυχικῶς καὶ ἐλυπήθη, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀνέστησε τὸν νεκρόν, οὔτε τὸν ὠφέλησε μὲ τὴν πολλὴν λύπην εἰς τίποτε. Ἐμαστιγώθη κάποιος, ἐρραπίσθη, ὑβρίσθη; ἐλυπήθη, ἀλλὰ τὴν ὕβριν δὲν ἐξήλειψε. Συνέβη νὰ ἀρρωστήσῃ κάποιος καὶ ἀσθενήσῃ πολὺ σοβαρά; ἐλυπήθη, καὶ μὲ τὴν λύπην ὄχι μόνον δὲν ἔγινε καλά, ἀλλὰ καὶ ἔγινε χειρότερα. Βλέπεις ὅτι εἰς κανένα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω οὔτε καὶ μικρὰν ὠφέλειαν δὲν προξενεῖ ἡ λύπη;

Ἂς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἡμάρτησε κάποιος

καὶ ἐλυπήθη δι' αὐτό; ἐξηφάνισε τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐξήλειψε τὸ παράπτωμα. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ ἑνὸς ποὺ ἡμάρτησεν ἔλεγε· E «Ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας του τὸν ἐλύπησα ἐπ' ὀλίγον καὶ εἶδα ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐβάδιζε σκυθρωπὸς καὶ τὸν ἐθεράπευσα» (Ἡσ. 57, 17-18). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: «Ἡ ἀσύμφωνος πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ λύπη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μετάνοιαν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν μετάνοιαν κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ μεταμεληθῇ» (Β' Κορ. 7, 10). Ἐπειδὴ λοιπὸν σαφῶς ἀπεδείχθη ἐξ ὅσων εἴπομεν, ὅτι οὔτε χρηματικὴν ζημίαν, οὔτε ὕβριν, οὔτε βλάβην, οὔτε μαστίγωμα, οὔτε ἀσθένειαν, οὔτε θάνατον, οὔτε ἄλλο τίποτε παρόμοιον μὲ αὐτά, ἠμπορεῖ ἡ λύπη νὰ διορθώσῃ, 66 A παρὰ μόνον τὴν ἁμαρτίαν νὰ ἐξαφανίσῃ καὶ μόνον αὐτῆς εἶναι καταστροφή, εἶναι πλέον ὁλοφάνερον ὅτι μόνον διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἔγινε. Κατόπιν λοιπὸν τούτου, ἂς μὴ λυπούμεθα διὰ ζημίας χρημάτων, ἀλλά, ὅταν ἁμαρτάνωμεν, μόνον τότε νὰ λυπούμεθα. Διότι ἡ λύπη, εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, φέρει μεγάλην ὠφέλειαν. Ἐζημιώθης λοιπόν; Μὴ λυπηθῇς, διότι δὲν θὰ ὠφεληθῇς εἰς τίποτε. Ἡμάρτησες; λυπήσου, διότι θὰ ὠφεληθῇς.

Πρόσεξε δὲ νὰ ἰδῇς τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ δύο κακὰ δηλ. τὴν λύπην καὶ τὸν θάνατον, ἐγέννησεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία, διότι λέγει εἰς τὸν Ἀδὰμ «κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φᾶς θὰ ἀποθάνῃς» (Γεν. 2, 17) καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα, «μὲ λύπας θὰ γεννήσῃς τὰ τέκνα σου» (Γεν. 3, 16). Καὶ διὰ τῶν δύο δὲ τούτων τὴν ἁμαρτίαν ἐξηφάνισε καὶ παρεσκεύασε τὴν καταστροφὴν τῆς μητέρας διὰ τῶν τέκνων της.[19] B Ὅτι δὲ ὄχι μόνον ἡ λύπη, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος ἐξαλείφει τὴν ἁμαρτίαν, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ Παῦλος λέγει πρὸς ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν: «Διὰ τοῦτο μεταξύ σας εἶναι πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι καὶ ἀρκετοὶ ἀπέθανον» (Α' Κορ. 14, 30). Ἐπειδή, λέγει, ἁμαρτάνετε, ἀποθνήσκετε, ὥστε διὰ τοῦ θανάτου νὰ ἐξαλείψετε τὰ ἁμαρτήματά σας. Διὰ τοῦτο προσέθεσε τὰ ἑξῆς ἐν συνεχείᾳ. «Διότι ἐὰν ἐπροσέχαμεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας νὰ μὴ ἁμαρτήσωμεν, δὲν θὰ κατεδικαζόμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ κατακρινώμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου μὲ ἀσθενείας, τιμωρούμεθα παιδαγωγικῶς διὰ νὰ διορθωθῶμεν καὶ μὴ κατακριθῶμεν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον ποὺ ζῇ μακρὰν τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. 11,

19. Ἤτοι ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ μητέρα τῆς λύπης καὶ τοῦ θανάτου· ἡ λύπη ὅμως, τὸ τέκνον τῆς ἁμαρτίας, ἐξαφανίζει τὴν ἁμαρτίαν, διότι ὁ μετανοῶν καὶ λυπούμενος διὰ τὰ ἁμαρτήματά του σώζεται.

31-32).[20] Καθὼς δὲ τὸ σκουλήκι ἀπὸ τὸ ξύλον γεννᾶται καὶ κατατρώγει τὸ ξύλον· C καὶ ὁ σκόρος κατατρώγει τὰ μαλλιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχεται, ἔτσι ἡ λύπη καὶ ὁ θάνατος ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ κατέφαγον τὴν ἁμαρτίαν. Ἂς μὴ φοβούμεθα λοιπὸν τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ φοβούμεθα μόνον τὴν ἁμαρτίαν καὶ δι' ἐκείνην νὰ λυπούμεθα. Καὶ λέγω αὐτά, ὄχι διότι περιμένω νὰ μᾶς συμβῇ κάτι κακόν, ὁ Θεὸς φυλάξοι, ἀλλά, διότι θέλω αὐτοῦ τοῦ εἴδους φόβον νὰ ἔχετε πάντοτε καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τοῦ Χριστοῦ νὰ τὴν δείχνετε μὲ τὰ ἔργα σας. «Διότι ἐὰν ἕνας δὲν σηκώσῃ τὸν σταυρόν του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθήσῃ, λέγει, δὲν ἀξίζει γιὰ μένα» (Ματθ. 10, 38).

Αὐτὰ δὲ ἔλεγεν ὄχι διότι ἤθελε νὰ βαστάζωμεν εἰς τὸν ὦμον ξύλον, D ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχωμεν πάντοτε ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μας τὸν θάνατον, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος κάθε ἡμέραν ἀπέθνησκε καὶ ἐγελοῦσε μὲ τὸν θάνατον, καὶ περιφρονοῦσε τὸν παρόντα βίον. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάνῃς καὶ σύ. Διότι στρατιώτης εἶσαι καὶ διαρκῶς στέκεις εἰς τὴν στρατιωτικὴν παράταξιν. Στρατιώτης δὲ ποὺ φοβεῖται τὸν θάνατον, καμμίαν γενναίαν πρᾶξιν δὲν θὰ κάμῃ ποτέ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν χριστιανὸν ἄνθρωπον, ποὺ φοβεῖται τοὺς κινδύνους. Καὶ αὐτὸς δὲν θὰ κάμῃ κανένα μεγάλο καὶ θαυμαστὸν ἔργον, καὶ ἐπὶ πλέον εὔκολα θὰ ὑποκύπτῃ εἰς πάντα, ἐνῷ ὁ τολμηρὸς καὶ μεγαλόφρων ὅλως ἀντιθέτως μένει ἀκατανίκητος καὶ ἀκαταγώνιστος. Καθὼς λοιπὸν οἱ τρεῖς παῖδες, ἐπειδὴ δὲν ἐφοβήθησαν τὸ πῦρ, ἀπέφυγον τὸ πῦρ, ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ἂν δὲν φοβηθῶμεν τὸν θάνατον, θὰ ἀποφύγωμεν τὸν θάνατον. E Δὲν ἐφοβήθησαν ἐκεῖνοι τὸ πῦρ, διότι δὲν ἦτο ἔγκλημα νὰ καοῦν, ἀλλὰ ἐφοβήθησαν τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἦτο ἔγκλημα ἡ ἀσέβεια. Αὐτοὺς καὶ ὅλους τοὺς ὁμοίους μὲ τούτους, ἂς ζηλεύσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἂς μὴ φοβώμεθα τοὺς κινδύνους, ὁπότε καὶ θὰ διαφύγωμεν αὐτούς. «Διότι, δὲν εἶμαι προφήτης, οὔτε υἱὸς προφήτου» (Ἀμὼς 3, 14), γνωρίζω ὅμως μὲ ἀκρίβειαν τὸ μέλλον καὶ μὲ μεγάλην καὶ λαμπρὰν φωνὴν φωνάζω, ὅτι ἐὰν ἠθέλαμεν μεταβληθῇ καὶ φροντίσει κάπως διὰ τὴν ψυχήν μας καὶ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν πονηρίαν, κανένα δυσάρεστον καὶ λυπηρὸν δὲν θὰ μᾶς συμβῇ. Καὶ τοῦτο τὸ γνωρίζω ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν 67 A τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμε καὶ εἰς ἄνδρας καὶ εἰς πόλεις καὶ εἰς ἔθνη καὶ εἰς λαοὺς ὁλοκλήρους. Διότι καὶ τὴν πόλιν τῶν Νινευΐ-

20. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἄνευ τῆς δεούσης προετοιμασίας προσερχομένους εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν καὶ ἑπομένως μεγάλως ἁμαρτάνοντας. Ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος τὸ γενικεύει εἰς πάντας τοὺς ἁμαρτάνοντας.

κῶν ἠπείλησε καὶ εἶπεν: «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι ὑπολείπονται καὶ ἡ Νινευὴ θὰ καταστραφῇ» (Ἰων. 3, 4). Τί λοιπὸν ἔγινε, λέγε μου; κατεστράφη ἡ Νινευὴ καὶ ἔγινε ἄνω κάτω ἡ πόλις; Ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον ἔγινε. Ἡ πόλις ἀνωρθώθη καὶ λαμπροτέρα ἔγινε καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἐπέρασε τόσον πολὺς χρόνος, δὲν ἐξηφανίσθη ἡ δόξα της καὶ ὅλοι ἀκόμη τὴν τραγουδοῦμεν καὶ τώρα τὴν θαυμάζομεν, διότι ἀπὸ τότε ἔγινεν ἄριστον καταφύγιον εἰς ὅλους τοὺς ἁμαρτωλούς, ἐπειδὴ δὲν ἀφίνει αὐτοὺς νὰ πέσουν εἰς ἀπελπισίαν, ἀλλὰ τοὺς καλεῖ ὅλους εἰς μετάνοιαν. Ἐπὶ πλέον δὲ διὰ τοῦ παραδείγματός της καὶ τῶν δωρεῶν τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀπήλαυσε, B πείθει ὅλους, ποτὲ νὰ μὴ ἀπελπίζωνται διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἀλλὰ νὰ δεικνύουν βίον ἄριστον καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεὸν νὰ ἔχουν θάρρος ὅτι, τὸ τέλος θὰ εἶναι ἐξάπαντος καλόν. Διότι ποῖος, ὅταν ἀκούσῃ τὰ παραδείγματά των, δὲν θὰ ἀνυψωθῇ ψυχικῶς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁ ὀκνότερος ἀπ' ὅλους;

Ἐπροτίμησε λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ μὴ ἐπαληθεύσῃ ἡ προφητεία Του, διὰ νὰ ἐπαληθεύσουν αἱ ἐλπίδες τῆς πόλεως πρὸς αὐτόν, μᾶλλον δὲ οὔτε ἡ προφητεία διεψεύσθη. Διότι ἐὰν μὲν οἱ ἄνθρωποι ἔμενον εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν, ποὺ ἦσαν καὶ προηγουμένως καὶ δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, ἴσως θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν κατηγορήσῃ, ὅτι δὲν ἐπραγματοποιήθη· ἐὰν ὅμως ἐπειδὴ αὐτοὶ μετεβλήθησαν ἠθικῶς καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν αἰτίαν, ποὺ ἐπροκάλεσε τὴν προφητείαν, ἀπεμάκρυνε καὶ ὁ Θεὸς τὴν ὀργήν του ἀπ' αὐτούς, C ποιὸς ἠμπορεῖ τότε νὰ ἐπικρίνῃ τὴν προφητείαν καὶ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἦσαν ψέματα ὅσα ἐλέχθησαν ὑπ' αὐτῆς; Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ, διότι τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔθεσεν ὁ Θεὸς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὁμιλῶν διὰ τοῦ προφήτου, τοῦτον καὶ τότε ἐτήρησε. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ νόμος; Εἶναι ὁ ἑξῆς: «Θὰ ἀποφασίσω νὰ καταστρέψω ἕνα ἔθνος καὶ μίαν βασιλείαν, λέγει, καὶ ἐὰν συμβῇ νὰ μετανοήσουν ἀπὸ τὴν κακίαν των, θὰ μετανοήσω καὶ ἐγὼ καὶ θὰ παύσω τὴν ὀργήν μου, ποὺ εἶπα νὰ στρέψω ἐναντίον τους διὰ νὰ τοὺς καταστρέψω» (Ἱερ. 18, 7-8). Τοῦτον λοιπὸν τὸν νόμον φυλάττων, ἐπειδὴ μετεβλήθησαν, τοὺς ἔσωσε καὶ ἐπειδὴ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν κακίαν, τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν ὀργήν του. D Ἐγνώριζε τῶν βαρβάρων τὴν ἀρετήν, διὰ τοῦτο ἐβίαζε τὸν προφήτην νὰ μεταβῇ γρήγορα ἐκεῖ. Ἔτσι καὶ τότε συνεκλονίζετο ἡ πόλις, ἐπειδὴ ἄκουσε τὴν προφητικὴν φωνήν, ἀλλὰ καθόλου δὲν ἐβλάβη, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ ὠφελήθη ἀπὸ τὸν φόβον. Διότι ὁ φόβος ἐκεῖνος ἔφερε τὴν σωτηρίαν, ἡ ἀπειλὴ ἔπαυσε τὸν κίνδυνον, ἡ ἀπόφασις περὶ

τῆς καταστροφῆς ἐματαίωσε τὴν καταστροφήν.

Ὢ νέον καὶ παράξενον πρᾶγμα! Ἀπόφασις ποὺ ἀπειλοῦσε θάνατον, ἐγέννησε ζωήν. Ἀπόφασις, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐξεδόθη, ἔγινεν ἀμέσως ἄκυρος, ἀντιθέτως μὲ ὅσα κάνουν οἱ δικασταί, διότι εἰς αὐτούς, ὅταν ἐκδοθῇ ἡ ἀπόφασις, εἶναι ἔγκυρος, ἐνῷ εἰς τὸν Θεὸν τὸ ἀντίθετον γίνεται, E ἡ ἔκδοσις τῆς ἀποφάσεως συντελεῖ εἰς τὴν ἀκύρωσιν αὐτῆς. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις αὐτὴ δὲν ἐξεδίδετο, δὲν θὰ τὴν ἤκουον αὐτοί, ποὺ ἡμάρτησαν· ἐὰν δὲν τὴν ἤκουον δὲν θὰ ἀπέφευγον τὴν τιμωρίαν, δὲν θὰ ἀπελάμβανον τὴν παράδοξον ἐκείνην σωτηρίαν. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράδοξον, ὅταν ὁ μὲν δικαστὴς ἐκδίδῃ δικαστικὴν ἀπόφασιν, οἱ δὲ κατάδικοι ἀκυρώνουν τὴν ἀπόφασιν διὰ τῆς μετανοίας; Ἐπειδὴ δὲν ἔφυγον ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν πόλιν, ὅπως ἐκάμαμεν ἡμεῖς τώρα, ἀλλὰ ἔμενον εἰς αὐτήν. Παγὶς ἦτο ἡ πόλις, καὶ τὴν ἔκαμαν τεῖχος προφυλακτικόν. Βάραθρον καὶ κρημνὸς ἦτο καὶ τὴν μετέβαλον εἰς πύργον ἀσφαλείας. 64 A Ἤκουσαν ὅτι θὰ πέσουν αἱ οἰκοδομαὶ καὶ δὲν ἀπέφυγον τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ ἀπέφυγον τὰ ἁμαρτήματα. Κανένας δὲν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὅπως ἡμεῖς τώρα, ἀλλὰ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν δρόμον αὐτοῦ τὸν πονηρόν. Μήπως οἱ τοῖχοι, ἔλεγον, τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐγέννησαν; Ἡμεῖς εἴμεθα αἴτιοι τῆς πληγῆς, ἡμεῖς ἂς κατασκευάσωμεν τὸ φάρμακον. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν ὅτι θὰ τύχουν τῆς σωτηρίας ὄχι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τόπου διαμονῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς.

6. Αὐτὰ ἔκαμνον οἱ βάρβαροι καὶ ἡμεῖς δὲν ἐντρεπόμεθα οὔτε σκεπάζομεν τὸ πρόσωπον, διότι ἐνῷ ἐκεῖνοι μετέβαλον τρόπους ζωῆς, ἡμεῖς ἀλλάσσομεν τόπους, B κάμνομεν σὰν μεθυσμένοι καὶ κρυφὰ μεταφέρομεν τὰ πράγματά μας εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Ὁ Δεσπότης ὀργίζεται ἐναντίον μας καὶ ἡμεῖς ἀντὶ νὰ φροντίζωμεν νὰ καταπαύσωμεν τὴν ὀργήν του, μεταφέρομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ μας καὶ ζητοῦμεν ποῦ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν περιουσίαν μας, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ζητοῦμεν, ποῦ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ψυχήν μας, ἢ μᾶλλον οὔτε αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ζητοῦμεν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέτωμεν τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ὀρθὸν βίον. Τοῦτο θὰ ἐπιδεινώσῃ τὴν θέσιν μας, διότι καὶ ἡμεῖς, ἐὰν θὰ εἴχομεν ὀργισθῇ καὶ ἀγανακτήσει ἐναντίον κάποιου ὑπηρέτου μας καὶ ἐβλέπαμεν αὐτόν, ἀντὶ νὰ ἀπολογηθῇ εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν αἰτίαν τῆς ἐναντίον του ὀργῆς, νὰ μαζεύῃ τὰ ροῦχα καὶ ἔπιπλα τοῦ δωματίου του, νὰ τὰ δένῃ εἰς μπόγους καὶ νὰ θέλῃ νὰ φύγῃ, δὲν θὰ ὑπεφέραμεν τὴν περιφρόνησιν ταύτην μὲ πραότητα. C Ἂς παύσωμεν λοιπὸν τὴν ἄκαιρον ταύτην περὶ φυγῆς φροντίδα καὶ ἂς εἴπωμεν καθέ-

νας πρὸς τὸν Θεόν· «Ποῦ νὰ ὑπάγω, ὥστε νὰ εἶμαι μακρὰν ἀπὸ τὸ πνεῦμά σου καὶ ποῦ νὰ φύγω, ὥστε νὰ μὴ παρακολουθοῦμαι ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου;» (Ψαλμ. 138, 7). Ἂς μιμηθῶμεν τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τῶν βαρβάρων. Ἐκεῖνοι μετενόησαν χωρὶς νὰ ἔχουν ἀπτὰς ἀποδείξεις, διότι ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνέφερεν, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψετε καὶ μετανοήσετε θὰ προστατεύσω τὴν πόλιν, ἀλλὰ ἁπλῶς, «ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι ὑπολείπονται καὶ ἡ Νινευὴ θὰ καταστραφῇ».

Τί λοιπὸν εἶπον ἐκεῖνοι; Ποιός ξέρει, μήπως δὲν ἠμπορεῖ νὰ μετανοήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὰ κακὰ ποὺ εἶπε νὰ μᾶς κάνῃ; Ποιός ξέρει; λέγουν. Δὲν γνωρίζουν τὴν ἔκβασιν τοῦ πράγματος καὶ δὲν παραμελοῦν τὴν μετάνοιαν. Δὲν γνωρίζουν τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ μεταβάλλονται χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιοι διὰ τὸ ἀποτέλεσμα. D Διότι δὲν εἶχον εἶδει προηγουμένως ἄλλους Νινευΐτας νὰ μετανοήσουν καὶ σωθοῦν, οὔτε ἐδιάβασαν προφήτας, οὔτε ἤκουσαν πατριάρχας, οὔτε ἀπήλαυσαν συμβουλῶν, οὔτε προτροπῶν, οὔτε εἶχον πεποίθησιν ὅτι ἐξάπαντος θὰ ἐξιλεώσουν τὸν Θεὸν διὰ τῆς μετανοίας, ἐπειδὴ τίποτε δὲν ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ἡ ἀπειλὴ καὶ δι' αὐτὸ ἀμφέβαλλον καὶ ὅμως μετενόησαν εἰλικρινῶς. Ποίαν λοιπὸν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν ὅταν αὐτοὶ μὲν ἂν καὶ δὲν ἦσαν βέβαιοι περὶ τοῦ αἰσίου τέλους, ἐν τούτοις ἔδειξαν τόσην μεταβολήν, σὺ δὲ ποὺ εἶσαι βέβαιος διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλαβες πολλὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς Προνοίας Αὐτοῦ, E καὶ ἤκουσες προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐδιδάχθης ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, νὰ μὴ φροντίζῃς νὰ φθάσῃς αὐτούς, τοὐλάχιστον εἰς τὸ ἴδιον μέτρον τῆς ἀρετῆς; Μεγάλη μὲν λοιπὸν ἦτο καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἡ ἀρετή, πολὺ ὅμως μεγαλυτέρα ἦτο ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπ' αὐτὸ τὸ μέγεθος τῆς ἀπειλῆς ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανείς. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν προσέθεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν, 69 A ἐὰν μετανοήσετε θὰ σᾶς λυπηθῶ, διὰ νὰ εἶναι αὐτὴ ἀόριστος καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἀοριστίαν νὰ αὐξήσῃ τὸν φόβον καὶ μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ φόβου γρηγορώτερα νὰ τοὺς σπρώξῃ πρὸς τὴν μετάνοιαν. Καὶ ὁ μὲν προφήτης ἐπειδὴ προγνωρίζει τὰ μέλλοντα καὶ ἐκ τούτου ξέρει ὅτι δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν ὅσα εἶπεν, ἐντρέπεται, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἐντρέπεται, ἀλλὰ ἕνα μόνον ἐπιδιώκει, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ διορθώνει τὸν δοῦλον μὲ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ὅταν ἐκεῖνος παρακούων ἐμπῆκεν εἰς τὸ πλοῖον, ἀμέσως ἐξεσήκωσε τὴν θάλασσαν καὶ ἐπροκάλεσε τρικυμίαν, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι, ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, ἐκεῖ εἶναι καὶ κακοκαιρία, ὅπου παρακοή, ἐκεῖ καὶ τρικυμία. Διὰ τοῦτο ἐσαλεύετο ἡ πόλις διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν Νινευϊτῶν, ἐσαλεύε-

το καὶ τὸ πλοῖον διὰ τὴν παρακοὴν τοῦ προφήτου. Οἱ μὲν ναῦται τὸν Ἰωνᾶν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν κατεποντίσθη τὸ πλοῖον, B ἡμεῖς ἂς καταποντίσωμεν τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐξάπαντος θὰ σωθῇ ἡ πόλις. Ὥστε καμμιὰ ὠφέλεια δὲν μᾶς φέρει ἡ φυγή, διότι οὔτε καὶ ἐκεῖνον τὸν ὠφέλησεν, ἀλλὰ ἀντιθέτως καὶ τὸν ἔβλαψε. Ἀπέφυγε τὴν ξηρὰν καὶ δὲν ἀπέφυγε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Ἀπέφυγε τὴν ξηρὰν καὶ ἔφερε τὴν τρικυμίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς κανένα καλὸν δὲν ἐκέρδισεν ἀπὸ τὴν φυγήν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐδέχθησαν μέσα εἰς τὸ πλοῖον τοὺς ἔφερεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Καὶ ὅτε μὲν καθήμενος ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον ἔπλεε καὶ ἦσαν παρόντες ναῦται καὶ κυβερνῆται, ὁλόκληρον τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσε· ὅταν δὲ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν C καὶ διὰ τῆς μιρωρίας ταύτης ἔβγαλεν ἀπὸ ἐπάνω του τὴν ἁμαρτίαν τῆς παρακοῆς, ἔφθασεν εἰς τὸ τεράστιον καὶ ἀσφαλὲς πλοῖον, ἐννοῶ τὴν κοιλιὰν τοῦ κήτους, ὅπου ἀπήλαυσε πολλῆς ἡσυχίας, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι, ὅπως ἐκεῖνον, ποὺ ζῇ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, κανένα πλοῖον δὲν τὸν ὠφελεῖ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνον ποὺ βγάζει ἀπὸ ἐπάνω του τὴν ἁμαρτίαν, οὔτε θάλασσα τὸν καταστρέφει, οὔτε θηρία τὸν κατασπαράσσουν. Τὸν ἐσήκωσαν λοιπὸν τὰ κύματα καὶ δὲν τὸν ἔπνιξαν. Τὸν κατάπιε τὸ κῆτος καὶ δὲν τὸν ἐφόνευσεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῶον τῆς θαλάσσης καὶ τὸ στοιχεῖον αὐτῆς σῶαν τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκαν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἔτσι δι' ὅλων αὐτῶν ἐδιδάσκετο νὰ εἶναι φιλάνθρωπος ὁ προφήτης καὶ ἥμερος καὶ μήτε ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους ναύτας, μήτε ἀπὸ τὰ ἄγρια κύματα, μήτε ἀπὸ τὰ θηρία νὰ εἶναι σκληρότερος. D Διότι οἱ ναῦται ὄχι ἀμέσως, ὅταν ἤρχισεν ἡ τρικυμία, ἀλλὰ κατόπιν, ὅταν τοὺς ἔπιεσεν ἡ μεγάλη ἀνάγκη, τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα πάλιν καὶ τὸ κῆτος αὐτῆς μὲ πολλὴν ἀγάπην τὸν διεφύλαξαν, διότι ὁ Θεὸς ἐφρόντισε νὰ ἔλθουν τόσον εὐνοϊκὰ ὅλα αὐτά. Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Νινευή, ἐκήρυξεν, ἠπείλησεν, ἔπεισεν, ἔσωσεν, ἐφόβησε, διώρθωσεν, ἐστήριξεν αὐτοὺς μὲ ἕνα καὶ μόνον του κήρυγμα. Διότι δὲν ἐχρειάσθη πολλῶν ἡμερῶν κηρύγματα, οὔτε συνεχεῖς συμβουλάς, ἀλλὰ μὲ τὰ ἁπλᾶ ἐκεῖνα λόγια τοὺς ὡδήγησε πρὸς τὴν μετάνοιαν. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ὡδήγησεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀμέσως ἀπὸ τὸ πλοῖον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὸν παρέδωκαν οἱ ναῦται εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ θάλασσα εἰς τὸ κῆτος, τὸ κῆτος εἰς τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Νινευΐτας E καὶ διὰ μακροῦ γύρου τὸν φυγάδα ἐπανέφερεν εἰς τὴν πόλιν· διὰ νὰ διδάξῃ ὅλους ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἤθελε μεταβῇ, σύρων μαζί του τὴν ἁμαρτίαν, ἀναρίθμητα θὰ πάθῃ κακά· καὶ ἂν δὲν

εἶναι ἐκεῖ παρὼν κανεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων, αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ φύσις ἀπὸ παντοῦ θὰ ἀντισταθῇ κατ' αὐτοῦ μὲ πολλὴν σφοδρότητα. Ἂς μὴ ζητήσωμεν λοιπὸν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν σωτηρίαν μας διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας. Διότι μήπως νομίζεις ὅτι ἡ παραμονή σου εἰς τὴν πόλιν παροργίζει τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦτο θέλεις νὰ φύγῃς; 70 A Δὲν συμβαίνει αὐτό. Ἐπειδὴ ἡμάρτησες διὰ τοῦτο ἀγανακτεῖ. Λοιπὸν δίωξε τὴν ἁμαρτίαν μακρὰν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ προέρχεται ἡ αἰτία τῆς πηγῆς, ἀπ' ἐκεῖ σταμάτησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ, διότι καὶ οἱ ἰατροὶ συνιστοῦν νὰ θεραπεύωμεν τὰ νοσήματα μὲ τὰ ἀντίθετα εἰς αὐτά. Παραδείγματος χάριν, ἀπὸ πολυφαγίαν προῆλθε πυρετός; μὲ ἀσιτίαν θεραπεύουν τὸ νόσημα τοῦτο. Ἀπὸ μελαγχολίαν ἀρρώστησε κάποιος; λέγουν ὅτι κατάλληλον φάρμακον πρὸς θεραπείαν εἶναι ἡ εὐχάριστος διάθεσις. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάνωμεν καὶ διὰ τὰ ψυχικὰ νοσήματα. Ἡ ἀμέλειά μας ἐπροκάλεσε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ; Γρήγορα ἂς τὴν διώξωμεν καὶ ἂς παρουσιάσωμεν μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸν βίον μας. Ἔχομεν εἰς τοῦτο βοηθὸν πολὺ μεγάλον, καὶ σύμμαχον, B τὴν νηστείαν καὶ ἀκόμη τὴν ἀγωνίαν, ποὺ μᾶς κατέχει καὶ τὸν φόβον τοῦ κινδύνου. Ἂς ἐπιβληθῶμεν λοιπὸν τώρα, ποὺ εἶναι εὐκαιρία, εἰς τὴν ψυχήν μας, διότι τότε εὔκολα θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὴν πείσωμεν νὰ κάνῃ ὅσα θὰ θελήσωμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ μεγάλον φόβον καὶ τρόμον καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε καλοπέρασιν, καὶ ζῇ πάντοτε μὲ τὸν φόβον, εὔκολα ἠμπορεῖ νὰ φιλοσοφῇ καὶ μὲ πολλὴν προθυμίαν νὰ δέχεται τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ψυχήν του.

7. Ἂς πείσωμεν λοιπὸν αὐτὴν (τὴν ψυχήν μας) νὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλλεται εἰς τὸ καλύτερον, ἀρχίζουσα πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ὅρκων. Διότι ἂν καὶ χθὲς καὶ προχθὲς σᾶς ὡμίλησα δι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἐν τούτοις οὔτε σήμερον, οὔτε αὔριον, C οὔτε μεθαύριον θὰ παύσω νὰ σᾶς ἀπευθύνω τὰς ἰδίας συμβουλάς. Καὶ τί λέγω αὔριον καὶ μεθαύριον; Ἂν δὲν ἰδῶ νὰ ἐφαρμόσετε ὅ,τι σᾶς εἶπα, δὲν θὰ παύσω ποτέ. Διότι ἂν αὐτοὶ ποὺ παραβαίνουν τὸν νόμον, δὲν ἐντρέπωνται νὰ τὸν παραβαίνουν συνεχῶς, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς, ποὺ προτρέπομεν νὰ μὴ τὸν παραβαίνουν, δὲν πρέπει νὰ ἐντρεπώμεθα διὰ τὰς συνεχεῖς προτροπάς. Διότι τὸ νὰ σᾶς ὑπενθυμίζωμεν συνεχῶς τὰ ἴδια, δὲν εἶναι σφάλμα τοῦ λέγοντος, ἀλλὰ τῶν ἀκροατῶν, ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην συνεχοῦς διδασκαλίας διὰ ἁπλᾶ καὶ εὐκολοκατόρθωτα πράγματα.

Διότι τί ὑπάρχει εὐκολώτερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ὁρκιζώμεθα; Διὰ τῆς συνηθείας μόνον κατορθώνεται τοῦτο καὶ ὄχι διὰ σωματικοῦ κόπου, οὔτε διὰ χρηματικῆς δαπάνης. Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπεύσῃς τὸ ψυχικὸν αὐτὸ νόσημα D καὶ νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν; Ἐγὼ θὰ σὲ διδάξω ἕνα τρόπον, τὸν ὁποῖον ἂν ἐφαρμόσῃς, ὡρισμένως θὰ τὸ ἐπιτύχῃς.

Ὅταν ἴδῃς τὸν ἑαυτόν σου ἢ κάποιον ἄλλον, ἢ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας σου, ἢ τὰ παιδιά σου, ἢ τὴν γυναῖκα σου, νὰ ἔχουν κυριευθῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακόν, καὶ παρ' ὅλας τὰς ὑποδείξεις νὰ μὴ ἔχουν διορθωθῇ, νὰ διατάξῃς πρὸς τιμωρίαν νὰ κοιμηθοῦν νηστικοί. Αὐτὴν δὲ τὴν τιμωρίαν, ποὺ φέρει ὄχι ζημίαν ἀλλὰ κέρδος, νὰ ἐπιβάλῃς καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν σου. Ἐπειδὴ αἱ τιμωρίαι διὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ κέρδος φέρουν καὶ γρήγορα διορθώνουν. Διότι ὅταν παραδείγματος χάριν ἡ γλῶσσα διαρκῶς βασανίζεται E καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρῃ ἀπὸ πεῖναν καὶ δίψαν, ὠφελεῖται πνευματικῶς πολύ, ἔστω καὶ ἂν κανεὶς δὲν τοῦ ὑποδεικνύῃ τίποτε, διότι τὸν ὠφελεῖ ἡ πεῖνα καὶ δίψα. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι εἴμεθα οἱ ἀναισθητότεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἡ μεγάλη πεῖνα καὶ δίψα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν ὡς ποινὴν ἐβάλαμε, μᾶς ὑπενθυμίζῃ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοὺς ὅρκους, δὲν θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ χρειασθῶμεν ἄλλην συμβουλὴν καὶ προτροπὴν περὶ τούτου.[21]

Ἐπαινέσατε[22] αὐτὰ ποὺ εἶπα, ἀλλὰ πρέπει νὰ δείξετε τὸν ἔπαινον διὰ τῶν ἔργων. Διότι, ἂν δὲν κάμετε τοῦτο, ποῖον κέρδος θὰ ἔχετε ἀπὸ τὴν ἐδῶ συγκέντρωσίν σας; Ἐὰν τὸ παιδὶ κάθε ἡμέραν πηγαίνῃ εἰς τὸ σχολεῖον, χωρὶς νὰ μαθαίνῃ τίποτε, θὰ θεωρηθῇ ἐπαρκὴς δικαιολογία τὸ ὅτι ἁπλῶς πηγαίνει εἰς αὐτό; Δὲν θὰ εἶναι λοιπὸν αὐτὴ αὕτη ἡ μετάβασίς του ἡ μεγαλυτέρα του καταδίκη, διότι, ἂν καὶ καθημερινῶς πηγαίνῃ, ἄδικα χάνει τὸν καιρόν; 71 A Αὐτὴν τὴν σκέψιν ἂς κάμωμεν καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν μας καὶ ἂς τοῦ εἴπωμεν.

Ἀφοῦ τόσον καιρὸν συχνάζομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ συμμετέχομεν εἰς τὴν φρικωδεστάτην καὶ πολὺ ὠφέλιμον συγκέντρωσιν αὐτῆς, ἂν ἀπέλθωμεν ἀπ' αὐτὴν οἱ ἴδιοι, ποὺ ἤμεθα πρῶτα, χωρὶς νὰ διορθώσωμεν κανένα ἐλάττωμά μας, κατὰ τί θὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὸν ἐδῶ ἐρχομόν μας; Διότι πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι πολλὰ πράγματα γίνονται ὄχι δι' αὐτὰ τὰ ἴδια ἀλλὰ διὰ τὰ ἀποτελέσματα, ποὺ προέρχονται

21. Ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἡ ἑξῆς. Τὰ παθήματα ὠφελοῦν πολὺ τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν ὅμως ἐπιβάλλῃ τις ταῦτα εἰς τὸν ἑαυτόν του πρὸς διόρθωσιν ἐλαττωμάτων, τότε ὠφελοῦν πολὺ περισσότερον καὶ δὲν ἀπαιτεῖται ἄλλη ὑπόδειξις πρὸς διόρθωσιν, διότι ὑπόδειξις συνεχὴς εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ παθήματα.

22. Τὰ ἀνωτέρω συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ἐπιδοκιμασίας, ὡς πολλάκις συνέβαινεν εἰς τὰς ὁμιλίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

ἀπ' αὐτά. Ἰδοὺ τί ἐννοῶ μὲ τοῦτο. Αὐτὸς ποὺ σπείρει, δὲν τὸ κάνει δι' αὐτὴν ταύτην τὴν πρᾶξιν τῆς σπορᾶς, ἀλλὰ διὰ νὰ θερίσῃ ἀργότερα, διότι ἄλλως ἡ σπορὰ θὰ ἦτο ἐπιζημία, **B** ἐπειδὴ χάνει ἄδικα τὸν σπόρον. Ὁ ἔμπορος πάλιν δὲν κάνει ταξίδι εἰς τὴν θάλασσαν μόνον διὰ νὰ ταξιδεύῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ αὐξήσῃ μὲ τὸ ταξίδι τὴν περιουσίαν του, διότι ἄλλως θὰ ζημιωθῇ πάρα πολὺ καὶ ἐπιβλαβὲς θὰ εἶναι τὸ ταξίδι τῶν ἐμπόρων. Τοῦτο ἔχει ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν μας. Διότι καὶ ἡμεῖς συχνάζομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὄχι μόνον διὰ νὰ περνῶμεν ἁπλῶς ἐκεῖ τὸν καιρόν μας, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποκομίσωμεν ἐξ αὐτῆς, ὅταν φύγωμεν, μεγάλην πνευματικὴν ὠφέλειαν. Ἂν λοιπὸν γυρίσωμεν ἀπὸ ἐκεῖ ἄδειοι, χωρὶς νὰ πάρωμεν τίποτε τὸ ὠφέλιμον, τότε καὶ ἡ προθυμία ποὺ ἔχομεν, νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, συντελεῖ πρὸς τιμωρίαν μας. Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦτο καὶ ὑποστῶμεν τὴν ἐσχάτην ζημίαν, ὅταν φεύγωμεν ἀπ' ἐδῶ, οἱ φίλοι μεταξύ των, οἱ πατέρες μετὰ τῶν παιδιῶν των, **C** οἱ κύριοι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, νὰ μελετᾶτε ὅ,τι εἴπαμε καὶ νὰ καταβάλλεται προσπάθειαν, ὥστε νὰ ἐφαρμόσετε τὴν ἐντολήν, διὰ νὰ μὴ καταντροπιάζεσθε, ὅταν θὰ ἐπανέλθητε πάλιν καὶ θὰ μᾶς ἀκούσετε νὰ σᾶς δίδωμεν τὰς ἰδίας συμβουλάς, διότι θὰ σᾶς ἐλέγχῃ ἡ συνείδησις, ἀλλὰ νὰ χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ἔχοντες τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐφηρμόσατε τὸ περισσότερον μέρος τῆς ἐντολῆς. Αὐτὰς τὰς σκέψεις ἂς μὴ κάνωμεν μόνον ἐδῶ.

Διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ πρόσκαιρος αὐτὴ προτροπή, ποὺ σᾶς ἔκαμα, νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ σᾶς κάθε κακίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σπίτι ὁ ἄνδρας νὰ ἀκούῃ αὐτὰ ἀπὸ τὴν γυναῖκά του καὶ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ νὰ γίνεται κάποια ἅμιλλα μὲ τὴν προσπάθειαν ὅλων ποιὸς πρωτύτερα νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νόμον. **D** Καὶ ἐκεῖνος δὲ ποὺ πρῶτος θὰ προλάβῃ νὰ τὸ κατορθώσῃ, ἂς περιγελᾷ αὐτὸν ποὺ καθυστερεῖ, διὰ νὰ τὸν κάμῃ μὲ τοὺς ἐμπαιγμοὺς νὰ κινηθῇ περισσότερον. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ καθυστέρησε καὶ ἀκόμη δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφαρμογήν, ἂς βλέπῃ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἐπέρασε καὶ ἂς φιλοτιμῆται νὰ τὸν φθάσῃ γρήγορα. Ἐὰν αὐτὰ σκεπτώμεθα, ἐὰν δι' αὐτὰ φροντίζωμεν, γρήγορα καὶ τὰ ἄλλα πράγματα θὰ μᾶς ἔλθουν εὔνοϊκά. Σὺ φρόντισε νὰ ἐκτελῇς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Θεὸς θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας σου.

Καὶ μὴ μοῦ λέγεις, τί πρέπει νὰ κάμωμεν, ὅταν ἕνας μᾶς ἀναγκάζῃ νὰ ὁρκισθῶμεν; τί πρέπει νὰ γίνῃ, ἐὰν ἕνας δὲν πιστεύῃ εἰς ὅ,τι τοῦ λέγομεν; Διότι πρὸ πάντων, ὅπου παραβαίνεται ὁ νόμος, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνάγκη, ἐπειδὴ μία εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη, τὸ νὰ μὴ προσκρούσῃ κανεὶς εἰς τὸν Θεόν. Πλὴν ὅμως τώρα συνιστῶ τὸ

ἑξῆς· ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κόψῃς τοὺς περιττοὺς ὅρκους, **E** αὐτοὺς ποὺ γίνονται ἄσκοπα χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη, αὐτοὺς ποὺ γίνονται εἰς τὸ σπίτι, μεταξὺ τῶν φίλων, μεταξὺ τῶν ὑπηρετῶν. Ἂν παύσῃς αὐτούς, δὲν θὰ χρειασθῇς καθόλου τὰς συμβουλάς μου δι' ἐκείνους, διότι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ στόμα, ἐπειδὴ ἐσυνήθισε νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολλοὺς ὅρκους, δὲν θὰ καταδεχθῇ νὰ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς ἐκείνην τὴν συνήθειαν, ἔστω καὶ ἂν κανεὶς μὲ ἀναριθμήτους τρόπους τὸ ἐξαναγκάσῃ. Ἀλλὰ καθὼς τώρα μὲ πολὺν κόπον καὶ ὑπερβολικὴν ἐνόχλησιν, φοβερίζοντες, ἀπειλοῦντες, συμβουλεύοντες, μόλις κατορθώσαμεν νὰ τὸ μεταφέρωμεν εἰς ἄλλην συνήθειαν, 72 **A** ἔτσι λοιπὸν καὶ τότε καὶ εἰς πάρα πολὺ μεγάλην ἀνάγκην καὶ ἂν τὸν φέρῃ κανείς, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραβῇ τὸν νόμον. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἐδέχετο ποτὲ νὰ γευθῇ διὰ δοκιμὴν δηλητήριον, ἔστω καὶ ἂν τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη, ἔτσι οὔτε ὅρκον θὰ ἐδέχετο νὰ ἐκστομίσῃ. Τοῦτο δέ, ὅταν θὰ τὸ κατορθώσετε, θὰ σᾶς γίνῃ κίνητρον καὶ προτροπὴ διὰ νὰ καταπιασθῆτε καὶ μὲ τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀρετῆς. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ δὲν κατώρθωσε τελείως τίποτε, γίνεται ἀμελὴς καὶ χάνει τὴν προθυμίαν του γρήγορα, ἐνῷ ἐκεῖνος, ποὺ ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἔστω καὶ μίαν ἐντολὴν ἐξεπλήρωσε, λαμβάνων θάρρος ἀπ' αὐτήν, μὲ περισσοτέραν προθυμίαν θὰ βαδίσῃ πάλιν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας. **B** Ἔπειτα ἀφοῦ παραλάβῃ ἄλλην, γρήγορα θὰ ἔλθῃ καὶ εἰς ἄλλην, καὶ ἔτσι προχωρῶν, δὲν θὰ σταματήσῃ, ἂν δὲν φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἀρετῶν. Διότι, ἐάν, προκειμένου περὶ χρημάτων, ὅσον περισσότερα ἀποκτᾷ κανείς, τόσον περισσότερα ἐπιθυμεῖ, πολὺ περισσότερον ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ ὅτι συμβαίνει τοῦτο. Διὰ τοῦτο σπεύδω καὶ βιάζομαι τὸ πρᾶγμα νὰ λάβῃ ἀρχήν, καὶ εἰς τὰς ψυχάς σας νὰ βάλω ὡς θεμέλιον τὰ προοίμια τῆς ἀρετῆς, καὶ σᾶς ἱκετεύω καὶ παρακαλῶ, αὐτὰ τὰ λόγια νὰ μὴ τὰ ἐνθυμῆσθε μόνον κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σπίτι σας καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὅπου θὰ περνᾶτε τὸν καιρόν σας. **C**

Εἴθε νὰ ἠμποροῦσα νὰ ἤμην πάντοτε μαζί σας, ὁπότε δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ σᾶς εἴπω τόσα πολλὰ λόγια. Ἐπειδὴ ὅμως τώρα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ἀντὶ ἐμοῦ, νὰ ἐνθυμῆσθε τὰ λόγια μου, καὶ ὅταν κάθεσθε εἰς τὸ τραπέζι διὰ τὸ φαγητόν, νὰ νομίζετε ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω ἔλθει καὶ εἶμαι κοντά σας καὶ αὐτὰ ποὺ σᾶς λέγω τώρα νὰ ἠχοῦν εἰς τὰ αὐτιά σας. Καὶ ὁπουδήποτε θὰ κάνετε δι' ἐμὲ λόγον, αὐτὴν κυρίως νὰ ἐνθυμῆσθε τὴν ἐντολήν. Τοῦτο τὸ ζητῶ ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀγάπην, ποὺ ἔχω διὰ σᾶς. Ἐὰν ἴδω ὅτι τὸ κατωρθώσατε, ἐκέρδισα τὸ πᾶν ἐπληρώθηκα ἀρκετὰ διὰ τοὺς κόπους μου. Διὰ νὰ κά-

μετε λοιπὸν καὶ ἡμᾶς νὰ ἔχωμεν μεγαλυτέραν προθυμίαν καὶ σεῖς νὰ γίνετε αἰσιόδοξοι καὶ μὲ μεγαλυτέραν εὐκολίαν νὰ ἐφαρμόσετε τὰς ἄλλας ἐντολάς, **D** μὲ πολλὴν προθυμίαν νὰ βάλετε τὸν νόμον τοῦτον εἰς τὰς ψυχάς σας καὶ τότε, διὰ τῆς πείρας, θὰ γνωρίσετε τὴν ὠφέλειαν τῆς συμβουλῆς ταύτης. Ἐπειδὴ καὶ χρυσοΰφαντον ἔνδυμα ὡραῖον εἶναι ὅταν τὸ βλέπῃ κανείς, πολὺ δὲ ὡραιότερον φαίνεται, ὅταν τὸ φορῇ τὸ σῶμα μας. Ἔτσι καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ καλαὶ μὲν εἶναι καὶ ὅταν ἐπαινῶνται, πολὺ δὲ καλύτεραι φαίνονται ὅταν ἐφαρμόζωνται. Διότι τώρα μὲν εἰς μικρὰν διάρκειαν χρόνου ἐπαινεῖτε ὅσα λέγω, ἐὰν δὲ τὰ ἐφαρμόσετε, καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ὅλον τὸν καιρὸν καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἑαυτόν σας θὰ ἐπαινῆτε. **E** Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ σπουδαῖον, ὅτι θὰ ἐπαινέσωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ τὸ ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς παραδεχθῇ ὡς ἰδικούς του, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ἀνταμείψῃ διὰ τῶν μεγάλων καὶ ἀκατανοήτων ἐκείνων δωρεῶν, τῶν ὁποίων εἴθε νὰ ἀξιωθῶμεν ὅλοι διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἂς εἶναι δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΤΗ

ΟΤΙ ΩΦΕΛΙΜΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΦΟΒΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ, ΠΟΥ ΣΥΝΕΒΗΣΑΝ ΚΑΘ' ΟΔΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΦΕΡΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΓΓΕΛΙΑΝ ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ· ΚΑΙ ΟΤΙ ΕΚΕΙΝΟΣ, ΠΟΥ ΠΑΣΧΕΙ ΚΑΤΙ ΑΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙ ΤΟΝ ΘΕΟΝ, ΠΟΥ ΤΟ ΕΠΕΤΡΕΨΕ, ΕΙΝΑΙ ΙΣΟΣ ΜΕ ΕΚΕΙΝΟΝ ΠΟΥ ΠΑΣΧΕΙ ΤΑ ΙΔΙΑ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΟΝ ΘΕΟΝ· ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΠΑΛΙΝ ΕΚ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΜΙΝΟΥ ΤΗΣ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΠΟΧΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΟΡΚΟΥΣ.

1. Πολλὰς ἡμέρας κατηναλώσαμεν 72 **A** πρὸς παρηγορίαν σας, ἀγαπητοί. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλ' ἐν ὅσῳ παραμένει ἡ πληγὴ τῆς λύπης, θὰ ἐξακολουθοῦμεν νὰ ἐπιθέτωμεν καὶ τὸ φάρμακον τῆς παρηγορίας. Διότι, ἐάν, προκειμένου περὶ σωματικῶν πληγῶν, οἱ ἰατροὶ δὲν παύουν νὰ τὰς πλύνουν καὶ καθαρίζουν συνεχῶς, ἕως ὅτου ἴδουν, ὅτι ἔκλεισεν ἡ πληγή, πολὺ περισσότερον τοῦτο πρέπει νὰ γίνεται προκειμένου περὶ τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς. Διότι ἡ λύπη εἶναι πληγὴ τῆς ψυχῆς καὶ πρέπει συνεχῶς νὰ τὴν πλύνωμεν μὲ μαλακὰ λόγια. **B** Δὲν συντελεῖ δὲ τόσον τὸ ζεστὸ νερὸ εἰς τὸ νὰ ἐλαττωθῇ πρήξιμον τοῦ σώματος, ὅσον συντελοῦν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν οἱ παρηγορητικοὶ λόγοι εἰς τὸ νὰ κατευνάσουν ψυχικὸν πάθος. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην σπόγγου ἐδῶ, ὅπως οἱ ἰατροί, ἀλλὰ ἀντὶ σπόγγου θὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν γλῶσσαν. Οὔτε ἔχομεν ἀνάγκην φωτιᾶς διὰ νὰ ζεστάνωμεν νερό, ἀλλὰ ἀντὶ φωτιᾶς θὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ σήμερον τὸ ἴδιο ἂς κάμωμεν. Διότι ἐὰν ἡμεῖς δὲν σᾶς παρηγορήσωμεν, ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ θὰ παρηγορηθῆτε; Οἱ δικασταὶ σᾶς ἐμπνέουν φόβον, λοιπὸν οἱ ἱερεῖς ἂς σᾶς παρηγοροῦν. **C** Οἱ ἄρχοντες σᾶς ἀπειλοῦν, λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἂς σᾶς δίδῃ παρηγορίαν. Διότι αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τὰ μικρὰ παιδιά. Οἱ διδάσκαλοι τὰ φοβερίζουν, τὰ κτυποῦν καὶ δακρυσμένα τὰ στέλλουν εἰς τὰς μητέρας των. Αἱ δὲ μητέρες των, ἀφοῦ τὰ δεχθοῦν εἰς τοὺς κόλπους των, τὰ κρατοῦν σφικτά, καὶ σπογγίζουσαι τὰ δάκρυά των, τὰ καταφιλοῦν, καὶ ἔτσι συντελοῦν νὰ εἰρηνεύσουν τὴν λυπημένην

ψυχήν των καὶ μὲ ὅσα τοὺς λέγουν, τὰ πείθουν, ὅτι εἶναι ὠφέλιμον νὰ φοβοῦνται τοὺς διδασκάλους των.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σὲ σᾶς ἐπροξένησαν φόβον οἱ ἄρχοντες καὶ σᾶς ἔφεραν εἰς ἀγωνίαν, ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινὴ ὅλων μας μητέρα, ἀφοῦ ἄνοιξε διάπλατα τοὺς κόλπους της D καὶ μᾶς ἐδέχθη μὲ ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, καθημερινῶς μᾶς παρηγορεῖ λέγουσα ὅτι καὶ ὁ φόβος τῶν ἀρχόντων εἶναι ὠφέλιμος καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς προερχομένη παρηγορία ἐπίσης ὠφέλιμος. Ἐπειδὴ ὁ φόβος ἐκείνων, δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ παραλύωμεν ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν, αὐτῆς δὲ ἡ παρηγορία δὲν ἀφίνει νὰ μᾶς καταβάλῃ ἡ λύπη. Καὶ διὰ τῶν δύο δὲ τούτων ὁ Θεὸς φροντίζει διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Διότι αὐτὸς ὥπλισε τοὺς ἄρχοντας, διὰ νὰ προξενοῦν φόβον εἰς τοὺς ἀχρείους καὶ αὐτὸς πάλιν ἐχειροτόνησε τοὺς ἱερεῖς διὰ νὰ παρηγοροῦν τοὺς λυπημένους. Καὶ τὰ δύο δὲ αὐτὰ ἐκτὸς τῆς Γραφῆς E καὶ ἡ πεῖρα τὰ διδάσκει. Διότι ἐνῷ ὑπάρχουν ἄρχοντες καὶ στρατιῶται ὡπλισμένοι, ἡ μανία ὀλίγων ἀνθρώπων κατωτέρας ὑποστάθμης, ποὺ μᾶς ἦλθον ἀπ' ἔξω, σὲ μιὰ στιγμὴ ἄναψε τόσον μεγάλην πυρκαϊάν, ἐσήκωσε τόσην τρικυμίαν 74 A καὶ μᾶς ἔκαμεν ὅλους νὰ φοβούμεθα μήπως ναυαγήσωμεν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε καθόλου ὁ φόβος τῶν ἀρχόντων εἰς ποῖον βαθμὸν τρέλλας δὲν θὰ εἶχον φθάσει; Ἆρά γε ἐκ θεμελίων δὲν θὰ ἀνέτρεπον τὴν πόλιν μας καὶ ἀφοῦ θὰ τὰ ἔκανον ὅλα ἄνω κάτω, δὲν θὰ ἀφαιροῦσαν καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ψυχάς μας; Διότι, ἐὰν ἀφαιρέσῃς τὰ δικαστήρια, ἀφήρεσες ὅλην τὴν καλὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν τῆς ζωῆς μας. Καθὼς δὲ τοῦ πλοίου τὸν κυβερνήτην, ἐὰν ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὴν θέσιν του, κατεπόντισες τὸ πλοῖον, καὶ τὸν στρατηγὸν ἂν ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, παρέδωκες δεμένους τοὺς στρατιώτας εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἔτσι καὶ ἂν ἀφαιρέσῃς τοὺς ἄρχοντας τῶν πόλεων, θὰ ζήσωμεν πολὺ χειρότερα ἀπὸ τὰ ἄλογα θηρία, B δαγκάνοντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ κατατρώγοντες, τὸν πτωχότερον ὁ πλούσιος, τὸν πιὸ ἀδύνατον ὁ δυνατώτερος, τὸν ἐπιεικέστερον ὁ θρασύτερος. Ἀλλὰ τώρα, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν συμβαίνει, ἐπειδὴ οἱ εὐσεβεῖς ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται τὴν παιδαγωγίαν τούτων, διότι «εἰς τὸν δίκαιον δὲν εἶναι ἀναγκαῖος ὁ νόμος» (Α´ Τιμ. 1, 9) λέγει ἡ Γραφή. Οἱ δὲ πολλοί, ἐπειδὴ ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ κάνουν κακὰς πράξεις, ἂν δὲν εἶχον τὸν φόβον αὐτῶν, θὰ ἐγέμιζαν τὰς πόλεις ἀπὸ ἀναρίθμητα κακά, τὰ ὁποῖα ἔχων ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: «δὲν ὑπάρχει κρατικὴ ἐξουσία ποὺ νὰ μὴ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν· οἱ δὲ ἄρχοντες ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἐξουσίαν, ἔχουν ταχθῆ κατ' ἀπόφασιν Θεοῦ» (Ρωμ. ΙΓ´, 1). C

Ὅσην σημασίαν ἔχουν διὰ τὸ σπίτι οἱ ξύλινοι δεσμοὶ

(ξυλοδεσιὲς) τῶν τοίχων, τὴν ἰδίαν σημασίαν ἔχουν καὶ διὰ τὰς πόλεις οἱ ἄρχοντες. Καὶ ὅπως ἂν ἀφαιρέσῃς τοὺς δεσμοὺς αὐτοὺς ἀμέσως μόνοι τους διαλύονται οἱ τοῖχοι καὶ ἀμέσως πέφτει ὁ ἕνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν οἰκουμένην, ἂν ἀφαιρέσῃς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν ἐξ αὐτῶν προερχόμενον φόβον, καὶ σπίτια καὶ πόλεις καὶ ἔθνη μὲ πολλὴν ὁρμὴν θὰ πέσῃ τὸ ἕνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο, ἀφοῦ κανεὶς δὲν θὰ ὑπάρχῃ νὰ τοὺς συγκρατῇ καὶ ἐμποδίζῃ καὶ μὲ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας νὰ τοὺς ἀναγκάζῃ νὰ εἶναι φρόνιμοι.

2. Ἂς μὴ λυπούμεθα, ἀγαπητοί, διὰ τὸν φόβον, ποὺ μᾶς προκαλοῦν οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχαριστοῦμεν ἀκόμη τὸν Θεόν, διότι δι' αὐτοῦ ἐσταμάτησε τὴν ἀμέλειάν μας καὶ σπουδαιοτέρους μᾶς ἔκαμε. D Διότι, ποία, λέγε μου, ζημία προῆλθεν ἀπὸ τὴν φροντίδα καὶ τὴν μέριμναν ταύτην, ὅτι ἔχομεν γίνει σεμνότεροι καὶ ἐπιεικέστεροι; ὅτι σπουδαιότεροι καὶ προσεκτικώτεροι; ὅτι δὲν βλέπομεν κανένα νὰ μεθᾷ καὶ τραγουδᾷ ἄσεμνα τραγούδια, ἀλλὰ βλέπομεν λιτανείας συνεχεῖς καὶ δάκρυα καὶ προσευχάς; ὅτι γέλοια παράκαιρα καὶ αἰσχρὰ λόγια καὶ κάθε διασκέδασις ἔχει παύσει καὶ ἡ πόλις μας τώρα εἶναι σὰν γυναῖκα σεμνὴ καὶ ἐλευθέρα; Διὰ ταῦτα λυπεῖσαι λέγε μου; Δι' αὐτὰ βεβαίως πρέπει νὰ χαίρῃς καὶ νὰ εὐχαριστῇς τὸν Θεόν, διότι τόσην μωρίαν διὰ τοῦ φόβου ὀλίγων ἡμερῶν ἐξήλειψε. Ναί, ἀπαντᾷ ἀλλά, ἐὰν τὸ κακὸν ἐσταματοῦσε μόνον μέχρι τοῦ φόβου, παραδέχομαι ὅτι θὰ εἴχαμεν ἱκανὴν ὠφέλειαν, E τώρα ὅμως φοβούμεθα, ὅτι θὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα, καὶ ὅτι ὅλοι θὰ διατρέξωμεν τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῆτε περὶ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος σᾶς παρηγορεῖ λέγων, «ὅτι εἶναι ἄξιος πάσης ἐμπιστοσύνης ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ σᾶς ἀφήσῃ νὰ πειρασθῆτε ὑπὲρ τὴν δύναμίν σας, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν πειρασμὸν θὰ δώσῃ μέσον, ὥστε νὰ εὕρητε διέξοδον καὶ νὰ δύνασθε νὰ τὸν ὑποφέρητε» (Α´. Κορ. 10, 13), «διότι αὐτὸς εἶπε δὲν θὰ σὲ ἀφήσω, οὔτε θὰ σὲ ἐγκαταλείψω ποτὲ» (Ἑβρ. 13, 6).

Ἐὰν ἤθελε νὰ μᾶς τιμωρήσῃ μὲ ἔργα καὶ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ δοκιμάσωμεν τὰ κακά δὲν θὰ μᾶς παρέδιδεν εἰς τόσων ἡμερῶν φόβον, διότι, ὅταν δὲν ἐπιθυμῇ νὰ τιμωρῇ, τότε φοβερίζει. 75 A ἐπειδὴ ἂν πρόκειται νὰ τιμωρῇ, εἶναι περιττὸς ὁ φόβος, περιττὴ ἡ ἀπειλή. Τώρα ὅμως ἐζήσαμεν ζωὴν χειροτέραν ἀπὸ μυρίους θανάτους· διότι ἐπὶ τόσας ἡμέρας φοβούμεθα καὶ τρέμομεν καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς σκιὰς ὑποπτευόμεθα καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ Κάϊν ὑφιστάμεθα καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ὕπνου ἐξυπνοῦμεν καὶ πηδᾶμε ἔντρομοι ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν μας. Ὥστε ἂν καὶ παρωργίσαμεν τὸν Θεόν, τώρα τὸν ἐξιλεώσαμεν, ἐπειδὴ ὑπεμείναμεν τόσην μεγάλην τιμωρίαν. Διότι καὶ

ὅν δὲν ἐτιμωρήθημεν, ὅσον μᾶς ἔπρεπε, ἀρκετὴ εἶναι ἡ τιμωρία, λόγῳ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

Ὄχι δὲ μόνον ἀπ' αὐτό ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα πρέπει νὰ παίρνωμεν θάρρος, διότι πολλὰς ἐγγυήσεις μᾶς ἔχει δώσει ἕως τώρα ὁ Θεός, ὅτι τὰ πράγματα θὰ πᾶνε καλά. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξ ὅλων εἶναι, B ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ μεταφέρουν εἰς τὸν βασιλέα τὴν κακὴν ἀγγελίαν, ἀφοῦ ἀνεχώρησαν ἀπ' ἐδῶ γρήγορα, σὰν νὰ εἶχον φτερὰ καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἐνόμισαν, ὅτι πρὸ πολλοῦ θὰ ἔφθανον εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀκόμη εὑρίσκονται εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, διότι τόσα ἐμπόδια παρουσιάσθησαν εἰς αὐτούς, ὥστε ἐγκαταλείψαντες τοὺς ἵππους ὁδηγοῦν τώρα ἁμάξια. Διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην θὰ φθάσουν πολὺ ἀργὰ ἐκεῖ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ὠφέλιμον δι' ἡμᾶς. Διότι, ἐπειδὴ τὸν ἰδικόν μας ἱερέα καὶ κοινὸν πατέρα ὁ Θεὸς ἐσήκωσεν ἀπ' ἐδῶ καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν πρεσβείαν ταύτην, διὰ τοῦτο ἔφερεν εἰς αὐτοὺς ἐμπόδια εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου των, διὰ νὰ μὴ προλάβουν καὶ ἀνάψουν τὴν φωτιὰν καὶ ἔτσι κάμουν ἀνωφελῆ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ διδασκάλου μας, διότι θὰ εἶχον προκαταβάλει τὸν βασιλέα, μὲ ὅσα θὰ ἔλεγον, καὶ θὰ τὸν εἶχον διαθέσει δυσμενῶς.

Ὅτι τὰ ἐμπόδια ταῦτα προήρχοντο ἐκ τοῦ Θεοῦ, C φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς: Ἄνθρωποι, ποὺ ἐπέρασαν ὅλον τὸν καιρόν τους εἰς τοιαῦτα ταξίδια καὶ εἶχον ὡς ἔργον τὸ νὰ ὁδηγοῦν διαρκῶς ἵππους, τώρα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἱππασίαν συνετρίβησαν καὶ ἀργοπόρησαν καὶ συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπ' ὅ,τι ἔγινεν εἰς τὸν Ἰωνᾶν. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐβιάζετο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ ἀναχωρήσῃ, αὐτοὶ δὲ ποὺ ἤθελον, ἠμποδίζοντο. Ὢ νέον καὶ παράξενον πρᾶγμα! Ἐκεῖνος δὲν ἤθελε νὰ ἀναγγείλῃ καταστροφὴν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του τὸν ἔστειλεν ὁ Θεός. Αὐτοὶ μὲ πολλὴν ταχύτητα τρέχουν νὰ ἀναγγείλουν καταστροφὴν καὶ χωρὶς νὰ θέλουν ἐμποδίζονται ἀπὸ τὸν Θεόν. Διατί ἆρά γε; Διότι ἐδῶ μὲν ἡ ταχύτης φέρει βλάβην, ἐκεῖ δὲ ὠφέλειαν ἔφερε. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνον ἔστειλε γρήγορα διὰ τοῦ κήτους D καὶ αὐτοὺς ἠμπόδισε διὰ τῶν ἵππων.

Βλέπεις τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ; Διὰ τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ποὺ ἤλπιζον ὅτι θὰ πραγματοποιήσουν τὰς ἀποφάσεις των, διὰ τῶν ἰδίων ἠμποδίσθησαν. Ἐκεῖνος (ὁ Ἰωνᾶς) διὰ τοῦ πλοίου ἐνόμισεν ὅτι θὰ πετάξῃ μακρυά, καὶ τὸ πλοῖον τοῦ ἔγινε δεσμός, ποὺ τὸν ἐκράτησε. Διὰ τῶν ἵππων οὗτοι ἐνόμισαν ὅτι τὸ γρηγορώτερον θὰ ἴδωσι τὸν βασιλέα, καὶ οἱ ἵπποι ἔγιναν ἐμπόδιον. μᾶλλον δὲ ὄχι οἱ ἵπποι, ὅπως καὶ ἐκεῖ ὄχι τὸ πλοῖον, ἀλλὰ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὅλα παντοῦ

μὲ τὴν ἰδικήν της σοφίαν τὰ τακτοποιεῖ. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῇς πρόνοιαν, ποὺ καὶ φόβον ἐπροκάλεσε καὶ παρηγόρησε. Κατὰ μὲν δηλαδὴ τὴν ἡμέραν αὐτήν, ποὺ ἀπετολμήθησαν τὰ παράνομα ἐκεῖνα ἔργα, ἄφησεν αὐτοὺς νὰ φύγουν γρήγορα, διὰ νὰ ἀναγγείλουν εἰς τὸν βασιλέα ὅλα ὅσα συνέβησαν, καὶ μὲ τὴν ταχύτητα, ποὺ ἔφυγον, ὅλους τοὺς ἐφόβησεν. Ἀφοῦ δὲ ἐκεῖνοι εἶχον κάμει ὁδοιπορίαν δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐθεωροῦσαμεν ἄσκοπον τὸ ταξίδι τοῦ ἱερέως μας, 76 A διότι ἐνομίζαμεν ὅτι θὰ ἔφθανεν ἀργά, τότε μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ μᾶς παρηγόρησε, διότι, ὅπως σᾶς εἶπα, ἐκείνους τοὺς ἠμπόδισεν εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, ἔφερε δὲ ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μάθωμεν τὰ παθήματά των ἀπὸ τοὺς διαβάτας τῆς ὁδοῦ, ποὺ ἤρχοντο ἐδῶ, διὰ νὰ ἀναπνεύσωσεν ὀλίγον, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε, καὶ πολὺ μέρος ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν μας ἀπεβάλαμεν.

Ταῦτα ἀφοῦ ἐμάθομεν, προσκυνήσαμεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τὰ ἔκαμε, διότι εἶναι ὁ φιλοστοργότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πατέρας. Καὶ τώρα ἐτακτοποίησεν ὅλα τὰ ζητήματά μας, διότι μὲ κάποιαν ἀόρατον δύναμιν ἠμπόδισε τοὺς κακοὺς τούτους ἀγγελιαφόρους καὶ σχεδὸν εἶπε πρὸς αὐτοὺς τὰ ἑξῆς: Διατί σπεύδετε; Διατί βιάζεσθε νὰ φθάσετε γρήγορα, ἐνῷ πρόκειται νὰ καταποντίσετε τόσην μεγάλην πόλιν; B Μήπως δηλαδὴ μεταφέρετε εὐχάριστα νέα εἰς τὸν βασιλέα; Σταματήσατε, ἕως ὅτου τὸν δοῦλόν μου, ὡς ἄριστον ἰατρόν, νὰ προετοιμάσω νὰ φθάσῃ καὶ σᾶς περάσῃ εἰς τὸν δρόμον. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πληγῆς τῆς παρανομίας τόσην πρόνοιαν ἔδειξεν ὁ Θεός, πολὺ περισσότερον μετὰ τὴν ἐπιστροφήν, μετὰ τὴν μετάνοιαν, μετὰ τὸν τόσον φόβον μετὰ τὰ δάκρυα καὶ τὰς προσευχάς, θὰ προνοήσῃ δι' ἡμᾶς καὶ μεγαλυτέραν ἡσυχίαν καὶ ἀφοβίαν θὰ ἀπολαύσωμεν. Διότι ὁ μὲν Ἰωνᾶς δικαιολογημένα ἠναγκάζετο βιαστικὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς μετάνοιαν, ἐνῷ σεῖς τώρα πλέον ἔχετε ἐπιδείξει τὴν μετάνοιαν καὶ μεγάλην ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεόν· δι' αὐτὸ ἔχετε ἀνάγκην παρηγορίας καὶ ὄχι ἀπειλητικῆς ἀγγελίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὸν κοινὸν πατέρα μας C ἐσήκωσεν ἀπ' ἐδῶ, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ταξίδι, καίτοι πολλὰ ἐμπόδια ὑπῆρχον. Ἐὰν δὲν ἐφρόντιζε διὰ τὴν σωτηρίαν μας, δὲν θὰ ἔπειθεν ἐκεῖνον νὰ ταξιδεύσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἤθελεν ἐκεῖνος, θὰ τὸν ἠμπόδιζε.

3. Ἔχω νὰ σᾶς εἴπω καὶ τρίτον λόγον, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς πείσῃ νὰ ἔχεται θάρρος καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ παροῦσα ἑορτή, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς τόσον ἐσεβάσθη καὶ ἐτίμησεν, ὥστε νὰ περάσῃ ὅλους τοὺς προκατόχους του βασιλεῖς ποὺ ἐκυβέρνησαν μὲ εὐσέβειαν. Κατ' αὐτὰς λοιπὸν τὰς

ἡμέρας ἔστειλεν ἄλλοτε ἐπιστολὴν πρὸς τιμὴν τῆς ἑορτῆς καὶ ἀπέλυσε σχεδὸν ὅλους τοὺς κρατουμένους εἰς τὰς φυλακάς. D Καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ὁ ἰδικό μας ἱερεύς, ὅταν θὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ βασιλέως θὰ τοῦ τὴν ἀναγνώσῃ, θὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃ τοὺς ἰδικούς του νόμους, καὶ θὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν:

Σύ, βασιλεῦ, τὸν ἑαυτόν σου παρακάλεσε, καὶ ἐνθυμήσου τὰς ἰδικάς σου πράξεις. Ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας. Δὲν ἠθέλησες νὰ κάμῃς ἄλλοτε δίκαιον φόνον, καὶ θὰ ἀνεχθῇς τώρα νὰ κάμῃς ἄδικον: Τοὺς ἐνόχους καὶ καταδικασθέντας ἄλλοτε, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἑορτὴν ἀπέλυσες καὶ ἐκείνους, ποὺ δὲν εἶναι ἔνοχοι, καὶ τίποτε δὲν ἐτόλμησαν νὰ κάμουν, θὰ καταδικάσῃς, λέγε μου, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην; Κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὴ κάμῃς τοῦτο, βασιλεῦ. Σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀπευθυνόμενος καὶ ὁμιλῶν πρὸς ὅλας τὰς πόλεις ἔλεγες· E εἴθε νὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκόμη νὰ ἀναστήσω. Ταύτης τῆς φιλανθρωπίας καὶ αὐτῶν τῶν λόγων ἔχομεν τώρα ἀνάγκην. Τοὺς βασιλεῖς δὲν τοὺς κάνει τόσον λαμπροὺς καὶ ἐνδόξους ἡ νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅσον ἡ νίκη κατὰ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς των. Διότι ἐκεῖ τὸ κατόρθωμα προέρχεται ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐνῷ ἐδῶ τὸ τρόπαιον εἶναι τελείως ἰδικόν σου καὶ δὲν ἔχεις κανένα, ποὺ νὰ μοιρασθῇ μαζί σου τὴν δόξαν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς νίκης. Ἐνίκησες εἰς τὸν πόλεμον κατὰ βαρβάρων, νίκησε καὶ θυμὸν βασιλικόν. Ἂς μάθουν ὅλοι οἱ ἄπιστοι, ὅτι ὁ φόβος τοῦ Χριστοῦ ἠμπορεῖ κάθε ἐξουσίαν νὰ δαμάζῃ. 77 A Δόξασε τὸν δεσπότην συγχωρῶν τὰ πρὸς σὲ σφάλματα τῶν συνδούλων σου, διὰ νὰ σὲ δοξάσῃ αὐτὸς περισσότερον καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν σου ταύτην, σοῦ δείξῃ τὸ ὄμμα ἥμερον καὶ γαλήνιον καὶ σοῦ φανῇ ἐπιεικής. Αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ θὰ εἰπῇ καὶ ἐξάπαντος θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ὀργήν.

Ὄχι δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ πείσωμεν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα, ὅσα συμβαίνουν, θὰ μᾶς βοηθήσῃ παρὰ πολὺ ἡ νηστεία αὐτή. Διότι ἐκτὸς τούτου καὶ παρηγορίαν ὄχι ἀσήμαντον ἀπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας λαμβάνομεν. Τὸ γεγονὸς δηλαδή, ὅτι καθημερινῶς συγκεντρωνόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπολαμβάνομεν τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων Γραφῶν, B καὶ βλεπόμεθα μεταξύ μας, καὶ κλαίει ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον, καὶ προσευχόμεθα καὶ δεχόμεθα εὐλογίας, καὶ ἔτσι ἐνισχυμένοι πηγαίνομεν εἰς τὰ σπίτια μας, αὐτὸ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μᾶς φύγῃ τὸ περισσότερον μέρος τῆς λύπης. Ἂς μὴ χάσωμεν λοιπὸν τὴν ψυχραιμίαν μας καὶ ἂς μὴ προδώσωμεν τὸν ἑαυτόν μας διὰ τῆς ἀ-

γωνίας, ἀλλὰ νὰ εἴμεθα αἰσιόδοξοι καὶ νὰ προσέχωμεν εἰς αὐτὰ ποὺ θὰ λεχθοῦν, διότι θέλω, καὶ σήμερον περὶ περιφρονήσεως τοῦ θανάτου πάλιν νὰ σᾶς ὁμιλήσω. Σᾶς εἶπον χθὲς ὅτι φοβούμεθα τὸν θάνατον ὄχι διότι ἐκεῖνος εἶναι φοβερὸς ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ἐπειδὴ οὔτε ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μᾶς ἐθέρμανεν, οὔτε ὁ φόβος τῆς γεέννης μᾶς κατέλαβεν καὶ ἀκόμη, διότι δὲν ἔχομεν τὴν συνείδησιν ἥρεμον.

Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ τετάρτην, C ὄχι μικροτέραν αἰτίαν, διὰ τὴν παράκαιρον αὐτὴν ἀγωνίαν, ποὺ ἔχομεν, καὶ ἡ ὁποία αἰτία ἐπαληθεύει περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας; Δὲν ζῶμεν βίον σκληραγωγίας, ὅπως ἁρμόζει εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὸν μαλθακὸν καὶ παραλελυμένον καὶ νωθρὸν τοῦτον βίον ἐζηλεύσαμεν. Δι' αὐτὸ καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ μᾶς ἀρέσῃ νὰ μένωμεν εἰς τὰ πράγματα τοῦ παρόντος κόσμου καὶ νὰ κατεχώμεθα ὑπ' αὐτῶν.

Διότι ἐὰν μὲ νηστείας, ἀγρυπνίας καὶ εὐτελῆ δίαιταν ἐπερνούσαμεν τὴν ζωὴν ταύτην, κόπτοντες τὰς ἀποτόμους ἐπιθυμίας μας, ὑπομένοντες τοὺς ἱδρῶτας τῆς ἀρετῆς, ταλαιπωροῦντες καὶ ὑποτάσσοντες τὸ σῶμα, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, μὴ φροντίζοντες νὰ ἱκανοποιοῦμεν τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, βαδίζοντες τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν, γρήγορα θὰ ἐπιθυμούσαμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθά, D καὶ θὰ ἐσπεύδομεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ παρόντος βίου.

Διὰ νὰ ἐννοήσῃς δέ, ὅτι αὐτά, ποὺ λέγομεν, εἶναι ἀληθῆ, ἀνέβα εἰς τὰ κορφοβούνια καὶ ἐπισκέψου τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους μοναχούς, ποὺ φοροῦν ἐνδύματα ἀπὸ σάκκον, ποὺ θεληματικῶς μένουν σὲ οἰκήματα ὅμοια μὲ δεσμωτήρια καὶ σκοτεινά, ποὺ νηστεύουν καὶ θὰ τοὺς ἰδῇς ὅλους αὐτοὺς νὰ ἐπιθυμοῦν τὸν θάνατον καὶ ἀνάπαυσιν νὰ τὸν ὀνομάζουν. Διότι ὅπως ὁ πυγμάχος βιάζεται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ στάδιον, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ τραύματα, καὶ ὁ ἀθλητὴς ἐπιθυμεῖ νὰ φύγουν οἱ θεαταί, διὰ νὰ τελειώσουν οἱ κόποι του, ἔτσι καὶ ὁ ἐνάρετος, ποὺ ζῇ μὲ σκληρὸν καὶ τραχύτατον βίον, ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ βίου τούτου E καὶ διότι εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἀπολαύσῃ τοὺς ἑτοιμασμένους δι' αὐτὸν στεφάνους, ὅταν μεταβῇ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ καταπλεύσῃ εἰς τὸν εὔδιον λιμένα, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποπτευθῇ, ὅτι θὰ ὑποστῇ ναυάγιον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν βίον μας ἐκ φύσεως ἐπίπονον καὶ κοπιαστικόν, διὰ νὰ μᾶς ἀναγκάζῃ ἡ θλῖψις αὐτοῦ νὰ ἐπιθυμήσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Διότι ἐὰν τώρα ποὺ ἔχομεν τόσα λυπηρά, καὶ κίνδυνοι καὶ φόβοι καὶ φροντίδες μᾶς περι-

βάλλουν ἀπὸ παντοῦ, τόσον πολὺ εἴμεθα προσκεκολλημένοι μὲ εὐχαρίστησιν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, **78 A** ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπ' αὐτὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ βίος μας ἐπερνοῦσε χωρὶς λύπας καὶ ταλαιπωρίας, πότε θὰ ἐπιθυμούσαμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθά;

4. Ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔκαμεν ὁ Θεός. Θέλων δηλαδὴ νὰ κάμῃ καὶ ἐκείνους νὰ ἐπιθυμήσουν τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν γῆν Χαναὰν καὶ νὰ μισήσουν τὴν Αἴγυπτον, ἐπέτρεψε νὰ ταλαιπωροῦνται μὲ τὴν λάσπην καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν πλιθιῶν, ἵνα, βασανιζόμενοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους κόπους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, καταφύγωσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν παρακαλέσωσι νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν χώραν των. Διότι, ἐάν, παρ' ὅλον ὅτι προηγήθησαν αὐτά, μόλις ἔφυγαν, **B** πάλιν ἐθυμοῦντο τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν σκληρὰν δουλείαν αὐτῆς, καὶ ἐβιάζοντο νὰ γυρίσουν πάλιν πρὸς τὴν τυραννίαν, ἐὰν δὲν εἶχον βασανισθῆ τόσον πολὺ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκείνων Αἰγυπτίων, πότε θὰ ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ξένην ἐκείνην χώραν; Βεβαίως ποτέ. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν διὰ νὰ μὴ προσκολλώμεθα εἰς τὴν γῆν καὶ χάσκοντες εἰς τὰ παρόντα πράγματα, λησμονοῦμεν τὰ μέλλοντα, κοπιαστικὸν ἔκαμε τὸν βίον τοῦτον ὁ Θεός.

Ἄς μὴ προσκολλώμεθα λοιπὸν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι πρέπει εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν. Διότι ποία ἡ ὠφέλεια; Τί θὰ κερδίσωμεν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν προσήλωσιν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ παρόντος βίου; Θέλεις νὰ μάθῃς διατί ὑπάρχει ἡ παροῦσα ζωή; Διὰ νὰ γίνεται βάσις καὶ ἀφορμὴ τῆς μελλούσης ζωῆς **C** καὶ παλαίστρα καὶ στάδιον„ ὅπου θὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ τοὺς ἐκεῖ στεφάνους. Ἂν δὲ δὲν θὰ μᾶς δώσῃ αὐτούς, εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἀναριθμήτους θανάτους, ἐπειδή, ἐὰν ἐφ' ὅσον εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν, δὲν πρόκειται νὰ ἀρέσωμεν εἰς τὸν Θεόν, προτιμότερον εἶναι νὰ ἀποθάνωμεν. Διότι τί ἐπὶ πλέον ἔχομεν; τί παραπάνω ἀπολαμβάνομεν; Δὲν βλέπομεν τὸν ἴδιον ἥλιον καὶ τὴν ἰδίαν σελήνην κάθε ἡμέραν; Δὲν βλέπομεν τὸν ἴδιον χειμῶνα, τὸ ἴδιον καλοκαῖρι, τὰ ἴδια πράγματα; «Τί συνέβη; αὐτὸ ποὺ θὰ συμβῇ καὶ πάλιν. Τί ἔγινεν; ὅ,τι πάλιν θὰ γίνῃ» (Ἐκκλ. 1, 9). Οὔτε λοιπὸν αὐτούς, ποὺ ζοῦν, γενικῶς πρέπει νὰ μακαρίζωμεν, οὔτε αὐτοὺς ποὺ ἀποθνήσκουν νὰ θρηνῶμεν. Ἀλλὰ ἐκείνους μὲν ποὺ εἶναι ἁμαρτωλοί, **D** εἴτε ζῶσι εἴτε ἔχουν ἀποθάνει, νὰ τοὺς κλαίωμεν, ἐκείνους δὲ πάλιν ποὺ εἶναι δίκαιοι νὰ τοὺς μακαρίζωμεν, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκωνται. Σὺ μὲν λοιπὸν ἕνα θάνατον φοβᾶσαι καὶ θρηνεῖς, ὁ δὲ Παῦλος, ἂν καὶ κάθε ἡμέραν ἀντίκρυζε τὸν θάνατον, ὄχι μόνον δὲν ἔκλαιε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε καὶ εὐφραίνετο. Μακάρι καὶ ἐγὼ

διὰ τὸν Θεὸν νὰ ἐκινδύνευα, ὅπως ὁ Παῦλος, θὰ μοῦ εἴπῃς, καὶ τότε δὲν θὰ ἐστενοχωρούμην. Ἀλλὰ καὶ τώρα, ποὺ δὲν κινδυνεύεις διὰ τὸν Θεόν, δὲν πρέπει νὰ στενοχωρηθῇς καὶ χάσῃς τὸ θάρρος σου, διότι ὄχι μόνον ἐκεῖνος ποὺ πάσχει κάτι διὰ τὸν Θεόν, καθίσταται δόκιμος ἐνώπιόν του καὶ ὠφελεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ παθαίνει κάτι ἄδικο καὶ τὸ ὑποφέρει μὲ γενναιότητα καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ποὺ τὸ ἐπέτρεψε, δὲν εἶναι κατώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ πάσχει ταῦτα διὰ τὸν Θεόν. Παράδειγμα τούτου ὁ Ἰώβ. Ἐπειδὴ ὁ μακάριος οὗτος ἐδέχθη τὰς πολλὰς καὶ ἀνυποφόρους ἐκείνας πληγὰς ἄδικα, **E** λόγῳ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰς ἀντιμετώπισε μὲ γενναιότητα καὶ εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τὰς ἐπέτρεψε, ἔλαβεν ὁλόκληρον τὴν ἀμοιβήν.

Μὴ φοβᾶσαι λοιπὸν διὰ τὸν θάνατον, διότι εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα. Νὰ λυπᾶσαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἔγκλημα ὄχι φυσικὸν ἀλλὰ προαιρετικόν. Ἀφοῦ δὲ λυπεῖσαι δι' ὅσους ἀποθνήσκουν, λυπήσου καὶ δι' ὅσους γεννῶνται, διότι ὅπως τὸ ἕνα εἶναι φυσικὸν ἔτσι εἶναι καὶ τὸ ἄλλο. Ἂν λοιπὸν κανεὶς σὲ ἀπειλήσῃ μὲ θάνατον, λέγε πρὸς αὐτόν: ἐδιδάχθην ἀπὸ τὸν Χριστὸν νὰ μὴ φοβοῦμαι ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ φονεύουν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν δὲν ἠμποροῦν νὰ φονεύσουν (Ματθ 10, 28). **79 A** Ἂν σὲ ἀπειλῇ μὲ δήμευσιν τῆς περιουσίας, εἰπὲ εἰς αὐτόν: «Γυμνὸς ἐξῆλθα ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητέρας μου καὶ γυμνὸς θὰ ἀναχωρήσω. Τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ εἶναι φανερὸν ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ πάρωμεν μαζί μας» (Ἰὼβ 1, 21). Καὶ ἂν ἐσὺ δὲν μοῦ πάρῃς τὴν περιουσίαν, ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ θάνατος θὰ τὴν πάρῃ, ἀφοῦ θὰ μὲ χωρίσῃ ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἂν σὺ δὲν μὲ σφάξῃς, θὰ φέρῃ τὸ τέλος ὁ φυσικὸς νόμος. Ἄς μὴ φοβώμεθα λοιπὸν κανένα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ φύσεως, ἀλλὰ νὰ φοβώμεθα ὅσα προέρχονται ἀπὸ κακὴν προαίρεσιν, διότι αὐτὰ μᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὴν κόλασιν. Τοῦτο ἂς σκεπτώμεθα διαρκῶς δι' ὅσα ἀπροσδόκητα συμβάντα μᾶς ἔρχονται καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν θὰ ἐξαλείψωμεν, ὅταν στενοχωρούμεθα, ἀλλὰ ὅταν παύσωμεν νὰ στενοχωρούμεθα. **B**

Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ἐκεῖνο ἂς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐὰν πάθωμεν κάτι κακὸν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἄδικα, ἐξαλείφομεν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγάλο καλὸν ἐδῶ νὰ τιμωρούμεθα διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ὄχι ἐκεῖ. Ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς ἐπειδὴ δὲν ἔπαθεν ἐδῶ κανένα κακόν, ἐτιμωρεῖτο ἐκεῖ πολὺ αὐστηρά, ὡς νὰ ἦτο μέσα εἰς τὰς φλόγας.

Ὅτι δὲ αὐτὸ ἦτο ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκεῖ δὲν εὗρε καμίαν ἀνακούφισιν, ἄκουσε τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ:

«Παιδί μου ἐπῆρες μὲ τὸ παραπάνω τὰ ἀγαθά σου εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ τοῦτο ὑποφέρεις τώρα» (Λουκ. 16, 25). Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸν Λάζαρον αἰτία νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ παραδείσου ἦτο ἐκτὸς τῆς ἀρετῆς του καὶ τὸ ὅτι ἀναρίθμητα ἐδῶ ὑπέφερε βάσανα, ἄκουσε νὰ λέγῃ τοῦτο ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀφοῦ εἶπεν εἰς τὸν πλούσιον· C Ἐπῆρες μὲ τὸ παραπάνω τὰ ἀγαθά σου, προσέθεσε καὶ ὁ Λάζαρος τὰ βάσανα καὶ διὰ τοῦτο παρηγορεῖται τώρα» δι' ὅσα ἐκεῖ ὑπέφερε. Διότι καθὼς ὅσοι εἶναι ἐνάρετοι, ἂν ἔχουν θλίψεις, θὰ λάβουν διπλῆν ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ὅποιος εἶναι κακὸς καὶ ἔχει ὅλα τὰ καλὰ πλούσια, θὰ ὑποστῇ διπλῆν τιμωρίαν.

Πάλιν ἐπαναλαμβάνω, ὅτι λέγω ταῦτα ὄχι διὰ νὰ κατηγορήσω ὅσους ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλιν «διότι ψυχὴν ποὺ ἔχει ταπεινωθῇ ἀπὸ τὰς θλίψεις μὴ τὴν ταράσσῃς περισσότερον», λέγει (Σοφ. Σειρ. 4, 3), οὔτε διὰ νὰ μαλώσω «διότι ὁ ἄρρωστος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ παρηγορίαν καὶ ὄχι ἀπὸ μαλώματα» ἀλλὰ τὸ λέγω, διότι φροντίζω νὰ διορθώσω καὶ πείσω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ τὴν φυγήν, ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ἁμαρτίας, νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς κακίας. Ἐὰν ἀποφύγωμεν ταύτας καὶ μεταξὺ πολυαρίθμων στρατιωτῶν, ἂν εἴμεθα, κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς κτυπήσῃ. Ἐὰν ὅμως ταύτας δὲν ἀποφύγωμεν D καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν κορυφὴν τῶν βουνῶν, ἂν ἀναβῶμεν, ἀναριθμήτους ἐχθροὺς θὰ συναντήσωμεν.

Ἐνθυμήσου πάλιν τοὺς τρεῖς ἐκείνους παῖδας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μέσα εἰς τὴν κάμινον καὶ δὲν ἔπαθαν κανένα κακόν, ἐνῷ ὅσοι ἀπ' αὐτούς, ποὺ τοὺς ἔρριψαν ἐκάθηντο γύρω εἰς τὴν κάμινον, κατεκάησαν ἀπὸ τὴν φωτιάν. Τί ὑπάρχει παραδοξότερον ἀπ' αὐτό; Ὅσους εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ πῦρ, τοὺς ἔλυσε ἀπὸ τὰ δεσμά[23] καὶ ὅσους δὲν εἶχεν τοὺς ἅρπαξε. Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὄχι ὁ τόπος, ἀλλὰ ὁ τρόπος τοῦ βίου ὁδηγεῖ εἰς σωτηρίαν καὶ τιμωρίαν, ὅσοι ἦσαν μέσα εἰς τὴν κάμινον ἐσώθησαν καὶ ὅσοι ἦσαν ἔξω κατεστράφησαν. Τὰ ἴδια σώματα εἶχον καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι, ἀλλὰ ὄχι τὰ ἴδια φρονήματα, διὰ τοῦτο καὶ τὰ παθήματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια. Διότι τὸ χορτάρι καὶ ἀπὸ μακρυὰ ἂν τὸ πλησιάσῃ ἡ φωτιά, ἀνάβει καὶ καίεται, ἐνῷ ὁ χρυσὸς καὶ μέσα εἰς τὴν φωτιὰ ἂν εἶναι, ὄχι μόνον δὲν καίεται, ἀλλὰ γίνεται καὶ λαμπρότερος. E

5. Ποῦ εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔλεγον, ὅλα νὰ μᾶς τὰ πάρῃ ὁ βασιλεὺς μόνον τὸ σῶμά μας νὰ μᾶς ἀφήσῃ ἐλεύθερον; Ἂς μάθουν τί σημαίνει σῶμα ἐλεύθερον. Τὸ σῶμα τὸ κάνει ἐλεύ-

23. Διὰ τούτου ἐννοεῖ τὸ ὅτι ἡ φωτιὰ ἔκαυσε μόνον τὰ σχοινιὰ μὲ τὰ ὁποῖα εἶχον δεθῆ οἱ τρεῖς παῖδες.

θερον ὄχι ἡ ἔλλειψις τιμωρίας, ἀλλὰ τὸ νὰ ζῇ διαρκῶς μὲ δικαιοσύνην. Αὐτῶν λοιπὸν τῶν παιδιῶν τὰ σώματα ἦσαν ἐλεύθερα ἂν καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ εἶχον ἀποβάλει τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας. Διότι μόνον τοῦτο εἶναι πραγματικὴ ἐλευθερία καὶ ὄχι τὸ νὰ μὴ τιμωρῆται ἕνας ἢ νὰ μὴ παθαίνῃ κανένα κακόν. 60 A Σὺ δὲ ἔχων ὑπ' ὄψιν σου τὴν κάμινον ταύτην, θυμήσου κατ' ἀναλογίαν τοὺς ποταμοὺς τῆς φωτιᾶς κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν τῆς κρίσεως. Διότι καθὼς ἐδῶ ἄλλους μὲν ἅρπαξε καὶ ἔκαυσε, ἄλλους δὲ ἐσεβάσθη ἡ φωτιά, ἔτσι θὰ συμβῇ καὶ εἰς τοὺς ποταμοὺς ἐκείνους. Καὶ ἂν μὲν ἕνας ἔχῃ μαζεύσει χόρτον, ξύλα, καλάμια, ἀνάβει ἡ φωτιὰ καὶ τὸν καίει, ἂν δὲ ἔχῃ χρυσὸν ἢ ἄργυρον, γίνεται λαμπρότερο ὑπὸ τῆς φωτιᾶς.[24] Τοιοῦτον ὑλικὸν λοιπὸν ἂς συγκεντρώσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ τὰς παρούσας θλίψεις ἂς ὑπομένωμεν μὲ γενναιότητα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν κόλασιν, ἡ θλῖψις αὐτὴ θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ, ἐὰν βεβαίως γνωρίζωμεν νὰ φιλοσοφῶμεν χριστιανικῶς, καὶ ἐδῶ θὰ μᾶς κάμῃ καλλιτέρους, B ὄχι μόνον ἡμᾶς ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐκείνους, ποὺ μᾶς προεκάλεσαν τὰς θλίψεις, ἐὰν δείξωμεν νηφαλιότητα.

Τόση εἶναι ἡ δύναμις τοῦ παραδείγματος τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ φιλοσοφεῖ, ὅπως ἐφάνη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τότε τοῦ τυράννου. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶδε, ὅτι δὲν ἔπαθαν κανένα κακόν, μετέβαλεν ἀντιλήψεις καὶ ἄκουσε πῶς ἐξεδήλωσε τὴν μεταβολὴν ταύτην. «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐξέλθετε ἀπὸ τὴν κάμινον καὶ ἔλθατε ἐδῶ», λέγει (Δαν. 3, 26) Πρὸ ὀλίγου δὲν ἔλεγες: «Καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ Θεός, ποὺ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σᾶς βγάλῃ ἀπὸ τὰ χέρια μου;» (Αὐτόθι 15). Τί συνέβη; ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ἡ μεταβολὴ αὐτή; Τοὺς ἔξω τῆς καμίνου εἶδες ὅτι κατεστράφησαν καὶ τοὺς ἐντὸς αὐτῆς προσκαλεῖς; Ἀπὸ ποῦ σοῦ ἦλθε νὰ φιλοσοφῇς τοιαῦτα; Εἶδες πόσον μετεβλήθη ὁ βασιλεύς; Προτοῦ ἀκόμη τοὺς νικήσῃ καὶ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν κάμινον ἐβλασφημοῦσεν, ὅταν δὲ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν φωτιὰν τῆς καμίνου, ἐφιλοσοφοῦσε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ γίνουν ὅλα C ὅσα ἠθέλησεν ὁ τύραννος, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τοὺς προστατευομένους Του κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τοὺς βλάψῃ. Καὶ ὅτι ἔκαμεν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἐδῶ. Διότι καὶ ἐκεῖ ἀφῆκε τὸν διάβολον νὰ ἐκδηλώσῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ ὅτε ἐξήντλησεν ὅλα τὰ βέλη καὶ κανένας τρόπος

24. Ὑπαινιγμὸς τοῦ χωρίου Α΄ Κορ. 3, 13-15 ἴδε τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ Π. Τρεμπέλα, Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἑρμηνείας, 2 τόμος, σελ. 98.

ἐπιβουλῆς δὲν τοῦ ἔμεινε, τότε ἔβγαλεν ἀπὸ τὸ στάδιον τὸν ἀθλητὴν διὰ νὰ γίνῃ λαμπρὰ καὶ ἀναμφισβήτητος ἡ νίκη αὐτοῦ. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ἐδῶ. Ἠθέλησε τὴν πόλιν αὐτῶν νὰ κατασκάψῃ καὶ δὲν τοῦ ἔφερε κώλυμα. Ἠθέλησε νὰ τοὺς πάρῃ αἰχμαλώτους καὶ δὲν τὸν ἠμπόδισε. Ἤθελε νὰ τοὺς δέσῃ καὶ τὸν ἄφησε νὰ τὸ κάμῃ. Νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν κάμινον, τὸ ἐπέτρεψε. Νὰ ἀνάψῃ τὴν φωτιὰ σὲ ὑπερβολικὸν βαθμόν, καὶ τοῦτο τὸ ἐπέτρεψε. D Καὶ ὅταν τίποτε δὲν ὑπελείπετο πλέον καὶ ἐξήντλησεν ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν ὁ τύραννος, τότε ἐφανέρωσεν ὁ Θεὸς τὴν δύναμίν του καὶ τῶν παιδιῶν τὴν ὑπομονήν. Βλέπεις ὅτι διὰ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς μέχρι τέλους τὰς θλίψεις, διὰ νὰ δείξῃ εἰς ἐκείνους, ποὺ ἐπεβουλεύοντο καὶ τὴν φιλοσοφικὴν διάθεσιν τῶν ἐπιβουλευομένων καὶ τὴν ἰδικήν του πρόνοιαν; Καὶ τὰ δύο δὲ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνος, ὅταν κατάλαβε, ἐφώναξε: «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐξέλθετε ἀπὸ τὴν κάμινον καὶ ἔλατε ἐδῶ». Σὺ ὅμως πρόσεξε νὰ ἰδῇς καὶ τῶν παιδιῶν τὴν μεγαλοψυχίαν. Οὔτε δηλαδή, προτοῦ νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ βασιλέως, ὥρμησαν νὰ πηδήσουν ἔξω ἀπὸ τὴν κάμινον, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι φοβοῦνται αὐτοὶ τὸ πῦρ, οὔτε ὅταν E τοὺς ἐκάλεσεν ἔμειναν μέσα, διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι φιλόδοξοι καὶ φιλόνεικοι.[25] Ὅταν ἔμαθες, λέγουν διὰ τοῦ τρόπου τούτου, τίνος εἴμεθα δοῦλοι, ὅταν ἐγνώρισες τὸν Κύριόν μας, τότε ἐξερχόμεθα, διὰ νὰ γίνωμεν κήρυκες τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλους τοὺς παρόντας. Μᾶλλον δὲ ὄχι αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀντίπαλος αὐτῶν μὲ τὴν ἰδικήν του φωνὴν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς εἰς ὅλους διεκήρυττε καὶ τῶν ἀθλητῶν τὴν ἀντίστασιν καὶ τοῦ ἀγωνοθέτου[26] τὴν δύναμιν.

Καὶ καθὼς οἱ κήρυκες τοὺς ἀθλητάς, ὅταν νικήσουν, ἀνακηρύσσουν νικητὰς εἰς τὸ μέσον τῶν θεατῶν, 31 A καὶ ἀναφέρουν καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν, λέγοντες, ὁ δεῖνα ἀπὸ τὴν πόλιν τάδε, ἔτσι καὶ οὗτος ἀντὶ τῆς πόλεως τὸν Κύριον αὐτῶν ἀνεκήρυττε, «Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ ἔλατε». Τί συνέβη καὶ ὀνομάζεις αὐτοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἦσαν ἰδικοί σου δοῦλοι; Ναί, ἀλλὰ μοῦ κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, λέγει, μοῦ κατεπάτησαν τὴν ὑπερηφάνειαν, ἀπέδειξαν διὰ τῶν ἔργων ποῖος εἶναι ὁ ἀληθινὸς αὐτῶν Δεσπότης. Ἐὰν ἦσαν δοῦλοι ἀνθρώπων,

25. Ἐὰν ἐξήρχοντο ἀμέσως, θὰ ἐφαίνοντο ἐπιδεικτικοὶ καὶ κενόδοξοι, ἐνῷ, ἐάν, προσκαλούμενοι νὰ ἐξέλθουν ἔμενον, θὰ ἐθεωροῦντο ὡς ἐριστικοὶ καὶ μνησίκακοι.

26. Ἀγωνοθέτης εἶναι ὁ ὁρίζων τὸν ἀγῶνα. Τοιοῦτος ἐδῶ εἶναι ὁ Θεός.

δὲν θὰ τοὺς ἐφοβεῖτο ἡ φωτιά, δὲν θὰ παρεμέριζεν ἀπ' αὐτοὺς ἡ φλόγα, διότι ἀνθρώπων δούλους ἡ κτίσις δὲν συνηθίζει νὰ σέβεται καὶ τιμᾷ. Διὰ τοῦτο πάλιν, λέγει, «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τοῦ Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγὼ» (Δανιὴλ 3, 28). B Πρόσεξε δὲ νὰ ἰδῇς, πῶς πρῶτον ἀνακηρύττει τὸν ἀγωνοθέτην. «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ καὶ ἠλευθέρωσε τὰ παιδιὰ αὐτοῦ» (Αὐτόθι). Αὐτὸ τὸ λέγει διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Λέγει τώρα καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀθλητῶν. «Διότι εἶχον πεποίθησιν εἰς αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο δὲν συνεμορφώθησαν μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ διὰ νὰ μὴ λατρεύσουν ξένους Θεούς». (Αὐτόθι). Ἆρά γε τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἴσον μὲ τὴν ἀρετήν; Πρωτύτερο, ὅτε τοῦ εἶπον «τοὺς θεούς σου δὲν λατρεύομεν» (Δαν. 3, 18), ἄναψε ἀπὸ τὸν θυμόν του περισσότερον ἀπὸ τὴν κάμινον. Τώρα δέ, ποὺ τὸ ἴδιο εἶπον διὰ τῶν ἔργων, ὄχι μόνον δὲν ἠγανάκτησεν ἀλλὰ τοὺς ἐπῄνεσε καὶ ἐθαύμασε, διότι τὸν παρήκουσαν. Τόσον ὡραῖον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετή, C ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐχθροί της τὴν θαυμάζουν καὶ τὴν ἐπαινοῦν. Ἐκεῖνοι ἠγωνίσθησαν καὶ ἐνίκησαν καὶ αὐτὸς ποὺ ἐνικήθη τοὺς ηὐχαρίστησε, διότι δὲν τοὺς ἐπροξένησε φόβον ἡ ὄψις τῆς φωτιᾶς, ἀλλὰ τοὺς παρηγόρησεν ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸν Δεσπότην. Καὶ τὸν Θεὸν τῆς Οἰκουμένης Θεὸν τῶν τριῶν παίδων καλεῖ, ὄχι διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς Οἰκουμένης ἀντάξιοι ἦσαν οἱ τρεῖς παῖδες. Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖ αὐτούς, ποὺ τὸν κατεφρόνησαν καὶ παρατρέξας τόσους τυράννους καὶ βασιλεῖς καὶ ὑπάρχους, οἱ ὁποῖοι τὸν ὑπήκουσαν, ἐθαύμασε τρεῖς αἰχμαλώτους καὶ δούλους, ποὺ ἔδειξαν περιφρόνησιν εἰς τὴν βασιλικήν του ἐξουσίαν. Διότι ὄχι ἕνεκα φιλονεικίας D ἀλλὰ ἕνεκα φιλοσοφίας καὶ οὔτε ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ ἀπὸ εὐσέβειαν ἔκαμαν ταῦτα, ὄχι διότι τοὺς ἐσήκωσε τὰ μυαλὰ ἡ ἀλαζονεία, ἀλλὰ διότι ἄναψαν ἀπὸ θεῖον ζῆλον. Διότι μεγάλη ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ βάρβαρος ἀντελήφθη καὶ ἐπειδὴ ἦτο φανερὸν ὅτι ἀπ' αὐτὸ ἀπέφυγον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐφώναξε: «διότι εἶχον πεποίθησιν εἰς αὐτόν».

6. Ταῦτα δὲ λέγω τώρα καὶ ἐκλέγω ὅλας τὰς ἱστορίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν πειρασμοὶ καὶ θλίψεις καὶ θυμοὶ βασιλέων καὶ ἐπιβουλαί, διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι τίποτε δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα παρὰ μόνον τὸ νὰ προσκρούσωμεν εἰς τὸν Θεόν. Διότι καὶ τότε ἡ κάμινος ἐκαίετο, ἐκεῖνοι ὅμως αὐτὴν μὲν περιεφρόνησαν, τὴν δὲ ἁμαρτίαν ἐφοβήθησαν. Ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι ἂν μὲν καοῦν, κανένα κακὸν δὲν θὰ πάθουν, ἐνῷ, ἂν φανοῦν ἀσεβεῖς, θὰ ὑποστοῦν τὰ μεγαλύτερα κακά.

Λέγω τοῦτο, διότι ἡ μεγαλυτέρα τιμωρία εἶναι τὸ νὰ ἁμαρτάνωμεν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τιμωρούμεθα, ὅπως πάλιν καὶ ἡ μεγίστη τιμὴ καὶ ἄνεσις εἶναι νὰ ζῶμεν ἐνάρετα, ἔστω καὶ ἂν τιμωρούμεθα. Διότι αἱ μὲν ἁμαρτίαι μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸν Θεόν, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος λέγει: «αἱ ἁμαρτίαι σας δὲν εἶναι χώρισμα ποὺ μὲ χωρίζουν ἀπὸ σᾶς, (Ἡσαΐας 59, 2), ἐνῷ αἱ τιμωρίαι μᾶς φέρουν πλησίον τοῦ Θεοῦ. «Δῶσε εἰς ἡμᾶς, λέγει, εἰρήνην, ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἀπέδωκες εἰς ἡμᾶς» (Ἡσ. 26, 12). 32 A

Ἐὰν κάποιος ἔχη μίαν πληγήν, τί πρέπει νὰ φοβηθῇ, τὴν σαπίλα ἢ τὸ κόψιμον ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ; Τὸ σιδηρένιο ἐργαλεῖον ἢ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς πληγῆς; Ἡ ἁμαρτία εἶναι σαπίλα,[27] ἡ δὲ τιμωρία τὸ σιδερένιο ἐργαλεῖον τοῦ ἰατροῦ. Καθὼς λοιπὸν ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει πληγὴν ἡ ὁποία παρουσιάζει σαπίλαν, ἂν δὲν κόψη τὰ σάπια μέρη ἀσθενεῖ, καὶ μάλιστα ὅσον δὲν τὰ κόπτει τόσον χειροτερεύει, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἁμαρτάνει, ἔστω καὶ ἂν δὲν τιμωρῆται, εἶναι ὁ δυστυχέστερος ἀπὸ ὅλους καὶ τότε περισσότερον δυστυχὴς γίνεται, ὅταν δὲν τιμωρῆται, οὔτε πάσχη κανένα κακόν. Καθὼς δὲ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν σπλῆνα καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ ὑδρωπικίαν, ὅταν φάγουν πολλὰ καὶ πολυτελῆ φαγητὰ καὶ καρυκεύματα καὶ πιοῦν πολύ, B τότε κυρίως εἶναι δυστυχέστεροι ἀπὸ ὅλους, διότι μὲ τὴν πολυφαγίαν καὶ πολυποσίαν αὐξάνουν τὸ νόσημα, ἂν δὲ ὑποφέρουν ἀπὸ πεῖναν καὶ δίψαν, κατὰ τοὺς ἰατρικοὺς νόμους, ἔχουν κάποια ἐλπίδα σωτηρίας. Ἔτσι καὶ ὅσοι ζοῦν μὲ τὴν ἁμαρτίαν. Ἂν μὲν τιμωροῦνται ἔχουν καλὰς ἐλπίδας, ἂν δὲ μαζὶ μὲ τὴν ἁμαρτίαν ἔχουν ἄνεσιν καὶ καλοζωΐαν, θὰ εἶναι δυστυχέστεροι ἀπὸ τοὺς ὑδρωπικούς, ποὺ παραγεμίζουν τὴν κοιλιά, καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν ἴδῃς μερικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχωσι τοιαύτας ἁμαρτίας καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλους μὲν διαρκῶς νὰ ἀγωνίζωνται κατὰ τῆς πείνας καὶ ἀναριθμήτων κακῶν, ἄλλους δὲ νὰ μεθοῦν, νὰ καλοτρώγουν καὶ ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθά, τοὺς ὑποφέροντας μᾶλλον νὰ μακαρίζῃς. C Διότι ἡ φλόγα τῆς φιληδονίας διὰ τῶν συμφορῶν τούτων ἐλαττώνεται καὶ ὄχι μὲ ὀλίγην παρηγορίαν ὑπέρχονται οὗτοι εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, ἐπειδὴ ἐξήλειψαν τὰ πολλά των ἁμαρτήματα μὲ τὰ βάσανα, ποὺ ὑπέφερον ἐδῶ.

Ἀλλὰ ἀρκετὰ εἶναι ὅσα σᾶς εἴπομεν πρὸς παρηγορίαν. Εἶναι τώρα καιρὸς νὰ ἔλθωμεν καὶ εἰς τὴν προτροπὴν τῆς

27. «Ὄντως σηπεδόνος χεῖρον ἐστὶ καὶ δυσωδεστέρα ἡ ἁμαρτία» λέγει ἀλλαχοῦ.

ἀποφυγῆς τῶν ὅρκων καὶ νὰ ἀποκρούσωμεν τὴν ἄστοχον καὶ ἀνωφελῆ δικαιολογίαν, ποὺ προβάλλουν ὅσοι ὁρκίζονται. Ὅταν δηλαδὴ ἐπικρίνωμεν αὐτούς, προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν τὸ ὅτι καὶ ἄλλοι κάνουν τὸ ἴδιον, καὶ λέγουν, ὅτι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ὁρκίζονται. Ἂς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτούς, ἀλλὰ ὁ δεῖνα δὲν ὁρκίζεται,[28] ὁ δὲ Θεὸς θὰ σὲ κρίνη. D φέρων ὡς παράδειγμα, ἐκείνους ποὺ ἐτήρησαν τὰς ἐντολάς, ὄχι ἐκείνους ποὺ τὰς παρέβησαν. Διότι οἱ μὲν ἁμαρτήσαντες δὲν ὠφελοῦν τοὺς ἄλλους ποὺ ἁμαρτάνουν μὲ τὸ νὰ ὑποπίπτουν εἰς τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους ἁμαρτήματα, ἐνῷ ὅσοι ἀσκοῦν τὴν ἀρετήν, καταδικάζουν τοὺς ἁμαρτάνοντας. Καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔθρεψαν, οὔτε ἐπότισαν τὸν Χριστὸν ἦσαν πολλοὶ καὶ ὅμως δὲν ὠφέλησαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅπως καὶ αἱ πέντε μωραὶ παρθένοι δὲν εὗρον καμμίαν δικαιολογίαν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ παραδείγματος ἐκείνων ποὺ ἐφήρμοσαν τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖναι κατεδικάσθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν. Ἂς ἀφήσωμεν λοιπὸν τὴν ἄστοχον αὐτὴν δικαιολογίαν καὶ ἂς μὴ βλέπωμεν ἐκείνους, ποὺ πίπτουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ τηροῦν τὰς ἐντολὰς καὶ εἶναι ἐνάρετοι καὶ ἂς φροντίσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν μὲ κάποιο ἐνθύμιον ἀπὸ τὴν νηστείαν. E Καθὼς δὲ ὅταν ἔχωμεν ἀποκτήσει κάποιο φόρεμα ἢ ὑπηρέτην, ἢ πολύτιμον σκεῦος, ἐνθυμούμεθα πολλάκις τὸν χρόνον ποὺ τὰ ἀπεκτήσαμεν καὶ λέγομεν ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον· τὸν δεῖνα ὑπηρέτην τὸν ἐπῆρα κατὰ τὴν δεῖνα ἑορτήν, τὸ φόρεμα αὐτὸ τὸ ἠγόρασα εἰς αὐτὸν τὸν καιρόν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸν νόμον τοῦτον, ἂν κατορθώσωμεν νὰ τηρήσωμεν, θὰ εἴπωμεν ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν Τεσσαρακοστὴν κατώρθωσα νὰ μὴ ὁρκίζωμαι. Ἕως τότε ὡρκιζόμην καὶ ἀφοῦ ἤκουσα ἁπλῆν μόνον συμβουλήν, ἔκοψα αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν. 33 A

Ἀλλά, θὰ μοῦ εἴπῆτε, δύσκολον εἶναι νὰ κόψη κανεὶς τὴν συνήθειαν. Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγὼ καὶ διὰ τοῦτο σπεύδω νὰ σᾶς ὁδηγήσω εἰς ἄλλην συνήθειαν, ποὺ εἶναι καλὴ καὶ ὠφέλιμος. Διότι, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποχωρισθῇς ἀπὸ τὴν συνήθειαν, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ προσπαθήσῃς νὰ ἀποχωρισθῇς, μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ἐὰν ἀποκτήσῃς ἄλλην συνήθειαν τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ὁρκίζεσαι, καθόλου δὲν θὰ δυσκολευθῇς εἰς τὸ μέλλον. Τί εἶναι δυσκολώτερον, νὰ μὴ ὁρκίζεσαι ἢ ὅλην τὴν ἡμέραν νὰ εἶσαι νηστικὸς καὶ μὲ ὑδροποσίαν καὶ λιτὴν δίαιταν νὰ ταλαιπωρῆσαι. Εἶναι πολὺ φανερὸν ὅτι τοῦ-

28. Ἡ δικαιολογία, ποὺ προβάλλομεν, συνήθως, ἐλεγχόμενοι διὰ παράβασίν τινα εἶναι· «μόνον ἐγὼ ἔκαμα τοῦτο; ὅλος ὁ κόσμος αὐτὸ κάνει». Ἡ πραγματικότης ὅμως μαρτυρεῖ, ὅτι δὲν εἶναι ὅλος ὁ κόσμος, ἀλλὰ μερικοί, διότι ὑπάρχουν καὶ μὴ παραβαίνοντες. Αὐτὸ λέγει ἐδῶ ὁ Ἱερὸς Πατὴρ

το εἶναι δυσκολώτερον ἐκείνου. Καὶ ὅμως τόσον μεγάλην δύναμιν ἔχει ἡ συνήθεια, ὥστε, ὅταν ἔλθη ἡ νηστεία, **B** καὶ ἂν ἕνας παρακαλῆ πάρα πολύ, καὶ πιέζῃ καὶ θλίβῃ μὲ κάθε μέσον ἕνα ἄλλον ὥστε νὰ καταλύσῃ οἶνον ἢ ἄλλόν τι φαγητόν, ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀπαγορεύεται νὰ φάγῃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νηστείας, θὰ προτιμοῦσε νὰ ὑποστῇ τὸ πᾶν, παρὰ ἔστω καὶ νὰ θίξῃ ἀπαγορευμένην τροφήν. Καὶ ἐνῷ μάλιστα μᾶς εὐχαριστοῦν τὰ καλὰ φαγητά, λόγῳ τῆς συνηθείας, ποὺ μᾶς ἐπέβαλεν ἡ συνείδησις, ὑποφέρομεν ὅλας τὰς ταλαιπωρίας μὲ γενναιότητα. Τὸ ἴδιον θὰ γίνῃ καὶ διὰ τὸν ὅρκον. Καὶ ὅπως τώρα, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φαγητῶν καὶ ἂν ἕνας σὲ πολὺ μεγάλον βαθμὸν σὲ ἀναγκάσῃ, μένεις σταθερὸς εἰς τὴν συνήθειαν, ἔτσι καὶ τότε, καὶ εἰς περίπτωσιν, ποὺ θὰ σὲ παρακαλῇ ὑπερβολικά, δὲν θὰ ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ὁρκίζεσαι. **C**

7. Τώρα λοιπὸν ποὺ θὰ μεταβῇς εἰς τὴν οἰκίαν σου, λέγε ταῦτα εἰς ὅλους ὅσοι εὑρίσκονται μέσα εἰς αὐτήν. Καὶ ὅπως πολλοὶ πολλάκις ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὰ λειβάδια, παίρνουν τριαντάφυλλον ἢ ἴον ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄνθη καὶ τὸ περιφέρουν εἰς τὰ δάκτυλά τους· ἄλλοι δὲ πάλιν φεύγοντες διὰ τὸ σπίτι τους ἀπὸ κήπους παίρνουν μαζί τους κλάδους δένδρων, ποὺ ἔχουν καρποὺς καὶ ἄλλοι πάλιν ποὺ ἦταν σὲ πλούσιο τραπέζι προσκεκλημένοι φέρουν εἰς τοὺς φίλους των ὑπολείμματα τῶν φαγητῶν, ἔτσι καὶ σύ, ἀναχωρῶν ἀπ' ἐδῶ, νὰ φέρῃς συμβουλὴν εἰς τὴν γυναῖκα σου, τὰ παιδιά σου καὶ τοὺς φίλους σου ὅλους. Αὐτὴ ἡ συμβουλὴ εἶναι ὠφελιμωτέρα ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ λειβαδιοῦ, **D** τοῦ κήπου καὶ τὰ φαγητὰ τῆς πλουσίας τραπέζης. Αὐτὰ τὰ τριαντάφυλλα οὐδέποτε μαραίνονται, αὐτοὶ οἱ καρποὶ οὐδέποτε χαλοῦν, αὐτὰ τὰ φαγητὰ οὐδέποτε σήπονται. Ἀπ' ἐκεῖνα πρόσκαιρος εἶναι ἡ εὐχαρίστησις, ἀπ' αὐτὰ εἶναι διαρκὴς ἡ ὠφέλεια, ὄχι μόνον ὅταν τὰ ἀπολαύσῃ κανείς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐργάζεται διὰ νὰ τὰ ἀπολαύσῃ. Σκέψου πόσον σπουδαῖον εἶναι νὰ ἀφήσωμεν ὅλας τὰς ἄλλας συζητήσεις διὰ τὰ δημόσια, τὰ ἰδιωτικὰ πράγματα, νὰ συνομιλῶμεν διαρκῶς περὶ τῶν θείων νόμων, καὶ ὅταν εὑρισκώμεθα εἰς τὸ τραπέζι καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς ἄλλας συναναστροφάς. Ἂν μὲ αὐτοὺς ἀσχολούμεθα, κανένα ἐπιζήμιον καὶ ἐσφαλμένον λόγον δὲν θὰ εἴπωμεν, οὔτε θὰ ἁμαρτήσωμεν χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν, **E** ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἀσχολίας μὲ αὐτά, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν ψυχήν μας ἀπὸ τὴν λύπην, ποὺ τὴν κατέχει καὶ τὴν ἀνησυχίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐρωτῶμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον λέγοντες: ἆρά γε ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς ὅσα συνέβησαν; Ἆρά γε ὠργίσθη; Τί ἀπεφάσισε; Ἆρά γε τὸν κατεπράϋνε κανείς, θὰ ἀνεχθῇ ἆρά γε νὰ ἐξαφανίσῃ τελείως πόλιν τόσον μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον; Αὐτὰ μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα ὅλα ἀφοῦ ἀναθέσωμεν εἰς τὸν Θεόν, ἂς φροντίσωμεν μόνον νὰ κάνωμεν τὸ θέλημά του, διότι ἔτσι καὶ ἐκεῖνα ὅλα θὰ τὰ ἐξαλείψωμεν. 64 **A**

Καὶ μόνον δέκα ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν κατορθώσουν νὰ μὴ ὁρκίζωνται, γρήγορα οἱ δέκα θὰ γίνουν εἴκοσι, οἱ εἴκοσι πενήντα, οἱ πενήντα ἑκατόν, οἱ ἑκατὸν χίλιοι, οἱ χίλιοι ὅλη ἡ πόλις. Καθὼς δὲ ὅταν ἀνάψῃ ἕνας δέκα λυχνάρια, εὔκολα ἠμπορεῖ νὰ γεμίσῃ μὲ φῶς ὁλόκληρον τὸ σπίτι· ἔτσι καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ κατορθώματα γίνεται. Ἂν δέκα μόνον κατορθώσουν τοῦτο, θὰ ἀνάψωμεν μεγάλην φωτιὰν εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς φωτίζῃ καὶ θὰ μᾶς δίδῃ ἀσφάλειαν. Διότι ἡ φωτιά, ὅταν πέσῃ σὲ καύσιμον ὕλην, δὲν μεταδίδεται πάντοτε μὲ τόσην ὁρμὴν εἰς τὰ ξύλα, ποὺ ἐγγίζει, μὲ ὅσην μεταδίδεται ὁ ζῆλος τῆς ἀρετῆς, ὅταν πέσῃ εἰς ὀλίγας ψυχάς, ὁ ὁποῖος προχωρῶν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ γεμίσῃ ὅλην τὴν πόλιν. **B** Δώσατέ μου λοιπὸν τὸ μέσον νὰ καυχηθῶ διὰ σᾶς καὶ τώρα καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, ὅταν θὰ εἰσάγωνται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη τὰ τάλαντα. Ἀρκετὸς μισθὸς διὰ τοὺς κόπους μου εἶναι ἡ ἰδική σας εὐδοκίμησις εἰς τὴν ἀρετήν, καὶ ἂν σᾶς ἴδω νὰ ζῆτε μὲ εὐσέβειαν ἐκέρδισα τὸ πᾶν.

Ἐφαρμόσατε λοιπὸν αὐτὸ ποὺ σᾶς συνεβούλευσα χθές, καὶ τώρα θὰ εἴπω, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω. Ἀφοῦ ἀποφασίσετε νὰ ἐπιβάλλετε εἰς αὐτοὺς ποὺ ὁρκίζονται τιμωρίαν, ἡ ὁποία φέρει κέρδος ὄχι ζημίαν, ἑτοιμασθῆτε νὰ σᾶς ἐξετάσω, ἐὰν θὰ τὸ κατορθώσετε. Διότι ὅταν διαλυθῇ ἡ συνάθροισις αὐτή, θὰ προσπαθήσω νὰ συνομιλήσω μὲ καθένα ἀπὸ σᾶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἵνα διὰ τῆς μακρᾶς συνομιλίας ἐξακριβώσω ποῖοι κατώρθωσαν τοῦτο. Ἐὰν δὲ κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην εὕρω κάποιον νὰ ὁρκίζεται, **C** θὰ τὸν φανερώσω εἰς ὅλους αὐτούς, ποὺ κατώρθωσαν νὰ μὴ ὁρκίζωνται ὥστε μὲ τὰ μαλώματα, τοὺς ἐλέγχους καὶ τοὺς ἄλλους τρόπους διορθώσεως, ἀπαλλάξωμεν αὐτὸν γρήγορα ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν. Διότι εἶναι προτιμότερον ἐδῶ νὰ ὑποστῇ ἕνας μαλώματα καὶ νὰ διορθωθῇ, παρὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης νὰ ἐνεροπιάζεται καὶ τιμωρῆται, διότι τὰ ἁμαρτήματά μας θὰ ξεσκεπάζωνται ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὅλων. Ἀλλὰ εὔχομαι σὲ κανένα ἀπὸ τὴν ὡραίαν αὐτὴν συνάθροισιν νὰ μὴ συμβῇ νὰ πάθῃ ἐκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ ὁ-

φοῦ δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων διορθώσωμεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἐπιδείξωμεν πολὺν καρπὸν ἀρετῆς, εἴθε νὰ ἀπέλθωμεν ἀπ' ἐδῶ μὲ πολλὴν παρρησίαν, D διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΒΔΟΜΗ Ε

ΟΤΙ Η ΛΥΠΗ ΧΡΗΣΙΜΕΥΕΙ ΜΟΝΟΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΙΨΙΝ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ: ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ· ΚΑΙ ΟΤΙ ΒΑΣΙΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΠΑΡΗΓΟΡΙΑΣ ΕΙΝΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ· ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΠΟΥ ΕΙΣΑΙ; ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΟΡΚΙΖΩΜΕΘΑ.

1. Πολλὰ μὲν καὶ περὶ πολλῶν ζητημάτων ὡμίλησα χθὲς πρὸς τὴν ἀγάπην σας. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ αὐτά, ἐὰν δὲν σᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ συγκρατήσετε εἰς τὸν νοῦν σας ὅλα, ἐκεῖνο κυρίως θὰ σᾶς ὑπενθυμίσω, ὅτι τὴν λύπην εἰς ἡμᾶς ἔθεσεν ὁ Θεὸς ὄχι δι' ἄλλον σκοπόν, παρὰ μόνον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ἁμαρτίας 65 A καὶ ὅτι τοῦτο τὸ ἐφανέρωσε διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων. Διότι, ὅταν μὲν λυπούμεθα καὶ στενοχωρούμεθα διὰ χρηματικὴν ζημίαν καὶ ἀσθένειαν καὶ θάνατον καὶ ἄλλα κακά, τὰ ὁποῖα μᾶς εὑρίσκουν, ὄχι μόνον καμμίαν παρηγορίαν δὲν εὑρίσκομεν ἀπὸ τὴν λύπην, ἀλλὰ καὶ αὐξάνομεν τὰ κακά, ὅταν ὅμως στενοχωρηθῶμεν καὶ λυπηθῶμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, ἐλαττώνομεν τὸν ὄγκον αὐτῆς, τὴν μεγάλην τὴν κάμνομεν μικράν πολλάκις δὲ καὶ τελείως ὅλην τὴν ἐξαλείφομεν. Τοῦτο λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνθυμῆσθε διαρκῶς διὰ νὰ λυπῆσθε μόνον διὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ διὰ κανένα ἄλλο. Ἀκόμη καὶ ἐκεῖνο πάλιν νὰ ἐνθυμῆσθε, ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ εἰσήγαγεν εἰς τὸν βίον μας τὸν θάνατον καὶ τὴν λύπην, ὑπὸ τῶν δύο τούτων καταργεῖται, B τὸ ὁποῖον πολὺ σαφῶς ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν μας. Τίποτε λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα τόσον ὅσον τὸ νὰ ἁμαρτάνωμεν. Ἂς μὴ φοβούμεθα τὴν κόλασιν καὶ θὰ διαφύγωμεν τὴν κόλασιν. Καθὼς λοιπὸν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες δὲν ἐφοβήθησαν τὴν κάμινον καὶ διέφυγον τὴν κάμινον. Τοιοῦτοι πρέπει νὰ εἶναι οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπαιδαγωγήθησαν θρησκευτικῶς μὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅτε δὲν εἶχεν ἀκόμη νεκρωθῆ ὁ θάνατος, οὔτε αἱ χάλκιναι πύλαι τοῦ Ἅδου ἔσπασαν, οὔτε οἱ σιδερένιοι μοχλοὶ αὐτοῦ συνετρίβησαν, μὲ τόσην γενναιότητα ἐτόλμησαν νὰ ἀποθάνουν, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν ἡμεῖς, ἢ ποίαν συγγνώμην θὰ εὕρωμεν; C οἱ ὁποῖοι,

ἐνῷ ἀπηλαύσαμεν τόσης χάριτος, δὲν φθάνομεν εἰς τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους μέτρα τῆς ἀρετῆς τώρα, ποὺ ὁ θάνατος μόνον ὄνομα ἔχει καὶ ὄχι πραγματικὸν περιεχόμενον; Διότι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ὁ θάνατος παρὰ ὕπνος καὶ ταξίδι καὶ μετακίνησις καὶ ἀνάπαυσις καὶ λιμάνι ἥσυχον καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ταραχὴν καὶ ἐλευθερία ἀπὸ τὰς φροντίδας τοῦ βίου.

Ἀλλὰ θὰ σταματήσω ἐδῶ τὸν λόγον περὶ παρηγορίας, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε ἡμέρας παρηγοροῦμεν τὴν ἀγάπην σας καὶ ἂν συνεχίσωμεν θὰ γίνωμεν ἐνοχλητικοί. Διότι δι᾽ αὐτοὺς μὲν ποὺ προσέχουν, εἶναι ἀρκετὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ, D δι᾽ αὐτοὺς δέ, ποὺ εἶναι μικρόψυχοι, καὶ περισσότερα ἀκόμη ἂν εἴπωμεν, δὲν θὰ προέλθη καμμία ὠφέλεια. Εἶναι λοιπὸν ὥρα νὰ στρέψωμεν τὸν λόγον εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν. Διότι καθὼς ἐὰν καθόλου περὶ τῆς συμφορᾶς ταύτης δὲν ἠθέλομεν ὁμιλήσει, θὰ μᾶς κατηγοροῦσε κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὡς σκληροὺς καὶ ἀπανθρώπους, ἔτσι καὶ ἂν διαρκῶς περὶ αὐτῆς ὁμιλῶμεν, δικαίως θὰ μᾶς θεωρήση κανεὶς ὡς μικροψύχους καὶ δειλούς. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀναθέσετε τὰς καρδίας σας εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ὁμιλήση εἰς τὴν διάνοιάν σας καὶ νὰ διώξη κάθε λύπην ἀπὸ τὴν ψυχήν σας, ἂς ἀρχίσωμεν τώρα τὴν συνηθισμένην διδασκαλίαν, ἀφοῦ μάλιστα οἱαδήποτε ἀνάπτυξις τῆς Γραφῆς προξενεῖ παρηγορίαν καὶ ψυχικὴν γαλήνην. Ὥστε καὶ ἂν φαινώμεθα ὅτι ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὸ θέμα τῆς παρηγορίας, E πάλιν εἰς αὐτὸ ἐπανερχόμεθα διὰ τῆς ἑρμηνείας τῆς Γραφῆς. Ὅτι δηλαδὴ ὅλη ἡ Γραφὴ προξενεῖ παρηγορίαν εἰς αὐτοὺς ποὺ προσέχουν εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ ἐπιχειρήματα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν Γραφήν. Διότι δὲν θὰ τρέξω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ νὰ ἐρευνήσω τὰς ἱστορίας τῆς Γραφῆς, διὰ νὰ εὕρω παρηγορητικοὺς λόγους, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσετε καλλίτερα αὐτὸ ποὺ σᾶς εἶπα, θὰ μεταχειρισθῶ ὡς ἀπόδειξιν τὸ βιβλίον, ποὺ ἀνεγνώσθη σήμερα καί, ἂν θέλετε, τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ προοίμιον, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι οὔτε ἴχνος παρηγορίας δὲν περιέχει, 46 A ἀλλ᾽ ἀντιθέτως εἶναι τελείως ξένον ἀπὸ παρηγορητικοὺς λόγους, θὰ σᾶς παρουσιάσω διὰ νὰ ἀποδείξω ὅ,τι εἶπα. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ προοίμιον; Εἶναι τὸ ἑξῆς: «Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀδιαμόρφωτος καὶ σκότος ὑπῆρχεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄβυσσον» (Γεν. Ι, 1—2). Ἆρά γε μήπως νομίζουν μερικοὶ ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι περιέχουν παρηγορίαν διὰ τὴν λύπην; Δὲν εἶναι ὅλα ἱστορικὴ διήγησις καὶ διδασκαλία περὶ δημιουργίας;

2. Θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς παρουσιάσω τὴν παρηγορητικὴν διδασκαλίαν, ποὺ εἶναι κρυμμένη εἰς αὐτὸ τὸ ρητὸν τῆς Γραφῆς; Σηκώσατε ὑψηλὰ τὴν ψυχήν σας καὶ μὲ μεγάλην

προσοχὴν παρακολουθήσατέ με εἰς ὅσα θὰ σᾶς εἴπω. Ὅταν δηλ. ἀκούσῃς, ὅτι τὸν οὐρανόν, B τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἀέρα, τὰ νερά, τὰ ἄστρα τὰ πολλά, τοὺς δύο μεγάλους φωστῆρας,[29] τὰ φυτά, τὰ τετράποδα, τὰ ὑδρόβια, τὰ πτηνά, ὅλα γενικῶς ὅσα φαίνονται, διὰ σὲ καὶ τὴν ἰδικήν σου σωτηρίαν καὶ τιμὴν τὰ ἐδημιούργησεν ὁ Θεός, δὲν παίρνεις ἀμέσως μεγάλην παρηγορίαν καὶ δὲν θεωρεῖς τοῦτο μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, σκεπτόμενος ὅτι τόσον ὡραῖον μεγάλον καὶ θαυμάσιον κόσμον διὰ σὲ τὸν μικρὸν τὸν ἐδημιούργησεν; Ὅταν λοιπὸν ἀκούσῃς ὅτι «εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» C μὴ τὸ πάρῃς ἐπιπόλαια, ἀλλὰ μὲ τὴν φαντασίαν σου νὰ διατρέξῃς τὸ πλάτος τῆς γῆς καὶ νὰ συλλογισθῇς πόσον πλουσίαν καὶ ἄφθονον τράπεζαν μᾶς ἑτοίμασε καὶ πολλὴν ἀπὸ παντοῦ εὐχαρίστησιν μὲ τὰ δημιουργήματά του αὐτά. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι τὸν τόσον μεγάλον καὶ ἐξαίρετον αὐτὸν κόσμον δὲν τὸν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀμοιβὴν διὰ τοὺς κόπους μας ἢ ὡς ἀνταπόδοσιν διὰ τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ μόλις μᾶς ἔπλασεν, ἀμέσως ἐτίμησε τὸ γένος μας, δώσας εἰς αὐτὸ ὡς δῶρον τὴν βασιλείαν ἐπὶ τῆς κτίσεως. Διότι «ἂς κάμωμεν, λέγει, ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν» (Γεν. Ι, 26) Τί δὲ σημαίνει τὸ κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν;» Σημαίνει τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς κτίσεως, ποὺ εἶναι εἰκόνα τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὅπως κανεὶς δὲν εἶναι ἀνώτερος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, D ἔτσι καὶ κανένας νὰ μὴ εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ἕνα λοιπὸν καὶ πρῶτον μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐτίμησεν ὁ Θεὸς εἶναι καὶ τοῦτο, τὸ ὅτι δηλαδὴ τὸν ἐδημιούργησε κατ᾽ εἰκόνα. Δεύτερον δὲ ὅτι μᾶς ἔδωκε τὴν ἐπὶ τῆς φύσεως ἐξουσίαν οὐχὶ ὡς ἀμοιβὴν τῶν κόπων μας, ἀλλὰ ἀπὸ καθαρὰν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν μᾶς ἐδώρισε τὴν χάριν ταύτην καὶ τρίτον μᾶς τὴν ἔκαμε φυσικήν. Διότι αἱ ἐξουσίαι ἄλλαι μὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἄλλαι δὲ τῆς ἐκλογῆς καὶ φυσικαὶ μὲν εἶναι ὡς εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ λέοντος ἐπὶ τῶν τετραπόδων, ὡς ἡ τοῦ ἀετοῦ ἐπὶ τῶν πτηνῶν· ἀποτέλεσμα ἐκλογῆς δὲ ὡς ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως μας· διότι οὗτος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ἐπὶ τῶν ὁμοίων εἰς αὐτὸν ἀνθρώπων ἐξουσίαν, χάνει πολλάκις τὴν ἐξουσίαν ταύτην. E Διότι τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει κανεὶς ἐκ φύσεως, εὔκολα μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιοῦνται. Ἐνῷ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον εἰς τὸν λέοντα, ἐπειδὴ ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν τετραπόδων, ὅπως καὶ

29. Δηλαδὴ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην.

ὁ ἀετὸς ἐπὶ τῶν πτηνῶν. Πάντοτε λοιπὸν παρακολουθεῖ τὸ γένος τοῦ λέοντος ἡ βασιλικὴ ἐπὶ τῶν τετραπόδων ἐξουσία καὶ κανένα ποτὲ λέοντα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς ὅτι ἔχασε τὴν ἀρχὴν ταύτην. Τοιαύτην βασιλείαν (φυσικὴν) ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς καὶ μᾶς ἔκαμεν κυρίους ὅλης τῆς κτίσεως. Καὶ δὲν μᾶς ἐτίμησε μόνον μὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀνωτερότητα τοῦ τόπου, διότι μᾶς ἐξεχώρισεν ἕνα ἐξαίρετον τόπον ὡς κατοικίαν τὸν παράδεισον καὶ μᾶς ἔδωσε λογικὸν καὶ ψυχὴν ἀθάνατον μᾶς ἐχάρισε.

Ἀλλὰ ἂς μὴ εἴπω ταῦτα, **67 A** διότι φρονῶ ὅτι ἡ πλουσία πρόνοια τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀγάπη Αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ δῶρα μὲ τὰ ὁποῖα μᾶς ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς τιμωρίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπέβαλε. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κυρίως παρακαλῶ νὰ προσέξετε ὅλοι, διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Θεὸς ὄχι μόνον ὅταν τιμᾷ καὶ εὐεργετῇ εἶναι ἀγαθός, **B** ἀλλὰ καὶ ὅταν κολάζῃ καὶ τιμωρῇ. Καὶ ὅταν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν καὶ αἱρετικῶν ἀγωνιζώμεθα καὶ πολεμῶμεν διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἀπὸ τὰς τιμὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς τιμωρίας ἀποδεικνύομεν τὴν ἀγαθότητα Αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Θεός, μόνον ὅταν τιμᾷ, εἶναι ἀγαθὸς **B** καὶ ὅταν τιμωρῇ δὲν εἶναι, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἔχει μισὴ ἀγαθότητα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει. Ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων εἶναι φυσικὸν νὰ παρατηρῆται τοῦτο, ἐπειδὴ ἀπὸ θυμὸν καὶ πάθος ἐπιβάλλουν τὰς τιμωρίας, εἰς τὸν Θεὸν ὅμως ὄχι, διότι, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαθής, εἴτε εὐεργετεῖ, εἴτε τιμωρεῖ, ἐξ ἴσου εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆς γεέννης ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν φανερώνει τὴν ἀγαθότητά του. Καὶ πῶς; θὰ μὲ ἐρωτήσετε. Τοῦτο τώρα θὰ σᾶς εἴπω. Ἐὰν δὲν ἀπειλοῦσε μὲ τὴν γέενναν, ἐὰν δὲν εἶχε ἑτοιμάσει κόλασιν, δὲν ἤθελον ἐπιτύχει πολλοὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς προσελκύει πρὸς τὴν ἀρετὴν τόσον ἡ ὑπόσχεσις τῶν ἀγαθῶν, ὅσον ἡ ἀπειλὴ τῶν κακῶν ἡ ὁποία διὰ τοῦ φόβου τοὺς σπρώχνει πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ φροντίσουν διὰ τὴν ψυχήν των. **C** Ὥστε ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετον πρᾶγμα ἡ γέεννα πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν τούτοις εἰς τὸν ἴδιον κάθε μία ἀποβλέπει σκοπόν, εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐκείνη μὲν (ἡ βασιλεία) σύρουσα πρὸς τὸν ἑαυτόν της τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὴ δὲ σπρώχνουσα πρὸς ἐκείνην καὶ διὰ τοῦ φόβου διορθώνουσα τοὺς ἀμελεστέρους.

3. Δὲν ἐπιμηκύνω χωρὶς λόγον τὴν ὁμιλίαν ταύτην, ἀλλὰ ἐπειδὴ πολλὲς φορές, ὅταν μᾶς συμβοῦν πεῖνα, ξηρασία,

πόλεμοι, ὀργὴ βασιλικὴ καὶ ἄλλα παρόμοια μὲ τὰ δυστυχήματα, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἐπεριμέναμεν, πολλοὶ ἐξαπατοῦν τοὺς ἁπλοϊκωτέρους, λέγοντες, ὅτι ταῦτα εἶναι ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ.

Διὰ νὰ μὴ λέγωμεν λοιπὸν παράλογα πράγματα, ἀλλὰ νὰ εἴμεθα καλῶς πληροφορημένοι ὅτι εἴτε πεῖναν, εἴτε πόλεμον, **D** εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο κακὸν μᾶς στέλλει ὁ Θεός, τὸ στέλλει ἀπὸ φιλανθρωπίαν καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον, ἀναγκάσθηκα νὰ χρονοτριβήσω εἰς τὸν λόγον τοῦτον. Τοῦτο θὰ τὸ ἐννοήσετε, ἂν λάβετε ὑπ' ὄψιν τὸ παράδειγμα τῶν σαρκικῶν πατέρων, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, ποὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀγαποῦν τὰ παιδιά των, καὶ νηστικὰ τὰ ἀφίνουν, καὶ τὰ κτυποῦν, καὶ διὰ περιφρονήσεως τὰ τιμωροῦν καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους παρομοίους τρόπους, ὅταν παρεκτρέπωνται, τὰ διορθώνουν. Καὶ ὅμως πατέρες εἶναι ὄχι μόνον ὅταν τὰ τιμοῦν καὶ εὐεργετοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν μεταχειρίζωνται τὰ μέτρα ταῦτα, καὶ τότε εἶναι πραγματικοὶ πατέρες, ὅταν τὰ τιμωροῦν. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργήν των βλάπτουν τὰ συμφέροντά τους, θεωροῦνται ὅτι τιμωροῦν αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν, ὄχι ἀπὸ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπην, **E** πολὺ περισσότερον περὶ τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἔχωμεν αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, ὁ ὁποῖος ὑπερβαίνει κάθε πατρικὴν φιλοστοργίαν μὲ τὴν πολὺ μεγάλην ἀγαθότητά Του. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃς δὲ ὅτι ταῦτα εἶναι ἀτομικαί μου σκέψεις ἐμπρὸς ἂς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὴν Γραφὴν διὰ νὰ πάρωμεν ἐξ αὐτῆς ἐπιχειρήματα. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἐξηπατήθη ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ δὲν ἐσκέπτετο λογικῶς, ἂς ἴδωμεν τί ἔκαμεν, εἰς αὐτὸν ποὺ ὑπέπεσε σὲ τόσον μεγάλην ἁμαρτίαν, ὁ Θεός. Ἆρά γε τὸν ἐξηφάνισεν ἐντελῶς; Ἂν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτοῦσε αὐτὸς ποὺ κανένα καλὸν δὲν ἔκαμε, **68 A** ἂν καὶ ἀπήλαυσε τόσην ἀγάπην, καὶ ἀμέσως ἀπεσκίρτησε, νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸ μέσον καὶ νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως.

Καὶ ὅμως δὲν ἔπραξε τοῦτο ὁ Θεός, οὔτε ἐσιχάθη καὶ ἀπεστράφη αὐτόν, ποὺ ἐφάνη τόσον ἀγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην του, ἀλλὰ ἔρχεται πρὸς ἐκεῖνον, ὅπως πρὸς τὸν ἄρρωστον ὁ ἰατρός. Καὶ μὴ τὸ πάρῃς ἐπιπόλαια αὐτὸ ποὺ εἶπα, ἀγαπητέ, ἀλλὰ σκέψου τί μεγάλο πρᾶγμα εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἔστειλεν οὔτε ἄγγελον, οὔτε ἀρχάγγελον, οὔτε κανένα ἄλλον ἀπὸ τοὺς συνδούλους ἐκείνου ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης κατέβηκε πρὸς τὸν ἁμαρτήσαντα καὶ ἐνῷ εἶχε πέσει κάτω τὸν ἐσήκωσε καὶ μόνος πρὸς μόνον ἦλθεν, ὅπως ἔρχεται ὁ φίλος πρὸς τὸν φίλον ἐκεῖνον, ποὺ τὸν ηὗραν δυστυχίαι καὶ ἀτυχήματα. **B** Ὅτι τοῦτο τὸ ἔκαμε ἀπὸ πολὺ ἐνδιαφέρον

καὶ ἀνέκφραστον φιλοστοργίαν, φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ τοῦ εἶπε. Καὶ τί λέγω ἀπὸ ὅλα τὰ λόγια; Αἱ πρῶται λέξεις, ποὺ τοῦ εἶπε, ἀμέσως ἐφανέρωσαν τὴν ἀγάπην του. Διότι δὲν τοῦ ὡμίλησεν, ὅπως ἦτο φυσικὸν νὰ τοῦ ὁμιλήση ἕνας ποὺ ὑβρίσθη ὑπὸ αὐτοῦ: ὢ ἄθλιε καὶ τρισάθλιε, ἐνῷ τοιαύτην εὔνοιαν ἀπήλαυσες ἀπὸ ἐμέ, ἐνῷ σὲ ἐτίμησα μὲ τόσον μεγάλην βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ σὲ ἐπροτίμησα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς γῆς, χωρὶς σὺ νὰ προσφέρης τίποτε, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἔλαβες ἐγγύησιν καὶ ἀληθῆ ἀπόδειξιν τῆς φροντίδος μου διὰ σέ, τὸν πονηρὸν δαίμονα καὶ ἐπιβλαβῆ καὶ ἐχθρὸν τῆς σωτηρίας σου C τὸν ἐθεώρησες περισσότερον ἀξιόπιστον ἀπὸ τὸν Δεσπότην καὶ κηδεμόνα σου; Τί ἔκαμε ἐκεῖνος διὰ σέ, ὅπως ἔκαμα ἐγώ; Τὸν οὐρανὸν δὲν τὸν ἐδημιούργησα διὰ σέ; Τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα ὅλα; Διότι ἡ δημιουργία αὐτὴ δὲν ἔγινε βεβαίως διὰ τὰς ἀνάγκας ἀγγέλων τινῶν, ἀλλὰ τὸν τόσον μεγάλον καὶ τοιοῦτον κόσμον τὸν ἐδημιούργησα διὰ τὴν ἰδικήν σου ἀνάπαυσιν· καὶ σὺ λόγια χωρὶς περιεχόμενον καὶ ὑπόσχεσιν ψευδῆ καὶ ἀπατηλὴν ἐθεώρησες ὅτι εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς εὐεργεσίας καὶ προνοίας καὶ σὲ ἐκεῖνον παρέδωκες τὸν ἑαυτόν σου καὶ κατεπάτησες τοὺς νόμους μου; D

Αὐτὰ καὶ ἀκόμη περισσότερα ἦτο φυσικὸν νὰ εἰπῆ, ἕνας ποὺ ὑβρίσθη, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ὡμίλησεν ἔτσι, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Διότι μόλις τοῦ ὡμίλησε, τὸν ἐνεψύχωσε, ἐπειδὴ τὰ εἶχε χάσει καὶ ἐνῷ ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμε, τὸν ἔκαμε νὰ πάρη θάρρος, διότι πρῶτος αὐτὸς τὸν ἐκάλεσε· μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον διότι τὸν ἐκάλεσε πρῶτος, ἀλλὰ καὶ διότι τὸν ἐφώναξε μὲ τὸ ἰδιαίτερόν του ὄνομα καὶ τοῦ εἶπε Ἀδὰμ ποῦ εἶσαι; (Γεν. Γ΄ 9) ἐφανέρωσε τὴν ἀγάπην του καὶ τὸ πολὺ περὶ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον. Γνωρίζετε βεβαίως ὅλοι, ὅτι εἶναι ἀπόδειξις γνησίας φιλίας νὰ καλέσης ἕνα μὲ τὸ ὄνομά του. Αὐτὸ κάνουν καὶ ὅσοι συνήθως ἐνθυμοῦνται τοὺς ἀποθαμένους, E συνεχῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀναφέρουν, καθὼς πάλιν καὶ αὐτοὶ ποὺ μισοῦν καὶ διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἄλλους, δὲν ἀνέχονται οὔτε τὰ ὀνόματα αὐτῶν νὰ ἐνθυμηθοῦν. Παράδειγμα ὁ Σαοὺλ ποὺ εἰς τίποτε δὲν ἠδικήθη ἀπὸ τὸν Δαυΐδ, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ἀδικίας ἔκαμεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ τὸν ἀπεστρέφετο καὶ ἐμισοῦσε, δὲν ἠνείχετο οὔτε τὸ ὄνομά του νὰ ἐνθυμηθῆ, ἀλλὰ ἐνῷ ἐκάθηντο ὅλοι εἰς τὸ τραπέζι, ἐπειδὴ δὲν τὸν εἶδε νὰ ἔλθη, τί λέγει; Δὲν εἶπε: ποῦ εἶναι ὁ Δαυΐδ, ἀλλά, «ποῦ εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰεσσαί;» (Α΄ Βασιλ. 20, 27) ὀνομάσας αὐτὸν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν 69 A διὰ τὸν Χριστὸν τὸ ἴδιο κάνουν. Ἐπειδὴ αὐτὸν ἐμισοῦσαν καὶ ἀπεστρέφοντο, δὲν εἶπον, ποῦ εἶναι ὁ Χριστός;

ἀλλά: «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;» (Ἰωαν. 7, 11).

4. Ὁ Θεὸς ὅμως θέλων καὶ ἐδῶ νὰ δείξη ὅτι τὴν ἀγάπην του δὲν τὴν ἔσβησεν ἡ ἁμαρτία, οὔτε ὅτι ἡ παρακοὴ ἐξήλειψε τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιάν του, ἀλλ' ὅτι ἀκόμη προνοεῖ καὶ φροντίζει διὰ ἐκεῖνον, ποὺ ἔπεσεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, λέγει: Ἀδὰμ ποῦ εἶσαι; ὄχι διότι δὲν ἐγνώριζε ποῦ ἔμενε, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἁμαρτήσει εἶναι ραμμένον τὸ στόμα, διότι ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ ἐλέγχουσα συνείδησις κρατοῦν ἀκίνητον τὴν γλῶσσαν καὶ μένουν ἄφωνοι οἱ τοιοῦτοι, ὡς νὰ εἶναι δεμένοι ἀπὸ τὴν σιωπήν. B Θέλων λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ τὸν κάμη νὰ μιλήση ἐλεύθερα, νὰ τοῦ δώση θάρρος καὶ τὸν ὁδηγήση εἰς ἀπολογίαν μετανοίας δι' ὅσα ἡμάρτησε, διὰ νὰ τύχη κάποιας συγγνώμης, πρῶτος αὐτὸς τὸν ἐκάλεσε, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς προσκλήσεως μὲ τὸ ὄνομά του, τοῦ ἠλάττωνε τὴν πολλὴν ἀγωνίαν, τοῦ ἔδιωχνε τὸν φόβον καὶ τοῦ ἄνοιγε τὸ στόμα. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε: Ἀδὰμ ποῦ εἶσαι; Δὲν σὲ εὑρίσκω, λέγει, εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ σὲ ἄφησα. Σὲ ἄφησα μὲ παρρησίαν καὶ δόξαν καὶ σὲ εὑρίσκω τώρα σὲ σιωπὴν καὶ ἀτιμίαν. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐφώναξε τὴν Εὔαν, οὔτε τὸν ὄφιν, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ ἡμάρτησεν ἐλαφρότερα, αὐτὸν πρῶτον εἰσάγει C εἰς τὸ δικαστήριον, διὰ νὰ κάμη ἀρχὴν ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ ἦτο δυνατὸν νὰ λάβη κάποιαν συγχώρησιν καὶ ἔτσι νὰ φανῆ ἐπιεικέστερος καὶ εἰς αὐτήν, ποὺ ἡμάρτησε βαρύτερα, δηλαδὴ τὴν Εὔαν. Καὶ οἱ μὲν δικασταὶ τοὺς συνδούλους των, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν τὴν αὐτὴν φύσιν, δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς ἐξετάζουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ διὰ μέσου κάποιου τῆς ὑπηρεσίας των διαβιβάζουν τὰς ἐρωτήσεις των εἰς τὸν κατάδικον καὶ δέχονται τὰς ἰδικάς του καὶ δι' αὐτοῦ λέγουν καὶ ἀκούουν ὅ,τι θέλουν, ὅταν ἐξετάζουν αὐτούς, ποὺ ἔπεσαν σὲ παράπτωμα. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἐχρειάσθη μεσίτην διὰ τὸν ἄνθρωπον, D ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος δικάζει καὶ παρηγορεῖ. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό, ποὺ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι διορθώνει αὐτοὺς ποὺ ἐπλημμέλησαν. Οἱ δικασταὶ δηλαδή, ὅταν συλλάβουν λῃστὰς καὶ τυμβωρύχους δὲν σκέπτονται πῶς νὰ τοὺς κάμουν καλυτέρους, ἀλλὰ πῶς νὰ τοὺς τιμωρήσουν διὰ τὰ ἐγκλήματά των. Ὁ Θεὸς ὅμως κάνει τελείως τὸ ἀντίθετον. Ὅταν λάβη ἕνα ποὺ ἔχει ἁμαρτήσει, δὲν ζητεῖ πῶς νὰ τὸν τιμωρήση, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν διορθώση, νὰ τὸν κάμη καλύτερον καὶ ἀκατανίκητον εἰς τὸ μέλλον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἔτσι ὁ Θεὸς εἶναι μαζὶ καὶ δικαστὴς καὶ ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος. Διότι ὡς δικαστὴς ἐξετάζει, ὡς ἰατρὸς διορθώνει καὶ ὡς διδάσκαλος διαπαιδαγωγεῖ αὐτοὺς ποὺ ἡμάρτησαν. E ὁδηγῶν αὐτοὺς εἰς κάθε φιλοσοφίαν. Ἐὰν δὲ μία ἁπλῆ καὶ

σύντομος φράσις ἐφανέρωσε τόσην μεγάλην φροντίδα τοῦ Θεοῦ, τί θὰ εἴδωμεν ἐὰν ὅλην αὐτὴν τὴν δίκην τῶν πρωτοπλάστων ἀναγνώσωμεν καὶ ὅλα τὰ χωρία αὐτῆς ἀναπτύξωμεν. Βλέπεις ὅτι ὁλόκληρος ἡ Γραφὴ εἶναι παρηγορία καὶ ἀνακούφισις; Ἀλλὰ αὐτὰ θὰ τὰ εἴπωμεν, ὅταν θὰ εἶναι καιρός. Προτοῦ δὲ εἴπωμεν αὐτά, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, πότε ἐδόθη τὸ βιβλίον τοῦτο,[30] ὅτι δὲν ἐγράφησαν βεβαίως αὐτὰ εἰς τὴν ἀρχήν, οὔτε ἀμέσως μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ κατόπιν μετὰ ἀπὸ πολλὰς γενεάς. Καὶ πρέπει ἀκόμη νὰ ἐξετάσωμεν, διὰ ποῖον λόγον κατόπιν μετὰ ἀπὸ πολλὰς γενεὰς ἐδόθη 90 A καὶ διατί ἆρά γε μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὄχι εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ διατί εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ; Διότι ὁ Ἀπόστολος δὲν ἀναφέρει ἄνευ λόγου τὸν τόπον, ἀλλὰ θέλων νὰ δείξῃ μὲ τοῦτο ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει μεγάλην σημασίαν λέγει τὰ ἑξῆς: «Διότι αὗται εἶναι αἱ δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς δουλείαν» (Γαλ. 4, 24).

5. Καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν. Ἀλλὰ βλέπω ὅτι ὁ καιρὸς δὲν ἐπιτρέπει νὰ ρίψω τὸν λόγον σὲ τόσον μεγάλο πέλαγος. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀφήσω αὐτὰ νὰ τὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον, θὰ σᾶς ὁμιλήσωμεν πάλιν περὶ τοῦ πῶς θὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τοὺς ὅρκους καὶ θὰ σᾶς παρακαλέσωμεν ἀγαπητοί, B νὰ καταβάλλετε μεγάλην προσπάθειαν καὶ προθυμίαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τούτου. Διότι δὲν σᾶς φαίνετε ἄτοπον ὁ μὲν ὑπηρέτης νὰ μὴ τολμᾷ νὰ ὀνομάζῃ τὸν κύριόν του μὲ τὸ ὄνομά του, οὔτε χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Δεσπότου τῶν ἀγγέλων ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ μὲ πολλὴν καταφρόνησιν παντοῦ νὰ περιφέρωμεν; Καὶ ἂν μὲν παραστῇ ἀνάγκη νὰ πιάσῃς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ πλύνῃς τὰ χέρια, μὲ πολὺν σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν καὶ μὲ φρίκην καὶ φόβον τὸ κρατῇς, τὸν δὲ Δεσπότην τοῦ Εὐαγγελίου χωρὶς σοβαρὸν λόγον ἐπάνω εἰς τὴν γλῶσσαν σου τὸν περιφέρεις παντοῦ; Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς προφέρουν τὸ ὄνομά του αἱ οὐράνιοι δυνάμεις, μὲ πόσην φρίκην, C ἔκπληξιν καὶ θαυμασμόν; «Εἶδον τὸν Κύριον, λέγουν, νὰ κάθηται ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ὑπερέχοντος καὶ τὰ Σεραφεὶμ ἐπέτων ὑπεράνω αὐτοῦ καὶ τὸ ἕνα ἐφώναζε πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ἔλεγε ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, γεμάτη εἶναι ἡ γῆ ἀπὸ τὴν δόξαν του» (Ἡσ. 6, 1—3). Εἶδες μὲ πόσον φόβον, μὲ πόσην φρίκην προφέρουν τὸ ὄνομά του ὅταν τὸν δοξολογοῦν καὶ τὸν ὑμνοῦν; Σὺ ὅμως, εἰς μὲν τὰς προσευχὰς μὲ πολλὴν ἀμέλειαν ἀναφέρεις τὸ ὄνομά

30. Δηλαδὴ ἡ Γένεσις καὶ γενικῶς ὁ γραπτὸς θεῖος Νόμος.

του, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ αἰσθάνεσαι φρίκην, νὰ εἶσαι ἄγρυπνος καὶ νηφάλιος, D εἰς δὲ τοὺς ὅρκους, ποὺ καθόλου δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναφέρῃς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ὄνομα, μὲ διαφόρους καὶ ἀλλεπαλλήλους ὅρκους τὸ ἑνώνεις καὶ τὸ ἀναφέρεις συνεχῶς.

Καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ λάβωμεν, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν καὶ ἂν μυριάκις προβάλωμεν ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν; Λέγεται ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ῥήτορας[31] εἶχε τὴν ἄτοπον συνήθειαν νὰ κινῇ τὸν δεξιὸν ὦμον ὅταν ἐβάδιζεν, ἀλλ' ἔκοψε τὴν συνήθειαν ταύτην, διότι ἀφοῦ ἀκόνισε μαχαίρας, τὰς ἐτοποθέτησε εἰς τοὺς ὤμους του καὶ ἔτσι, ἀπὸ τὸν φόβον μήπως κοπῇ, ἐκράτησε εἰς τὴν θέσιν του τὸν ὦμον, ποὺ ἐκινεῖτο χωρὶς λόγον. Τοῦτο νὰ κάμῃς καὶ σὺ διὰ τὴν γλῶσσάν σου καὶ ἀντὶ μαχαίρας νὰ βάλῃς τὸν φόβον τῆς κολάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ὡρισμένως θὰ νικήσῃς τὴν συνήθειαν τοῦ ὅρκου. Διότι εἶναι ἀδύνατον, μὰ ἀπολύτως ἀδύνατον, E ὅταν τὸ πρᾶγμα τὸ πάρωμεν στὰ σοβαρὰ καὶ ἐφαρμόσωμεν αὐτὰ ποὺ λέγομεν, νὰ νικηθῶμεν ποτέ.[32] Ἐπαινεῖτε τώρα αὐτὰ ποὺ εἴπομεν, ἀλλὰ ὅταν τὰ ἐφαρμόσετε θὰ ἐπαινέσετε περισσότερον ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν σας καὶ μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν θὰ ἀκοῦτε τοὺς λόγους μας καὶ μὲ καθαρὰν τὴν συνείδησιν θὰ προφέρετε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τόσον φροντίζει διὰ τὸν καθένα μας, ὥστε λέγει, «οὔτε εἰς τὸ κεφάλι σου νὰ ὁρκισθῇς» (Ματθ. 5, 36). Σὺ ὅμως τόσην περιφρόνησιν δεικνύεις εἰς αὐτόν, ὥστε καὶ εἰς τὴν δόξαν του νὰ ὁρκίζεσαι. Καὶ τί νὰ κάμω, λέγει, ἀφοῦ ἄλλοι μὲ φέρουν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὁρκισθῶ; Ποίαν ἀνάγκην μοῦ προβάλλεις, ἄνθρωπέ μου; Ἂς μάθουν ὅλοι, ὅτι προτιμᾷς νὰ πάθῃς ὁτιδήποτε κακόν, παρὰ νὰ παραβῇς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τότε κανεὶς δὲν θὰ σὲ φέρῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὁρκισθῇς. 91 A Ὅτι δὲ δὲν κάνει ὁ ὅρκος τὸν ἄνθρωπον ἀξιόπιστον, ἀλλὰ τοῦ βίου του ἡ ὁμολογία καὶ τῆς διαγωγῆς του ἡ καλὴ φήμη καὶ ἡ καλὴ ὑπόληψις, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πολλὲς φορὲς πολλοὶ ἔσκασαν ἀπὸ τοὺς ὅρκους, χωρὶς νὰ πείσουν κανένα, ἐνῷ ἄλλοι μόνον μὲ ἕνα ἁπλοῦν αὐτῶν νεῦμα ἐφάνηκαν ἀξιοπιστότεροι ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ἔκαμαν τόσους ὅρκους. Ἔχοντες λοιπὸν ὅλα ταῦτα ὑπ' ὄψιν, καθὼς καὶ τὴν τιμωρίαν, ποὺ ἀναμένει ὅσους ὁρκίζονται καὶ ὅσους εἶναι ἐπίορκοι, ἂς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὅρκων, ὥστε ἀπ' αὐτὴν νὰ βαδί-

31. Οὗτος ἦτο ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ Δημοσθένης.
32. Τὸ ἀκροατήριον ἐξέσπασεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἰς ἐπευφημίας.

σωμεν καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ ἐπιτύχωμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων εἴθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἂς εἶναι δόξα, κράτος, τιμή, B τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓΔΟΗ

ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ, ΠΕΡΙΕΠΑΤΕΙ Ο ΘΕΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΙΛΙΝΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΝ· (Γεν. 3, 8) ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΟΡΚΩΝ.

1. Ἐμάθατε διὰ τῆς προηγουμένης ὁμιλίας, ὅτι κάθε χωρίον τῆς Γραφῆς φέρει παρηγορίαν καὶ ἀνακούφισιν εἰς τοὺς λυπημένους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἱστορικὴ διήγησις. Διότι καὶ τό: «Εἰς τὴν ἀρχὴν ἔκαμεν ὁ Θεὸς C τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» (Γεν. 1, 1), ἱστορικὴ ἀφήγησις ἦτο, ἀλλὰ ἀπέδειξεν ἡ ὁμιλία, ὅτι τὸ ρητὸν τοῦτο ἦτο γεμᾶτον ἀπὸ πολλὴν παρηγορίαν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ εἴδομεν ὅτι ὁ Θεὸς διπλῆν τράπεζαν μᾶς ἔδωκε μὲ τὸ νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μας ταυτοχρόνως τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ δύο φωστῆρας, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἄναψε δι᾿ ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ δύο χρονικὰς περιόδους μᾶς καθώρισε, τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, σὰν δύο δρόμους, ποὺ ὁδηγεῖ ὁ ἕνας εἰς τὴν ἐργασίαν, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὴν ἀνάπαυσιν.

Διότι ὄχι ὀλιγωτέρας ἀπὸ τὴν ἡμέραν ὑπηρεσίας μᾶς παρέχει ἡ νύκτα· ἀλλὰ καθὼς διὰ τὰ δένδρα εἶπα, ὅτι τὰ ἄκαρπα δένδρα εἶναι ἐξ ἴσου χρήσιμα μὲ τὰ καρποφόρα, διότι τὰ χρησιμοποιοῦμεν δι᾿ οἰκοδομὰς καὶ ἔτσι διασώζονται τὰ καρποφόρα καὶ ὅπως τὰ ἄγρια D ζῶα δὲν εἶναι ὀλιγώτερον χρήσιμα ἀπὸ τὰ ἥμερα, διότι μὲ τὸν φόβον ποὺ προκαλοῦν μᾶς σπρώχνουν πρὸς τὰς πόλεις, μᾶς κάμνουν περισσότερον προσεκτικούς, μᾶς συνδέουν τὸν ἕνα μὲ τὸν ἄλλον καὶ ἄλλων μὲν τὰς σωματικὰς δυνάμεις ἐξασκοῦν, ἄλλων δὲ θεραπεύουν τὰ νοσήματα (διότι πολλὰ φάρμακα κατασκευάζουν ἀπ᾿ αὐτὰ οἱ ἰατροί) καὶ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν παλαιάν μας ἁμαρτίαν, διότι ὅταν θὰ ἀκούσω ὅτι: «θὰ σᾶς φοβοῦνται καὶ τρέμουν ὅλα τὰ θηρία τῆς γῆς» (Γεν. 9, 2) καὶ εἶτα ἴδω ὅτι ἐξουδενώθη ἡ τιμητικὴ αὐτὴ δύναμις, ἐνθυμοῦμαι τὴν ἁμαρτίαν ἡ ὁποία καὶ τὸν φόβον, ποὺ θὰ προκαλοῦσαμεν, διέλυσε, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἠλάττωσε καὶ γίνομαι καλύτερος καὶ σωφρονέστερος, ἐπειδὴ ἔμαθα τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας προερχομένην εἰς ἡμᾶς ζημίαν. E Καθὼς λοιπόν, ὅπως εἶπα, ὄχι μικρὰν ὠφέλειαν προσφέρουν εἰς τὴν ζωήν μας ὅσα ἀνέφερα καὶ πολὺ περισσότερα τούτων τὰ ὁποῖα ὁ Θεός, ποὺ τὰ ἐδημιούργησε.

ξέρει, ἔτσι βεβαίως καὶ ἡ νύκτα δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ὠφέλιμος ἀπὸ τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάπαυσις εἰς τοὺς κόπους καὶ φάρμακον εἰς τὰς ἀσθενείας. Πολλὲς φορὲς δηλαδὴ οἱ ἰατροί, ἂν καὶ μετεχειρίσθησαν πολλοὺς τρόπους θεραπείας καὶ ἀναρίθμητα φάρμακα δὲν ἠμπόρεσαν νὰ θεραπεύσουν τὸν ἄρρωστον. 92 A Ὅταν ὅμως ἐπῆλθε μόνος του ὁ ὕπνος, τὸν ἐθεράπευσε τελείως καὶ τὸν ἀπήλλαξε ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα κακὰ τῆς ἀσθενείας. Δὲν εἶναι δὲ σωματικῶν μόνον ἀσθενειῶν φάρμακον ἡ νύκτα, ἀλλὰ καὶ ψυχικῶν νοσημάτων, ἐπειδὴ ἀναπαύει τὰς θλιβομένας ψυχάς. Πολλὲς φορές, δηλαδή, κάποιος ἔχασε τὸ παιδί του καὶ ἐνῷ πάρα πολλοὶ τὸν παρηγοροῦσαν μὲ πολλοὺς τρόπους, δὲν ἐδέχετο νὰ ἀφήση τοὺς κλαυθμοὺς καὶ τοὺς θρήνους. Ὅταν ὅμως ἐνύκτωσε, τὰ ἄφησεν ὅλα αὐτά, διότι ἐνικήθη ἀπὸ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ὕπνου καὶ τὰ βλέφαρά του ἔκλεισε καὶ κατεκοίμησε καὶ ἔστω καὶ μικρὰν παρηγορίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς ἡμέρας.

Ἐμπρὸς λοιπὸν τώρα ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ποὺ μᾶς ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν αὐτά. Διότι γνωρίζω καλὰ B ὅτι πρὸς αὐτὴν ἔχετε ὅλοι προσηλωμένην τὴν προσοχήν σας καὶ καθένας σας στενοχωρεῖται διότι δὲν γνωρίζει καὶ δι᾽ αὐτὸ περιμένει ἀνυπόμονα νὰ μάθη, διατὶ δὲν ἐδόθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀλλὰ δὲν θεωρῶ τώρα τὸν καιρὸν κατάλληλον νὰ σᾶς τὸ εἴπω. Διατὶ ἆρά γε; θὰ μὲ ἐρωτήσετε. Ἔφθασε τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος καὶ δὲν θεωρῶ ὀρθὸν νὰ ἀρχίσω τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ ἀμέσως κατόπιν νὰ διακόψω τὴν διδασκαλίαν. Διότι τὸ θέμα τοῦτο θὰ κρατήση πολλὰς ἡμέρας καὶ ἀπαιτεῖ συνεχεῖς ὑπομνήσεις. Διὰ τοῦτο ἂς τὸ ἀναβάλωμεν καὶ πάλιν. Ἀλλὰ μὴ στενοχωρηθῆτε. Τὸ χρέος μας, ἐξάπαντος, θὰ σᾶς τὸ ἐπιστρέψωμεν μαζὶ μὲ τὸν τόκον του, διότι ἔτσι εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς ἡμᾶς, ποὺ θὰ τὸ πληρώσωμεν.

Τώρα θὰ σᾶς εἴπωμεν αὐτὸ ποὺ παρελείψαμεν χθές. Ποῖον δὲ ἦτο αὐτό; «Περιπατοῦσε, C λέγει, ὁ Θεὸς εἰς τὸν παράδεισον τὸ δειλινὸν» (Γεν. 3, 8). Τί μοῦ λέγεις, περιπατοῦσε ὁ Θεός; Δὲν περιπατοῦσεν ὁ Θεός. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ περιπατῇ αὐτός, ποὺ εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληροῖ; ἀλλὰ ἔβαλε μέσα εἰς τὸν Ἀδὰμ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι περιπατοῦσε, διὰ νὰ τὸν κάμη νὰ συσταλῇ, νὰ συνέλθη καὶ πρὸ τῆς προφορικῆς ἀπολογίας ἀπολογηθῇ κάπως ἐμπράκτως μὲ τὴν φυγὴν καὶ τὸ κρύψιμον. Καθὼς δηλαδὴ ὅσοι μέλλουν νὰ ὁδηγηθοῦν πρὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ νὰ ὑποστοῦν τὰς συνεπείας τῶν παραπτωμάτων των, ἄλουστοι, ρυπαροί, σκυθρωποί, περιμαζεμμένοι, ἐμφανίζονται ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὥστε καὶ ἀπὸ τὴν ὄψιν, ποὺ παρουσιάζουν, νὰ κινήσουν τὰ φιλάνθρωπα αὐτῶν αἰσθήματα καὶ ἐπισύρουν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ των τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν συγγνώμην, D τὸ ἴδιον ἔγινε καὶ εἰς τὸν Ἀδάμ. Ἐπειδὴ ἔπρεπε συνεσταλμένος νὰ προσέλθη εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο, διὰ τοῦτο προέλαβεν ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔκαμε νὰ περιμαζευθῇ. Ἀλλ᾽ ὅτι κάποιος περιπατοῦσε τὸ ᾐσθάνετο· ἀπὸ ποῦ ὅμως ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐπεριπατοῦσεν ἦτο ὁ Θεός; Τοιαύτας ἰδέας ἔχουν συνήθως ὅσοι ἁμαρτάνουν. Ὅλα τὰ ὑποπτεύονται, τὰς σκιὰς τρέμουν, κάθε κρότον φοβοῦνται, καὶ νομίζουν ὅτι κάθε ἄνθρωπος βαδίζει ἐναντίον τους. Πολλὲς φορὲς πράγματι βλέποντες πολλοὺς νὰ τρέχουν δι᾽ ἄλλας ἐργασίας, ἐνόμισαν αὐτοί, ποὺ ἁμαρτάνουν, ὅτι τρέχουν ἐναντίον τους καὶ ἐνῷ ἄλλοι συζητοῦν μεταξύ τους δι᾽ ἄλλα ζητήματα, νομίζουν, ὅσοι ἔχουν τὴν συναίσθησιν ὅτι ἔκαμαν ἁμαρτίαν, ὅτι δι᾽ ἐκείνους συνομιλοῦν.

2. Διότι τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἁμαρτία. E Προδίδει, χωρὶς κανεὶς νὰ ἐλέγχη, καταδικάζει, χωρὶς κανεὶς νὰ κατηγορῇ, κάνει φοβητσιάρη καὶ δειλὸν αὐτόν, ποὺ ἡμάρτησε, καθὼς πάλιν ἡ ἀρετὴ κάνει τὸ ἀντίθετον. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς καὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν δειλίαν καὶ τοῦ ἐναρέτου τὸ θάρρος διετύπωσεν ἡ Γραφή. «Φεύγει, λέγει, ὁ ἀσεβής, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν καταδιώκῃ» (Παρ. 28, 1). Πῶς φεύγει, ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν καταδιώκει; ἔχει μέσα του τὸν διώκτην, τὴν συνείδησιν, ποὺ τὸν κατηγορεῖ καὶ τὸν περιφέρει παντοῦ. Καθὼς δὲ τὸν ἑαυτόν του δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποφύγη, ἔτσι καὶ τὸν ἐσωτερικὸν διώκτην, ἀλλὰ ὅπου καὶ ἂν μεταβῇ, 93 A κτυπᾶται καὶ ἀθεράπευτον πληγὴν παίρνει. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ ἄκουσε νὰ μάθης τί λογῆς εἶναι. Ὁ «δίκαιος ὡς λέων ἔχει πεποίθησιν (Αὐτόθι). Τοιοῦτος ἦτο ὁ προφήτης Ἠλίας. Μὲ θάρρος εἶδε τὸν βασιλέα, ποὺ ἤρχετο εἰς αὐτὸν καὶ ὅταν ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, διατὶ διαστρέφεις τὸν Ἰσραήλ; Δὲν τὸν διαστρέφω ἐγώ, ἀπάντησε, ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου (Γ΄ Βασ. 18, 17 - 18). Ἀληθινὰ ὁ δίκαιος ὡς ὁ λέων ἔχει πεποίθησιν καὶ θάρρος. Διότι ὅπως ὁ λέων ἀντιμετωπίζει μικρὸ σκυλάκι, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀντιμετώπισε τὸν βασιλέα, ἂν καὶ ἐκεῖνος εἶχε πορφύραν, ἀλλὰ ὅμως αὐτὸς εἶχε μηλωτήν, φόρεμα σεβαστότερον ἀπὸ τὴν πορφύραν ἐκείνην. Διότι ἡ μὲν πορφύρα ἐκείνη ἐγέννησε φοβερὰν πεῖναν, ἡ δὲ μηλωτὴ αὐτὴ ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰ κακά· B αὐτὴ τὸν Ἰορδάνην ἔσχισεν· αὐτὴ διπλοῦν Ἠλίαν τὸν Ἐλισσαῖον ἔκαμε (Δ΄ Βασ. 2, 8).

Ὢ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ἁγίων! Ὄχι μόνον οἱ λόγοι των καὶ τὰ σώματά των, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ροῦχα των εἰς ὅλην τὴν κτίσιν εἶναι σεβαστά. Ἡ μηλωτὴ τού-

του τὸν Ἰορδάνην ἔσχισε, τὰ ὑποδήματα τῶν τριῶν παίδων τὴν φωτιὰν κατενίκησαν, τὸ ξύλον τοῦ Ἐλισσαίου τὰ νερὰ μετέβαλε καὶ τὰ ἔκαμε νὰ βαστάζουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν σιδερένιον ἀντικείμενον, ἡ ράβδος τοῦ Μωϋσέως τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἔσχισε, τὴν πέτραν ἔσπασε, τὰ ροῦχα τοῦ Παύλου νοσήματα ἐξεδίωξαν, ἡ σκιὰ τοῦ Πέτρου τὸν θάνατον ἀπεμάκρυνε. Ἡ στάκτη τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀπομακρύνει τοὺς δαίμονας. Διὰ τοῦτο μὲ ἐπιβολὴν τὰ κάνουν ὅλα, ὅπως καὶ ὁ Ἠλίας. **C** Διότι οὗτος δὲν ἔβλεπε τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν φιγούραν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ ἔβλεπε βαθύτερα, τὴν ψυχήν του νὰ φορῇ κουρέλια, νὰ εἶναι ἄπλυτος, ρυπαρὰ καὶ ἀπὸ κάθε κατάδικον ἀθλιωτέρα. Καὶ ἐπὶ πλέον ἐπειδὴ τὸν εἶδε νὰ εἶναι αἰχμάλωτος τῶν παθῶν, δὲν ἐλογάριασε τὴν ἐξουσίαν του. Διότι ἐνόμισεν ὅτι δὲν βλέπει πραγματικὸν βασιλέα, ἀλλὰ ἠθοποιὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ποὺ ὑποδύεται τὸν βασιλέα. Ἐπειδὴ ποιὰ ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὡραίαν ἐμφάνισιν, ὅταν ὑπάρχῃ μέσα μας τόση πτωχεία; Κατὰ τί δὲ βλάπτει ἡ ἐξωτερικὴ πτωχεία, ὅταν μέσα μας εἶναι φυλαγμένος τόσος πλοῦτος;

Τοιοῦτος λέων ἦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Διότι ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ ἐφώναξε μόνον, **D** ἔσεισεν ὅλα τὰ θεμέλια, (Πράξ. 16, 26) τὰ δεσμὰ κατέφαγε, ὄχι μὲ τὰ δόντια, ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον λέοντας, ἀλλὰ κάτι ἄλλο περισσότερον ἀπὸ λέοντας, πρέπει νὰ τοὺς ὀνομάζωμεν. Διότι ὁ μὲν λέων πολλὲς φορὲς πέφτει μέσα εἰς τὰ δίκτυα καὶ πιάνεται, οἱ δὲ ἅγιοι, ὅταν δένωνται, τότε γίνονται δυνατώτεροι, ὅπως ἔγινε καὶ ὁ μακάριος οὗτος, ὅταν ἦτο εἰς τὸ δεσμωτήριον, διότι ἔλυσε τοὺς φυλακισμένους ἀπὸ τὰ δεσμά, ἐσάλευσε τοὺς τοίχους, ἔδεσε τὸν δεσμοφύλακα κατανικήσας αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας. Ὁ λέων φωνάζει καὶ τὰ θηρία ὅλα εἰς φυγὴν τρέπει. Ὁ ἅγιος ὁμιλεῖ καὶ διώχνει ἀπὸ παντοῦ τοὺς δαίμονας. Ὅπλα τοῦ λέοντος εἶναι ἡ τριχωτὴ κόμη του, τὰ μυτερὰ νύχια καὶ τὰ κοφτερὰ δόντια. **E** Ὅπλα τοῦ δικαίου εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονή, ἡ περιφρόνησις ὅλων τῶν ἐπιγείων πραγμάτων. Αὐτὰ τὰ ὅπλα, ὅταν ἔχῃ ἕνας, ὄχι μόνον τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἐχθρικὰς πνευματικὰς δυνάμεις θὰ περιφρονῇ καὶ θὰ περιπαίζῃ.

Φρόντισε λοιπόν, ἄνθρωπέ μου, νὰ ζῇς ὅπως θέλει ὁ Θεὸς καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ σὲ νικήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν φαίνεσαι ὅτι εἶσαι ἀπὸ ὅλους ἀδυνατώτερος, θὰ εἶσαι ὁ δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους, καθὼς πάλιν, ἂν παραμελήσῃς τὴν ψυχήν σου, καὶ ἂν εἶσαι ὁ δυνατώτερος ὅλων, θὰ νικηθῇς, πολὺ εὔκολα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σὲ ἐπιβουλεύονται. 94 **A** Καὶ τοῦτο

μὲν τὸ ἀπέδειξαν τὰ παραδείγματα, ποὺ ἀνεφέραμεν, ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς, καὶ μὲ ἔργα θὰ προσπαθήσω νὰ σὲ διδάξω ὅτι οἱ δίκαιοι εἶναι ἀκατανίκητοι, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ εὐκολονίκητοι. Ἄκουσε λοιπόν, τί ὑπαινιγμὸν ἔκαμε καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ ὁ προφήτης: «Δὲν εἶναι ἔτσι οἱ ἀσεβεῖς, δὲν εἶναι ἔτσι, λέγει, ἀλλὰ εἶναι σὰν τὸ χνοῦδι τοῦ ἀχύρου, ποὺ ρίπτει ὁ ἄνεμος μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς» (Ψαλμ. 1, 4). Διότι ὅπως ἐκεῖνο εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνέμων ἐκτεθειμένον καὶ εὔκολα μετακινεῖται, ἔτσι καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ κάθε πειρασμὸν εὔκολα καταβάλλεται. Διότι, ὅταν αὐτὸς ὁ ἴδιος πολεμᾷ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν μάχην πανταχοῦ περιφέρῃ ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας δύναται νὰ ἔχῃ, ἀφοῦ προδίδεται ἀπὸ μέσα του καὶ περιφέρει ὡς διαρκῆ ἐχθρὸν τὴν συνείδησίν του; **B** Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτος· ἀλλὰ τί λογῆς εἶναι; Ἄκουσον τὸν ἴδιον προφήτην ποὺ λέγει: «Ὅσοι ἐλπίζουν καὶ ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον εἶναι ὅπως τὸ ὄρος Σιών» (Ψαλμ. 124, 1). Τί σημαίνει ὅπως τὸ ὄρος Σιών; «Δὲν θὰ σαλευθοῦν εἰς τὸν αἰῶνα» (Αὐτόθι) λέγει. Διότι ὅσα μηχανήματα καὶ ἂν χρησιμοποιήσῃς, ὅσα βέλη καὶ ἂν ρίψῃς, θέλων νὰ καταστρέψῃς ἕνα βουνόν, τίποτε δὲν θὰ κατορθώσῃς, (διότι πῶς εἶναι δυνατόν;) τὰ δὲ μηχανήματα ὅλα θὰ χαλάσῃς καὶ τὴν δύναμίν σου θὰ καταστρέψῃς ἀνωφελῶς. Τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ δίκαιος. Ὅσας πληγὰς καὶ ἂν δεχθῇ, αὐτὸς μὲν κανένα κακὸν δὲν παθαίνει, αὐτῶν δὲ ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται καταλύει τὴν δύναμιν, ὄχι μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν δαιμόνων. **C** Πολλὲς φορὲς ἤκουσες πόσα μέσα καὶ τεχνάσματα μετεχειρίσθη ἐναντίον τοῦ Ἰὼβ ὁ διάβολος καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐνίκησε οὔτε κατέρριψεν ἐκεῖνο τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἀνεχώρησεν, ἐπειδὴ παρέλυσε, διότι τὰ βέλη του ἔσπασαν, καὶ τὰ μηχανήματά του ἔγιναν ἄχρηστα ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην.

3. Ταῦτα λοιπὸν καλῶς γνωρίζοντες, ἂς φροντίζωμεν διὰ τὴν ζωήν μας καὶ μήτε διὰ τὰ χρήματα νὰ δεικνύωμεν πολὺ ἐνδιαφέρον, τὰ ὁποῖα χάνονται, μήτε διὰ τὴν δόξαν ἡ ὁποία ἐξαφανίζεται, μήτε διὰ τὸ σῶμα ποὺ γηράσκει, μήτε διὰ τὸ κάλλος, ποὺ μαραίνεται, μήτε διὰ τὴν τρυφήν, ποὺ διαρρέει καὶ παρέρχεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ψυχήν, ἂς ἐξαντλήσωμεν ὅλην μας τὴν προθυμίαν καὶ ταύτην μὲ πάντα τρόπον ἂς περιποιηθῶμεν. **D** Τὰ μὲν σώματα, ποὺ ἔχουν ἀσθενήσει, δὲν εἶναι εὔκολον εἰς τὸν καθένα νὰ τὰ θεραπεύσῃ, τὴν ψυχὴν ὅμως, ποὺ εἶναι ἄρρωστη, εἶναι εὔκολον εἰς ὅλους νὰ τὴν θεραπεύσουν. Καὶ ἡ μὲν ἀσθένεια τοῦ σώματος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ φάρμακα καὶ χρήματα, διὰ νὰ θεραπευθῇ, ἡ δὲ θεραπεία τῆς ψυχῆς εἶναι φθηνὴ καὶ ἀνέξοδος πολλάκις. Καὶ τὸ μὲν σῶμα μὲ

πολλοὺς κόπους ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς πληγάς, ποὺ τὸ ἐνοχλοῦν, διότι πολλὲς φορὲς παρίσταται ἀνάγκη νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ σιδερένιο ἐργαλεῖον καὶ πικρὰ φάρμακα, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ ἀρκεῖ μόνον νὰ θελήσωμεν καὶ νὰ τὸ πάρωμεν ἀπόφασιν καὶ τότε ὅλα κατορθώνονται. Καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. **E** Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπὸ μὲν τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθη μεγάλη βλάβη (διότι καὶ ἂν δὲν ἀρρωστήσωμεν θὰ ἔλθη ὁ θάνατος καὶ θὰ τὸ καταστρέψη καὶ καταλύση ἐξάπαντος) ἀπὸ δὲ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν, διὰ τοῦτο τὴν θεραπείαν αὐτῆς, ποὺ εἶναι πολὺ χρησιμωτέρα καὶ ἀναγκαιοτέρα, τὴν ἔκαμεν εὔκολον, ἀνέξοδον καὶ ἀνώδυνον. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ θὰ συγχωρηθῶμεν, ὅταν, προκειμένου μὲν περὶ σωματικῆς ἀσθενείας, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατὸν καὶ χρήματα νὰ ἐξοδεύσωμεν καὶ ἰατροὺς νὰ παρακαλέσωμεν καὶ πολλοὺς πόνους νὰ ὑπομείνωμεν, τόσον πολὺ φροντίζομεν, **95 A** καίτοι ἡ βλάβη ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος δὲν εἶναι μεγάλη, ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ τῆς ψυχῆς, νὰ ἀδιαφοροῦμεν καὶ μάλιστα ἐνῷ δὲν εἶναι ἀνάγκη οὔτε χρήματα νὰ πληρώσωμεν, οὔτε ἄλλους νὰ ἐνοχλήσωμεν, οὔτε πόνους νὰ ὑποστῶμεν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτά, μὲ μόνην τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν θέλησιν δυνάμεθα νὰ τὴν διορθώσωμεν τελείως καὶ νὰ γνωρίζωμεν καλῶς ὅτι ἂν δὲν κάμωμεν τοῦτο, θὰ ὑποστῶμεν τὴν ἐσχάτην καταδίκην καὶ τὰς τιμωρίας, ποὺ δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀποφύγωμεν;

Διότι, λέγε μου, ἐὰν κάποιος σοῦ ὑπέσχετο νὰ σὲ μάθη ἰατρικὴν τέχνην σὲ σύντομον χρονικὸν διάστημα, χωρὶς τίποτε νὰ πληρώσης καὶ νὰ κοπιάσης, δὲν θὰ ἐθεώρεις τοῦτον εὐεργέτην; Δὲν θὰ ἐδέχεσο εὐχαρίστως νὰ κάμης, **B** καὶ νὰ πάθης ὅλα ὅσα θὰ σὲ διέτασσεν ἐκεῖνος, ποὺ σοῦ ἔδωκεν αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν; Ἰδοὺ τώρα σοῦ εἶναι δυνατὸν χωρὶς κόπον νὰ εὕρης τὰ φάρμακα ὄχι τῶν σωματικῶν νόσων, ἀλλὰ τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς καὶ χωρὶς κανένα πόνον νὰ ἐπαναφέρης αὐτὴν εἰς τὴν ὑγείαν. Ἂς μὴ ἀμελῶμεν λοιπόν. Διότι ποῖος πόνος λέγε μου, εἶναι νὰ ἀφήσωμεν τὴν ὀργήν, ὅπου ἔχομεν, ἐναντίον ἐκείνου, ποὺ μᾶς ἐλύπησε; Πόνος προέρχεται ἀπὸ τὴν μνησικακίαν καὶ τὸ νὰ μὴ συμφιλιωνώμεθα. Ποῖος κόπος εἶναι νὰ προσευχηθῆς καὶ νὰ ζητήσης ἀναρίθμητα ἀγαθὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μετὰ προθυμίας τὰ δίδει; Ποῖος κόπος εἶναι τὸ νὰ μὴ κακολογήσης κανένα; Ποία δυσκολία εἶναι νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν βασκανίαν; Ποῖος κόπος εἶναι νὰ ἀγαπᾶς τὸν πλησίον σου; Ποία ταλαιπωρία εἶναι νὰ μὴ αἰσχρολογῆς; **C** νὰ μὴ ὑβρίζης καὶ

περιφρονῆς. Ποία κούρασις εἶναι νὰ μὴ ὁρκίζεσαι; διότι πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν συμβουλὴν θὰ ἔλθω. Ἀντιθέτως μέγιστος κόπος εἶναι τὸ νὰ ὁρκιζώμεθα. Πολλὲς φορές, πράγματι, ὅταν εἴμεθα κυριευμένοι ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργήν, ὡρκισθήκαμεν, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ συμφιλιωθῶμεν μὲ ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐλύπησαν. Κατόπιν ὅμως ὅταν ἔσβησεν ἡ ὀργὴ καὶ ἐπέρασεν ὁ θυμός ἠθελήσαμεν νὰ συμφιλιωθῶμεν καὶ ἐπειδὴ μᾶς ἠμπόδιζεν ὁ ὅρκος, ποὺ ἐκάναμεν, ἐλυπηθήκαμεν πολύ, σὰν νὰ ἐπέσαμεν σὲ παγίδα καὶ ἐδέθημεν μὲ ἄλυτα δεσμά. Τοῦτο γνωρίζων ὁ διάβολος καὶ μάλιστα καλά, ὅτι δηλαδὴ ὁ θυμὸς εἶναι φωτιὰ καὶ εὔκολα σβύνεται καὶ ὅταν σβύση ἐπέρχεται συμφιλίωσις καὶ ἀποκαθίσταται ἡ φιλία, **D** καὶ θέλων ἡ φωτιὰ αὐτὴ νὰ μὴ σβύση, μὲ ὅρκον πολλὲς φορὲς μᾶς ἔδεσεν, ὥστε καὶ ἂν παύση ἡ ὀργή, ἡ ἀνάγκη τοῦ ὅρκου, ποὺ μένει, διατηρεῖ μέσα μας τὴν φωτιάν, καὶ ἕνα ἐκ τῶν δύο κακῶν γίνεται ἢ θὰ συμφιλιωθῶμεν, ὁπότε θὰ εἴμεθα ἐπίορκοι, ἢ δὲν θὰ συμφιλιωθῶμεν, διὰ νὰ τηρήσωμεν τὸν ὅρκον μας, ὁπότε θὰ ὑποστῶμεν τὰς ποινάς, ποὺ φέρει ἡ μνησικακία.

4. Ταῦτα λοιπὸν γνωρίζοντες, ἂς ἀποφεύγωμεν τοὺς ὅρκους καὶ τὸ στόμα μας ἂς συνηθίση νὰ λέγη συνεχῶς, πίστευσον, καὶ θὰ εἶναι τοῦτο εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴ κάθε καλῆς πράξεως. Διότι ἡ γλῶσσα, ποὺ θὰ μάθη νὰ λέγη αὐτὴν τὴν μίαν λέξιν, ἐντρέπεται καὶ κοκκινίζει νὰ εἴπη αἰσχρὰ καὶ ἄτοπα λόγια· **E** καὶ ἄν, λόγῳ τῆς συνηθείας ποὺ εἶχε, πέση κάποτε εἰς αὐτὸ τὸ παράπτωμα, θὰ σταματήση, διότι θὰ ἔχη πολλοὺς τοὺς κατηγόρους. Διότι ὅταν ἕνας ἴδη, αὐτὸν ποὺ δὲν ὁρκίζεται, νὰ αἰσχρολογῆ, θὰ ἐπέμβη μὲ μεγάλην εὐκολίαν, θὰ γελάση εἰς βάρος του θὰ τοῦ εἴπη ἐμπαικτικῶς· σὺ ποὺ τὸ πίστευσον λέγεις εἰς ὅλα δὲν ἀνέχεσαι νὰ ἐκστομίσης ὅρκον καὶ μὲ τὰ αἰσχρὰ λόγια ἀτιμάζεις τὴν γλῶσσάν σου; Ὥστε, καὶ παρὰ τὴν θέλησίν μας, θὰ ἀναγκασθῶμεν, ἀπὸ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ εἴμεθα, νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας.

Τί λοιπὸν πρέπει νὰ κάμωμεν, θὰ μοῦ εἴπητε, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁρκισθῶμεν; Ὅπου ὑπάρχει παράβασις νόμου δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη.[38] **96 A** Καὶ εἶναι δυνατόν, λέγει νὰ μὴ ὁρκισθῆ κανεὶς ποτέ; Τί λέγεις; Ὁ Θεὸς διέταξε νὰ μὴ ὁρκίζεσαι καὶ σὺ τολμᾶς νὰ ἐρωτήσης, ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ φυλάξης τὸν νόμον τοῦτον; Ἀντιθέτως ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ τὸν φυλάξης. Καὶ θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω τοῦτο, δηλαδὴ ὅτι ὄχι τὸ νὰ μὴ ὁρκίζεσαι, ἀλλὰ τὸ νὰ ὁρκίζεσαι εἶναι ἀδύνατον, ἀπὸ τὰ

38. Δηλαδὴ καμμία ἀνάγκη δὲν δικαιολογεῖ τὴν παράβασιν τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ.

σύγχρονα γεγονότα: Ἰδοὺ λοιπὸν χρηματικὴν εἰσφοράν[34] θεωρουμένην ἀνωτέραν τῶν δυνάμεων τῶν πολλῶν, ὑπεχρεώθησαν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης νὰ καταβάλωσι καὶ τὸ περισσότερον μέρος αὐτῆς ἔχει καταβληθῆ καὶ ἀκούεις νὰ λέγουν αὐτοί, ποὺ τὴν εἰσπράττουν: Διατί ἀργεῖς νὰ πληρώσῃς, ὦ ἄνθρωπε; Διατί ἀναβάλλεις κάθε ἡμέραν; Μήπως εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ἀποφύγῃς; Βασιλικὸς νόμος εἶναι καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. B Τί λέγεις, ἀπάντησέ μου; Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ πληρώσωμεν χρήματα καὶ λέγεις, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὰ καταβάλωμεν καὶ ὁ Θεὸς διέταξε νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς ὅρκους καὶ λέγεις ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀποφεύγωμεν; Ἐπὶ ἓξ ἡμέρας σᾶς δίδω αὐτὴν τὴν συμβουλὴν καὶ ἐπιθυμῶ τώρα, ποὺ θὰ τελειώσω τὴν ὁμιλίαν καὶ θὰ ἀποχωρισθῶμεν, νὰ σᾶς δώσω ἐπ' αὐτοῦ τὰς τελευταίας συμβουλάς, διὰ νὰ ἀσφαλίσετε τὸν ἑαυτόν σας ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ταύτης. Καμμίαν δικαιολογίαν καὶ συγχώρησιν δὲν θὰ ἔχετε, παραβαίνοντες τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἔστω καὶ ἂν ἐγὼ δὲν σᾶς εἶχον εἴπει τίποτε περὶ αὐτῆς, διότι μόνοι σας ἔπρεπε νὰ εἴχατε διορθώσει τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πολύπλοκον πρᾶγμα, οὔτε ἀπαιτεῖ πολλὴν προσπάθειαν πρὸς ἐξάλειψιν. Ὅταν μάλιστα τόσας παραινέσεις καὶ συμβουλὰς ἠκούσατε, ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλλετε, C ὅταν θὰ κατηγορῆσθε δι' αὐτὸ ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ βήματος καὶ θὰ σᾶς ζητοῦνται εὐθύναι διὰ τὴν παρανομίαν ταύτην; Καμμίαν δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ εὕρετε καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἢ νὰ ἀπέλθετε ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀπηλλαγμένοι αὐτοῦ, ἢ ἂν δὲν ἀπαλλαγῆτε, νὰ κολάζεσθε καὶ νὰ ὑποστῆτε τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν.

Ταῦτα λοιπὸν ὅλοι, ἀφοῦ τὰ βάλετε καλὰ εἰς τὸ μυαλό σας καὶ μὲ πολλὴν προθυμίαν ἀφοῦ ἀναχωρήσετε ἀπ' ἐδῶ, νὰ παρακινῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον αὐτά, ποὺ ἐπὶ τόσας ἡμέρας εἴπομεν, νὰ φυλάξετε καλὰ εἰς τὸ μυαλό σας, ὥστε καὶ ὅταν ἡμεῖς σιωπῶμεν, σεῖς διαπαιδαγωγούμενοι χριστιανικῶς μεταξύ σας, οἰκοδομούμενοι, προτρεπόμενοι, πολλὴν νὰ δείξετε πρόοδον καὶ ἔτσι καὶ τὰς λοιπὰς ὅλας ἀφοῦ φυλάξετε ἐντολάς, ἀπολαύσετε τοὺς αἰωνίους στεφάνους, τοὺς ὁποίους εἴθε ὅλοι νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, D διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἂς εἶναι ἡ δόξα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

34 Πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἐπιβληθείσης φορολογίας.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΑΤΗ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΕΙΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΚΑΤΩΡΘΩΣΑΝ ΝΑ ΜΗ ΟΡΚΙΖΩΝΤΑΙ· ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΕΝΑΣ ΝΑ ΔΙΣΤΑΖΗ ΜΕΤΑ ΤΟ ΦΑΓΗΤΟΝ ΝΑ ΑΚΟΥΣΗ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΛΟΓΟΝ, ΜΕΤΑΒΑΙΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ· E ΚΑΙ ΔΙΑΤΙ ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΠΟ ΠΟΛΥΝ ΧΡΟΝΟΝ ΕΔΟΘΗΣΑΝ ΑΙ ΘΕΙΑΙ ΓΡΑΦΑΙ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ «ΟΙ ΟΥΡΑΝΟΙ ΔΙΗΓΟΥΝΤΑΙ ΤΗΝ ΔΟΞΑΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ» (Ψαλμ. 18, 2)· ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, ΚΑΙ, ΤΕΛΟΣ, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΑ ΜΗ ΟΡΚΙΖΩΜΕΘΑ.

1. Καὶ προηγουμένως εἰς σᾶς ὡμίλησα καὶ τώρα πρὸς σᾶς ὁμιλῶ πάλιν. Εἴθε δὲ καὶ διαρκῶς νὰ ἤμην μαζί σας, μᾶλλον δὲ καὶ πάντοτε μαζί σας εἶμαι, ἂν ὄχι σωματικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀγάπης, ἐπειδὴ δὲν ζῶ δι' ἄλλον σκοπόν, παρὰ διὰ νὰ φροντίζω διὰ σᾶς καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σας. Διότι, ὅπως ὁ γεωργὸς διὰ τίποτε ἄλλο δὲν φροντίζει, 97 A παρὰ διὰ τοὺς σπόρους καὶ τὰ σπαρτά· καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἔχει τὸν νοῦν του εἰς τὰ κύματα καὶ τὰ λιμάνια, ἔτσι καὶ ὁ κῆρυξ τοῦ λόγου ἔχει ὡς κύριον ἔργον του νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς ἀκροατάς του καὶ τὴν προκοπήν των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάμνω καὶ ἐγὼ τώρα.

Διὰ τοῦτο καὶ ὅλους σας σᾶς περιφέρω εἰς τὴν διάνοιάν μου, ὄχι μόνον ὅταν εὑρίσκωμαι ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶμαι εἰς τὸ σπίτι μου. Διότι ἐὰν καὶ πολὺς εἶναι ὁ λαὸς καὶ ὁ χῶρος τῆς καρδίας μου στενός, ἀλλ' ὅμως πλατεῖα εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἔτσι «δὲν στενοχωρεῖσθε ὅταν εὑρίσκεσθε μέσα μας» (Β' Κορ. 6, 12). Τὴν συνέχειαν δὲ τοῦ ῥητοῦ τούτου δὲν θὰ ἀναφέρω, διότι καὶ ἐγὼ δὲν στενοχωροῦμαι, ὅταν εἶμαι μέσα σας. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπὸ αὐτό, ποὺ πολλοὶ μοῦ εἶπον, ὅτι: ἐκάμαμεν τὴν παραγγελίαν σας, θέσαντες μεταξύ μας νόμους, B καὶ ποινὰς καθορίσαντες εἰς τοὺς ὁρκιζομένους καὶ τιμωρήσαντες τοὺς παραβαίνοντας τὸν νόμον μὲ τιμωρίαν, ποὺ ἁρμόζει εἰς ἡμᾶς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις μεγίστης ἀγάπης. Διότι δὲν τὸ θεωρῶ ἐντροπὴν νὰ ἐξετάζω μὲ ἐπιμονὴν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ περιέργειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον διὰ σᾶς ἡ ἀνάμιξίς μου αὐτὴ εἰς τὰ ζητήματά σας. Διότι ἐὰν εἰς τὸν ἰατρὸν δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτον πρᾶγμα νὰ ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ

ἀρρώστου, οὔτε εἰς ἡμᾶς εἶναι ἔγκλημα νὰ ζητοῦμεν πάντοτε πληροφορίας περὶ τῆς σωτηρίας σας. Διότι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀφοῦ ἐμάθατε τί ἔχετε κατορθώσει καὶ τί πλέον σᾶς ὑπολείπεται, μὲ τὴν ἁρμόζουσαν πλέον ἐπιστημονικὴν γνῶσιν θὰ ἐπιθέσωμεν τὰ ὑπόλοιπα φάρμακα.

Ἐμάθαμεν λοιπὸν ταῦτα ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν ἔρευναν, ποὺ ἐκάμαμεν καὶ εὐχαριστήσαμεν τὸν Θεόν, C διότι δὲν ἐσπείραμεν εἰς πετρῶδες ἔδαφος, οὔτε ἐρρίψαμεν τὸν σπόρον εἰς τὰ ἀγκάθια, οὔτε ἐχρειάσθη νὰ περάσῃ πολὺς καιρὸς καὶ νὰ περιμείνωμεν ἐπὶ μακρόν, διὰ νὰ θερίσωμεν τὰ στάχυα. Διὰ τοῦτο διαρκῶς σᾶς ἔχω μέσα εἰς τὴν καρδιά μου, διὰ τοῦτο δὲν αἰσθάνομαι τὸν κόπον τῆς διδασκαλίας, ἐπειδὴ μὲ ἀνακουφίζει τὸ πνευματικὸν κέρδος, ποὺ ἀποκομίζουν οἱ ἀκροαταί μου. Τοῦτο εἶναι ἱκανὸν νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀνακτήσωμεν νέας δυνάμεις, καὶ μᾶς δώσῃ φτερά, νὰ μᾶς ἀνυψώσῃ ψυχικῶς καὶ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ ὑπομείνωμεν διὰ σᾶς κάθε κόπον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐφανήκατε πολὺ εὐγνώμονες καὶ συνεπεῖς ἀπέναντί μας, ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς πληρώσωμεν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χρέους, ποὺ σᾶς ὑπεσχέθημεν προηγουμένως, ἂν καὶ δὲν βλέπω νὰ παρευρίσκωνται ὅλοι ἐκεῖνοι B ποὺ ἦσαν παρόντες, ὅταν ἔδιδα τὴν ὑπόσχεσιν τῆς πληρωμῆς.

Ποία ἆρά γε νὰ εἶναι ἡ αἰτία; Τί τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν τράπεζάν μας; Ἐκεῖνος, ποὺ ἔλαβε μέρος εἰς αἰσθητὴν τράπεζαν, φαίνεται, ὅτι τὸ ἐθεώρησε ἀνάρμοστον μετὰ ἀπὸ ὑλικὴν τροφὴν νὰ ἔλθῃ νὰ ἀκούσῃ τὸν θεῖον λόγον, ἀλλὰ δὲν ἔχουν δίκαιον ὅσοι ἔχουν τοιαύτην ἀντίληψιν. Διότι, ἐὰν ἦτο ἄτοπον νὰ ἀκούῃ κανεὶς τὸν θεῖον λόγον μετὰ τὸ φαγητόν, δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους μετὰ τὸν μυστικὸν ἐκεῖνον δεῖπνον. Ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀπρεπὲς πρᾶγμα, δὲν θὰ ἐδίδασκε πολλὰς φορὰς τὰ πλήθη εἰς τὴν ἔρημον, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔδωκε καὶ ἔφαγον. Ἐὰν μάλιστα πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ κάτι, ποὺ θὰ φανῇ παράδοξον, τότε πρὸ πάντων εἶναι ὠφελιμωτάτη ἡ ἀκρόασις τῶν θείων λόγων. Διότι, ὅταν ἔχῃς πεισθῇ ὅτι ἀφοῦ ἔφαγες καὶ ἔπιες, E εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβῇς καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν Χριστιανῶν, ἐξάπαντος καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς πολλάκις, θὰ φανῇς ἐγκρατὴς καὶ ποτὲ δὲν θὰ καταλήξῃς οὔτε εἰς μέθην οὔτε εἰς πολυφαγίαν. Ἐπειδὴ ἡ σκέψις καὶ ἡ ἀναμονὴ τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν σὲ ἀναγκάζει νὰ τρώγῃς καὶ νὰ πίνῃς μὲ εὐκοσμίαν καὶ μὲ μέτρον, διὰ νὰ μὴ γελάσουν ὅλοι εἰς βάρος σου, ὅταν ἀφοῦ εἰσέλθῃς εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀνακατωθῇς μὲ τοὺς ἀδελφούς, κατόπιν μυρίζῃς ἀπὸ κρασὶ καὶ ἔχῃς ρεψίματα ἄτακτα. Ταῦτα δὲν τὰ λέγω τώρα διὰ σᾶς, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς ποὺ δὲν ἦλθον, διὰ νὰ τὰ μάθουν ἀπὸ σᾶς.

98 A Διότι δὲν εἶναι τὸ φαγητὸν κώλυμα εἰς τὴν ἀκρόασιν τοῦ θείου λόγου, ἀλλὰ ἡ ἀμέλεια.[35] Δηλαδὴ δὲν εἶναι ἁμάρτημα μετὰ τὸ φαγητὸν νὰ ἀκούσῃ τις τὸν θεῖον λόγον, ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι ἀμελὴς εἰς τὸ νὰ τὸν ἀκούσῃ. Σὺ ὅμως ἐπειδὴ θεωρεῖς ἁμάρτημα τὸ νὰ μὴ νηστεύσῃς καὶ ἄλλο προσθέτεις ἔγκλημα, πολὺ μεγαλύτερον καὶ χειρότερον ἀπ' αὐτό, τὸ νὰ μὴ λάβῃς μέρος εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην τράπεζαν καὶ ἐνῷ ἔθρεψες τὸ σῶμα, λιώνεις ἀπὸ τὴν πεῖναν τὴν ψυχήν. Ποίαν ὅμως δικαιολογίαν θὰ εὕρῃς διὰ τὴν πρᾶξιν σου ταύτην; Διότι διὰ μὲν τὴν νηστείαν ἴσως ἔχεις νὰ προβάλῃς ὡς δικαιολογίαν ἀσθένειαν τοῦ σώματος· διὰ τὴν ἀκρόασιν ὅμως τί ἠμπορεῖς νὰ εἴπῃς; Ἐπειδὴ ἡ σωματικὴ βεβαίως ἀσθένεια δὲν ἐμποδίζει τὴν ἀκρόασιν τοῦ θείου λόγου. B Ἐὰν δηλαδὴ ἐγὼ ἔλεγον: κανένας ἐξ αὐτῶν ποὺ ἐγευμάτισαν νὰ μὴ ἀναμιχθῇ μὲ τοὺς ἐδῶ χριστιανούς, κανεὶς μετὰ τὸ φαγητὸν δὲν πρέπει νὰ ἀκούῃ τὸν θεῖον λόγον, θὰ ἦσο κάπως συγχωρεμένος διὰ τὴν παράβασιν· τώρα ὅμως ποὺ ἡμεῖς σᾶς σύρομεν σᾶς τραβᾶμε καὶ σᾶς καλοῦμεν νὰ ἔλθετε σὲ ἡμᾶς, ποίαν θὰ ἔχετε δικαιολογίαν ποὺ φεύγετε μακράν; Διότι ἀκατάλληλος νὰ ἀκούῃ τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ δὲν προσέχει εἰς ὅσα λέγονται, ποὺ χασμᾶται καὶ εἶναι ἀποκαυνωμένος καὶ μὲ τὸ μὲν σῶμα εἶναι ἐδῶ, μὲ τὴν διάνοιαν δὲ περιπλανᾶται ἀλλοῦ. Αὐτὸς καὶ ἂν ἀκόμη νηστεύῃ εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς ἀκρόασιν αὐτοῦ, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἄγρυπνος, νηφάλιος καὶ συγκεντρώνει τὸν νοῦν του εἰς ὅσα λέγονται, καὶ ἂν ἀκόμη ἔφαγε καὶ ἔπιε, δύναται νὰ γίνῃ ὁ καταλληλότατος ὅλων ἀκροατὴς τοῦ θείου λόγου. Διότι προκειμένου μὲν περὶ τῶν δικαστηρίων καὶ βουλευτηρίων τῶν ἐθνικῶν εὐλόγως ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεκράτησε, ἐπειδή, C μὴ γνωρίζοντες νὰ φιλοσοφοῦν οἱ ἐθνικοί,[36] δὲν τρώγουν ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ συντηρηθοῦν, ἀλλὰ τόσον, ὥστε νὰ σκάσουν καὶ πίνουν πολλάκις ὑπερβολικά. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἐπειδὴ κάνουν τὸν ἑαυτόν τους ἄχρηστον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων, τὰ δικαστήρια καὶ βουλευτήρια κλείουν τὸ μεσημέρι καὶ τὸ δειλινόν. Εἰς ἡμᾶς ὅμως τοὺς χριστιανοὺς δὲν συμβαίνει τοιοῦτον πρᾶγμα, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε δύναται νὰ εἶναι ἐφάμιλλος μὲ ἐκεῖνον ποὺ νηστεύει κατὰ τὴν ἐγκράτειαν τῆς ψυχῆς, διότι δὲν τρώγει καὶ πίνει τόσον, ὥστε νὰ διαρρήξῃ τὴν κοιλίαν ἢ νὰ σκοτίσῃ τὸ

35. Δηλαδὴ δὲν εἶναι ἁμάρτημα μετὰ τὸ φαγητὸν νὰ ἀκούσῃ τις τὸν θεῖον λόγον, ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι ἀμελὴς εἰς τὸ νὰ τὸν ἀκούσῃ.

36. Ἐννοεῖ διὰ τούτου ὄχι ἁπλῶς νὰ φιλοσοφοῦν, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφοῦν εἰς οἷον βαθμὸν οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τὸν ἑαυτόν τους.

λογικόν του, ἀλλὰ ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ἀναλάβη δυνάμεις τὸ ἐξησθενημένον σῶμα του.

2. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀρκετὰ εἶναι ὅσα εἴπομεν· εἶναι τώρα καιρὸς νὰ ἔλθωμεν καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας, D ἂν καὶ δὲν ἔχω ὄρεξιν πρὸς διδασκαλίαν ἐξ αἰτίας ἐκείνων ποὺ ἀπουσιάζουν. Καὶ ὅπως ἡ μητέρα ἡ φιλόστοργος, ὅταν πρόκειται νὰ ἑτοιμάση τὸ τραπέζι καὶ δὲν εἶναι παρόντα ὅλα τὰ παιδιά της, λυπεῖται καὶ ὑποφέρει, τοῦτο βεβαίως καὶ ἐγὼ πάσχω τώρα καὶ βλέπων τὴν ἀπουσίαν τῶν ἀδελφῶν μας, δυσκολεύομαι νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου, ἀλλὰ σεῖς δύνασθε νὰ μᾶς ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὴν δυσκολίαν ταύτην. Ἐὰν δηλαδὴ θὰ μᾶς ἐδίδατε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ὅλα ὅσα θὰ εἴπωμεν, θὰ τὰ μεταβιβάσετε εἰς ἐκείνους μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν, μὲ προθυμίαν καὶ ἡμεῖς θὰ σᾶς μετρήσωμεν ὅλον τὸ χρέος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐκεῖνοι μὲν θὰ ἀποζημιωθοῦν διὰ τὴν ἀπουσίαν, ὑπὸ τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν θὰ τοὺς κάνη ἡ ἀγάπη σας, E σεῖς δὲ μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς θὰ παρακολουθήσετε τὴν ὁμιλίαν, διότι θὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν εἴπῆτε καὶ εἰς ἄλλους. Διὰ νὰ σᾶς γίνη λοιπὸν σαφέστερος ὁ λόγος, ἂς τὸν ἐπαναλάβωμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Ἐξητοὐσαμεν λοιπὸν προηγουμένως νὰ μάθωμεν διὰ ποῖον λόγον μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια ἐδόθησαν αἱ Γραφαί, διότι ὄχι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδάμ, οὔτε τοῦ Νῶε καὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μωϋσέως ἐδόθη τοῦτο τὸ βιβλίον. Διὰ τοῦτο ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι, ἐὰν ἦτο χρήσιμον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔπρεπε νὰ δοθῆ, ἐὰν δὲ ἦτο ἄχρηστον, οὔτε κατόπιν δὲν ἔπρεπε νὰ δοθῆ. Ἀλλὰ ὁ συλλογισμὸς οὗτος εἶναι ἐσφαλμένος. Διότι βεβαίως δὲν εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη, ἐὰν κάτι μελλοντικῶς θὰ εἶναι χρήσιμον νὰ δίδεται ἀπὸ τὴν ἀρχήν, οὔτε, κάτι ποὺ ἐδόθη εἰς τὴν ἀρχήν, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμένη διαρκῶς τὸ ἴδιον 99 A Τὸ γάλα, παραδείγματος χάριν, εἶναι χρήσιμον, ἀλλὰ δὲν δίδεται διαρκῶς, παρὰ μόνον ὅταν εἴμεθα παιδιά. Καὶ στερεὰ τροφὴ χρήσιμος εἶναι, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὴν δίδει ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ὅταν περάσωμεν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Καὶ τὸ καλοκαίρι πάλιν χρήσιμον εἶναι, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοιοῦτον διαρκῶς. Καὶ ὁ χειμῶνας ὠφέλιμος εἶναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρέρχεται, δὲν μένει διαρκῶς.[97] Τί λοιπόν· αἱ Γραφαί, λέγει, δὲν εἶναι χρήσιμαι; Χρησιμώταται εἶναι καὶ ἀναγκαιόταται. Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον, λέγει, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δὲν μᾶς ἐδόθησαν;

97. Δηλαδὴ δὲν εἶναι ὠφέλιμον νὰ ἔχωμεν καθ' ὅλον τὸ ἔτος χειμῶνα ἢ καλοκαίρι.

Διότι ὄχι διὰ γραμμάτων, B ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ἤθελε νὰ παιδαγωγῇ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός. Τί σημαίνει διὰ πραγμάτων; Δι' αὐτῆς τῆς κτίσεως. Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ ζήτημα, ὅταν ἦλθεν ὁ Ἀπόστολος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἐθνικούς, ποὺ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ἐμάθαμεν ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὰς Γραφὰς ποία εἶναι ἡ ἀληθινὴ θεογνωσία, βλέπε πῶς ἀπελογήθη. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπεν, «ὅτι φανερώνεται ὀργὴ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐναντίον κάθε ἀσεβοῦς προσβολῆς κατὰ τοῦ θείου μεγαλείου καὶ ἐναντίον κάθε παραβάσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου του ποὺ διαπράττουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι καταπατοῦν καὶ ἀδικοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦ αἰσχροῦ των βίου» (Ρωμ. 1, 18), ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι οἱ λόγοι του οὗτοι προεκάλεσαν ἀπορίαν καὶ πολλοί, ἀντιτιθέμενοι εἰς αὐτά, νὰ τὸν ἐρωτοῦν, λέγοντες: καὶ ἀπὸ ποὺ ἐγνώριζον οἱ ἐθνικοὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ; προσέθεσε: «διότι ἡ ἀληθὴς περὶ Θεοῦ γνῶσις εἶναι φανερὰ εἰς αὐτοὺς» (αὐτόθι 19) C Καὶ μὲ ποῖον τρόπον εἶναι φανερὰ εἰς αὐτούς. Πῶς δὲ ἠμποροῦσαν νὰ γνωρίσουν τὸν Θεὸν καὶ ποῖος τοὺς τὸν ἔδειξε; λέγει. «Διότι ὁ Θεὸς τὴν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτοὺς» (Αὐτόθι). Μὲ ποῖον τρόπον; Ποῖον προφήτην ἔστειλε; ποῖον εὐαγγελιστήν, ποῖον διδάσκαλον, ἀφοῦ αἱ Γραφαὶ ἀκόμη δὲν ὑπῆρχον; «Διότι αἱ μὴ βλεπόμεναι μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια ἄπειροι τελειότητες τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ὅτου ἐκτίσθη ὁ κόσμος, βλέπονται καθαρὰ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων μὲ τὰ μάτια τῆς διανοίας, τόσον ἡ δύναμίς του, ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος, ὅσον καὶ κάθε θεία τελειότης» (αὐτόθι 6, 20). Αὐτὰ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς: Τὴν κτίσιν εἰς τὸ μέσον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλων ἔθεσεν διὰ νὰ ὑπονοοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τὸν δημιουργόν, τὸ ὁποῖον καὶ κάποιος ἄλλος ἔλεγεν ὡς ἑξῆς: «Διότι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὡραιότητα τῶν δημιουργημάτων φαίνεται καθαρὰ ὁ δημιουργὸς αὐτῶν» (Σοφ. Σολ. 13, 5). Εἶδες τὸ μέγεθος αὐτῶν; D θαύμασον τὴν δύναμιν ἐκείνου ποὺ τὰ ἔκαμε. Εἶδες τὴν ὡραιότητα; νὰ ἐκπλαγῇς μὲ τὴν σοφίαν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τόσον ὡραῖα τὰ ἐστόλισε. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φανερώνων ἔλεγεν: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;» (Ψαλ. 18, 2).

Πῶς διηγοῦνται; λέγε μου. Φωνὴν δὲν ἔχουν, στόμα δὲν ἀπέκτησαν, πῶς λοιπὸν διηγοῦνται; Μὲ τὴν ὄψιν τους. Ὅταν δηλαδὴ ἴδης τὴν ὡραιότητά των, τὸ μέγεθος, τὸ ὕψος, τὴν θέσιν, τὸ σχῆμα, τὴν ἐπὶ τόσα χρόνια διάρκειαν, σὰν νὰ ἀκούῃς φωνὴν καὶ νὰ διδάσκεσαι διὰ τῆς ὄψεως, προσκυνεῖς ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε τόσον καλὸν καὶ παράδοξον σῶμα. Σιωπᾷ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ ἡ ὄψις αὐτοῦ φωνάζει δυνατώτερα ἀπὸ τὴν σάλπιγγα, διδάσκουσα ἡμᾶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὄχι διὰ

τῆς ἀκοῆς, διότι ἡ αἴσθησις τῆς ὁράσεως εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος καὶ σαφὴς ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς. Διότι ἐὰν ὁ Θεὸς διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῶν γραμμάτων θὰ μᾶς ἐπαιδαγωγοῦσε, ἐκεῖνος μὲν ποὺ ἐγνώριζε γράμματα, θὰ ἐμάθαινε ὅ,τι γράφουν τὰ βιβλία, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐγνώριζε, δὲν θὰ ἔπαιρνεν ἀπ' αὐτὰ καμμίαν ὠφέλειαν, ἐκτὸς ἐὰν κάποιος ἄλλος θὰ τὸν ἐδίδασκε. Καὶ ὁ μὲν εὔπορος θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀγοράσῃ τὸ βιβλίον, ἐνῷ ὁ πτωχὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἀποκτήσῃ. Πάλιν ἐκεῖνος ποὺ ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν, 100
A εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εἶχον γραφῆ τὰ βιβλία, θὰ ἐννοοῦσε τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ὁ δὲ Σκύθης καὶ ὁ βάρβαρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὅλοι ὅσοι δὲν θὰ ἐγνώριζον τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, θὰ ἔφευγον ἀπὸ τὰ βιβλία χωρὶς νὰ μάθουν τίποτε. Προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ οὐρανοῦ, δὲν συμβαίνει τοιοῦτον πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ βάρβαρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ κάθε ἄνθρωπος, ποὺ βαδίζει εἰς τὴν γῆν, θὰ ἀκούσῃ αὐτὴν τὴν φωνήν, διότι ὄχι διὰ τῆς ἀκοῆς ἀλλὰ διὰ τῆς ὁράσεως εἰσέρχεται εἰς τὸν νοῦν μας. Ἔπειτα ἡ ὄψις τῆς φύσεως εἶναι μία καὶ ὄχι πολλαί, ὅπως αἱ γλῶσσαι τῶν βιβλίων. Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον αὐτῆς δύναται καὶ ὁ ἀμαθὴς καὶ ὁ σοφὸς ἐξ ἴσου νὰ τὸ μελετήσῃ καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὅπου κι' ἂν φθάσῃ κανεὶς ἂν κυττάξῃ εἰς τὸν οὐρανόν, B θὰ διδαχθῇ ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν θέαν αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ὑπαινισσόμενος καὶ δεικνύων ὅτι ἡ κτίσις ἀφίνει φωνὴν καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς ὅλους γενικῶς τοὺς ἀνθρώπους καταληπτὴν τὰ ἑξῆς ἔλεγε: «δὲν ὑπάρχουν λαλιαί, οὔτε λόγοι, τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται αἱ φωναί» (Ψαλ. 18, 4). Τοῦτο δὲ ἔχει τὴν ἑξῆς σημασίαν: Δὲν ὑπάρχει ἔθνος, οὔτε γλῶσσα, ποὺ νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ἐννοήσῃ τὴν φωνὴν ταύτην, λέγει, ἀλλὰ εἶναι τοιαύτη ἡ φωνὴ αὐτῶν, ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν καταλάβουν καὶ ὄχι μόνον τοῦ οὐρανοῦ τὴν φωνὴν ἀλλὰ καὶ τῆς νύκτας καὶ τῆς ἡμέρας. Καὶ πῶς ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύκτας; Διότι ὁ μὲν οὐρανὸς μὲ τὸ κάλλος του, C μὲ τὸ μέγεθος καὶ μὲ τὰ τόσα ἄλλα, ποὺ ἔχει, προξενεῖ κατάπληξιν εἰς τοὺς θεατὰς καὶ τοὺς κάνει νὰ θαυμάσουν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ, ἡ δὲ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα, τί τοιοῦτον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ.

Τοιοῦτον μὲν τίποτε δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, ἔχει ὅμως ἄλλα, ποὺ δὲν εἶναι κατώτερα ἀπ' αὐτά, δηλαδὴ τὸν ρυθμόν, τὴν τάξιν, τὴν μεγάλην ἀκρίβειαν. Ὅταν δηλαδὴ σκεφθῇς πῶς ἐμοίρασαν μεταξύ των ἡ νύκτα καὶ ἡ ἡμέρα ὅλον τὸ ἔτος καὶ πῶς σὰν νὰ μετεχειρίσθησαν μέτρον διήρεσαν μὲ ἀκρίβειαν ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, θὰ ἐκπλαγῇς μὲ ἐκεῖνον

ποὺ ἔθεσε τὴν τάξιν αὐτήν. Διότι ὅπως αἱ ἀδελφαὶ ποὺ ἐμοίρασαν τὴν πατρικὴν κληρονομίαν μὲ πολλὴν ἀγάπην, χωρὶς καθόλου νὰ ἀδικήσῃ ἡ μία τὴν ἄλλην, ἔτσι καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα D μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ δικαίαν κατανομὴν ἐμοίρασαν μεταξύ των τὸ ἔτος καὶ διατηρεῖ κάθε μία τὰ ἰδικά της σύνορα καὶ ποτὲ ἡ μία τὴν ἄλλην δὲν ἐσπρωξε ἀπὸ τὸ ἰδικόν της μέρος. Οὐδέποτε λοιπὸν κατὰ τὸν χειμῶνα ἔγινε μακρὰ ἡ ἡμέρα, ὅπως οὐδέποτε κατὰ τὸ καλοκαίρι ἔγινε μακρὰ ἡ νύκτα, ἂν καὶ ἐπέρασαν τόσαι γενεαί, ἀλλὰ εἰς τόσον μακρὸν χρονικὸν διάστημα, οὔτε εἰς μίαν στιγμήν, οὔτε μὲ μισὴ ὥρα, σὲ μίαν ροπὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ μία ἠδίκησε τὴν ἄλλην.

3. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν ἰσότητα αὐτῶν καὶ ἐφώναξε λέγων «ἡ νύκτα εἰς τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γνῶσιν» (Ψαλμ. 3, 3). Ἂν εἶσαι εἰς θέσιν νὰ φιλοσοφῇς ἐπ' αὐτῶν, θὰ θαυμάσῃς ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καθώρισεν E τόσον ἀμετακίνητα τὰ ὅρια τούτων. Ἂς ἀκούσουν ταῦτα οἱ πλεονέκται καὶ ὅσοι ἐπιθυμοῦν τὰ ξένα πράγματα καὶ ἂς μιμηθοῦν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύκτας τὴν ἴσην καὶ δικαίαν διανομήν. Ἂς τὰ ἀκούσουν οἱ φαντασμένοι καὶ ὑπερήφανοι, ποὺ δὲν θέλουν νὰ παραχωροῦν τὰ πρωτεῖα εἰς ἄλλους. Ἡ ἡμέρα ὑποχωρεῖ εἰς τὴν νύκτα καὶ δὲν εἰσέρχεται εἰς ξένην περιοχήν, σὺ δὲ ἂν καὶ ἀπολαμβάνῃς πάντοτε τιμήν, δὲν ἀνέχεσαι νὰ μεταδώσῃς ἀπ' αὐτὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς σου;

Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῇς τοῦ νομοθέτου τὴν σοφίαν. Κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα καθώρισε μακρὰ νὰ εἶναι ἡ νύκτα, ὅτε ἁπαλώτεροι εἶναι οἱ σπόροι καὶ ἔχουν ἀνάγκην μᾶλλον ψύχους 101
A καὶ δὲν ἀνέχονται μεγαλυτέραν θερμότητα. Ὅταν δὲ μεγαλώσουν αὐταί, μεγαλώνει μαζὶ καὶ ἡ ἡμέρα καὶ τότε γίνεται μεγαλυτέρα, ὅταν πλέον ὁ καρπὸς ἀκμάζῃ. Ὁ τοιοῦτος δὲ καθορισμὸς δὲν εἶναι ὠφέλιμος μόνον εἰς τοὺς σπόρους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὁ ναύτης καὶ ὁ πλοίαρχος καὶ ὁ ὁδοιπόρος καὶ ὁ στρατιώτης καὶ ὁ γεωργὸς τὸν περισσότερον καιρὸν εἰς τὸ σπίτι μένουν, ἐξαναγκαζόμενοι ἀπὸ τὸ κρύο, καὶ ὁ χρόνος τοῦ χειμῶνος εἶναι καιρὸς ἀργίας, καθώρισεν ὁ Θεὸς ὁ περισσότερος χρόνος νὰ εἶναι νύκτα, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἄχρηστον τὸ πολὺ μάκρος τῆς ἡμέρας, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι τίποτε δὲν ἠμποροῦν νὰ κάμουν τότε.

Τί δὲ νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους; Πῶς καὶ αὐταὶ σὰν κορίτσια, B ποὺ χορεύουν κυκλικὸν χορόν, μὲ πολλὴν τάξιν διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ σιγὰ - σιγὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνωμεν, δὲν παύουν αὐταὶ ποὺ εἶναι εἰς τὸ μέσον νὰ μᾶς μεταφέρουν πρὸς τὰς

ἀντιθέτους αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀπὸ τὸν χειμῶνα ἐρχόμεθα ἀμέσως εἰς τὸ καλοκαίρι, οὔτε ἀπὸ αὐτὸ εἰς τὸν χειμῶνα πάλιν ἀμέσως, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν παρεμβάλλεται ἡ ἄνοιξις, ὥστε μὲ τὴν κλιμακωτὴν μεταβίβασιν νὰ συντελέση νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ καλοκαίρι μὲ γερὰ καὶ ἀβλαβῆ σώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αἱ ἀπότομοι καιρικαὶ μεταβολαὶ φέρουν ἀσθενείας καὶ βλάπτουν πάρα πολὺ τὴν ὑγείαν, καθώρισεν ὁ Θεὸς τὸν χειμῶνα νὰ διαδέχεται ἡ ἄνοιξις, τὴν ἄνοιξιν τὸ καλοκαίρι, τὸ καλοκαίρι νὰ διαδέχεται τὸ φθινόπωρον καὶ ἔτσι νὰ ἐρχώμεθα εἰς τὸν χειμῶνα, C ὥστε αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ ἐκ τῶν ἀντιθέτων ὡρῶν νὰ μᾶς εἶναι ἀβλαβεῖς ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔρχωνται ἀποτόμως, ἀλλὰ θὰ προηγοῦνται ἄλλαι. Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσον ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὁ ὁποῖος ἐνῷ βλέπει τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν, τὴν γῆν, τόσον κατάλληλον καὶ ἀκριβῆ συγκερασμὸν τῶν ἐποχῶν, τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύκτας τὴν ἀμετακίνητον τάξιν, νὰ νομίζη ὅτι ταῦτα ἔγιναν μόνα τους καὶ νὰ μὴ προσκυνῆ ἐκεῖνον ποὺ μὲ τόσην σοφίαν τὰ ἐπραγματοποίησε.

Ἔχω καὶ κάτι ἀκόμη νὰ προσθέσω εἰς αὐτά· ὅτι ὄχι μόνον τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὡραιότης τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργήθησαν φανερώνει τὸν Θεόν, ποὺ συντηρεῖ τὰ πάντα. Ἐπειδὴ δηλαδή, ὅτε ὁ Θεὸς ἔκτιζε καὶ ἐδημιουργοῦσε τὰ πάντα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, D δὲν εἴμεθα παρόντες, οὔτε, ἐὰν εἴμεθα, θὰ ἐβλέπαμεν πῶς ἐγίνοντο, διότι ἡ ἀόρατος αὐτοῦ παντοδυναμία τὰ κατεσκεύαζε, καθώρισεν, ὥστε αὐτὸς οὗτος ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας νὰ μᾶς γίνη ἄριστος διδάσκαλος, διότι συνέθεσε τὰ δημιουργήματα κατὰ ὑπερφυσικὸν τρόπον. Ἴσως νὰ μὴ ἐννοήσατε αὐτὸ ποὺ εἶπα· διὰ τοῦτο θὰ σᾶς τὸ εἴπω ἁπλούστερα. Ὅλοι θὰ παραδεχθοῦν ὅτι εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα τὸ νερὸ νὰ στηρίζεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ ὄχι ἡ γῆ ἐπάνω εἰς τὸ νερό. Διότι, ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶναι σῶμα πυκνόν, σκληρόν, συνεχὲς καὶ δὲν ὑποχωρεῖ, εὔκολα ἠμπορεῖ νὰ χρησιμεύση ὡς στήριγμα εἰς τὰ νερά. Τὸ νερὸ ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι σῶμα ρευστόν, καὶ ἀραιόν, E μαλακὸν καὶ εὐκολοκίνητον καὶ ὑποχωρητικὸν σὲ ὅ,τι θὰ πέση μέσα εἰς αὐτό, σὲ κανένα σῶμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμεύση ὡς στήριγμα, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο εἶναι ἐλαφρότατον. Διὰ τοῦτο πολλὲς φορές, ὅταν μικρὸ πετραδάκι ἔπεσε μέσα σὲ νερό, τὸ νερὸ ὑπεχώρησε καὶ τὸ ἄφησε νὰ φθάση εἰς τὸν πάτον αὐτοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἴδης ὄχι μικρὸν πετραδάκι, ἀλλὰ τὴν γῆν ὁλόκληρον νὰ εἶναι ἐπάνω εἰς τὰ νερὰ καὶ νὰ μὴ καταποντίζεται, θαύμασον τὴν δύναμιν ἐκείνην, ποὺ κάνει τοιαῦτα ὑπερφυσικὰ θαύματα.

Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἐπάνω εἰς τὰ νερά;

Ὁ προφήτης τὸ εἶπε διὰ τῶν ἑξῆς: «αὐτὸς ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν 102 A καὶ τὴν ἐστερέωσεν ἐπάνω εἰς ποταμοὺς» (Ψαλμ. 22, 2). Καὶ πάλιν: «ἐκεῖνος ποὺ ἐστερέωσε τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὰ νερὰ» (Ψαλμ. 135, 6).[88]

Τί λέγεις; Μικρὸ πετραδάκι δὲν ἠμπορεῖ νὰ βαστάζη εἰς τὴν ἐπιφάνειάν του τὸ νερὸ καὶ βαστάζει τόσον μεγάλην γῆν καὶ βουνὰ καὶ λόφους καὶ πόλεις καὶ φυτὰ καὶ ἀνθρώπους καὶ κτήνη καὶ δὲν καταποντίζεται; Τί λέγω δὲν καταποντίζεται; Πῶς ἐνῷ ἀπὸ κάτω εὑρίσκεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ νερὸ ἐπὶ τόσα χρόνια, δὲν διελύθη καὶ δὲν ἔγινε ὅλη λάσπη; Διότι, ἐὰν τὰ ξύλα, ὅταν μείνουν ἐπ' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα εἰς τὸ νερὸ σαπίζουν καὶ διαλύονται καὶ διατὶ ἀναφέρω τὰ ξύλα; τί εἶναι σκληρότερον ἀπὸ τὸν σίδηρον; Καὶ αὐτὸς πολλάκις γίνεται μαλακός, ὅταν διαρκῶς μένη μέσα εἰς τὸ νερὸ καὶ εἶναι φυσικὸν αὐτό, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν γῆν προέρχεται.

Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δραπετεύοντας ὑπηρέτας, B ὅταν, κατὰ τὴν φυγὴν αὐτῶν, σύρουν μαζί τους τὰς χειροπέδας καὶ τὰς ἁλυσίδας, ἀφοῦ ἔλθουν κοντὰ εἰς τὸ τρεχούμενον νερὸ καὶ βάλουν μέσα εἰς αὐτὸ τὰ πόδια των μὲ τὰ σιδερένια δεσμὰ καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ κάνουν μαλακά, εὔκολα κατόπιν τὰ σπάζουν κτυπῶντες αὐτὰ μὲ λίθους. Ἔπειτα ὁ μὲν σίδηρος γίνεται μαλακὸς καὶ τὰ ξύλα σαπίζουν καὶ τὰ λιθάρια καταστρέφονται ἀπὸ τὰ νερά, τόσος δὲ ὄγκος γῆς ἐπὶ τόσον χρόνον ἐπάνω εἰς τὰ νερά, οὔτε κατεποντίσθη οὔτε διελύθη καὶ κατεστράφη.

4. Καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐκπλαγῆ καὶ θαυμάση αὐτὰ καὶ δὲν θὰ εἰπῆ μετὰ πεποιθήσεως ὅτι δὲν εἶναι ἔργα τῆς φύσεως, D ἀλλὰ τῆς ὑπερφυσικῆς Προνοίας; Δι' αὐτὰ κάποιος εἶπε· «ἐκεῖνος ποὺ ἐκρέμασε τὴν γῆν ἀπὸ τὸ τίποτε» (Ἰώβ. 26, 7). Κάποιος δὲ ἄλλος, «εἰς τὸ χέρι αὐτοῦ εἶναι τὰ πέρατα τῆς γῆς» (Ψαλμ. 94, 4) καί, «ὅτι ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν» (Ψαλμ. 23, 2). Καὶ φαίνονται μὲν ὅτι τὰ χωρία ταῦτα εἶναι ἀντιθέτου ἐννοίας τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο, ἀλλ' ὅμως συμφωνοῦν πολύ. Διότι, ἐκεῖνος, ποὺ εἶπεν, ὅτι ἐπάνω εἰς τὰ νερὸ ἐθεμελίωσεν αὐτήν, εἶπε τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνον ποὺ εἶπεν, ὅτι ἀπὸ τὸ τίποτε ἐκρέμασεν αὐτήν, ἐπειδὴ τὸ νὰ εὑρίσκεται ἐ-

88. Πολλὰ ἐξ ἐκείνων, ποὺ μὲ τόσην παρατηρητικότητα καὶ φιλοσοφικὴν σκέψιν ἀναφέρει ὁ ἅγιος Πατὴρ ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω περὶ τῆς κτίσεως, ὅπως τὸ ὅτι ἡ γῆ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀπηχοῦν τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του καὶ σήμερον δὲν ἰσχύουσιν. Ἐν τούτοις αἱ σήμερον ἐπικρατοῦσαι ἐπιστημονικαὶ περὶ τοῦ κόσμου ἀλήθειαι, φανερώνουσι κατὰ μείζονα λόγον τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν. Ἴδε περὶ τούτου «Τὰ θαυμάσια τῆς δημιουργίας» ἔκδοσις Ζωῆς καὶ τὸ «Ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔργοις Αὐτοῦ», Κ. Καλλινίκου, ἔκδοσις ΧΕΕΝ.

πάνω εἰς τὰ νερά, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ κρέμεται ἀπὸ τὸ τίποτε. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν κρέμεται καὶ ποῦ στέκεται; Ἄκουσε τὸν ἴδιον, ποὺ λέγει, «εἰς τὸ χέρι αὐτοῦ εἶναι τὰ πέρατα τῆς γῆς»· ὄχι ὅτι χέρια ἔχει ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ, ποὺ προνοεῖ περὶ ὅλων, εἶναι ἐκείνη ποὺ συγκρατεῖ καὶ βαστάζει ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς γῆς. Ἀλλὰ δὲν πείθεσαι εἰς αὐτὰ ποὺ εἴπομεν; Πίστευσε αὐτὰ ποὺ βλέπεις, διότι καὶ εἰς ἄλλο φυσικὸν στοιχεῖον εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃς τὴν θαυματουργοῦσαν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ φωτιὰ ἔχει τὴν φυσικὴν ἰδιότητα νὰ τείνῃ πρὸς τὰ ἄνω, νὰ φέρεται πρὸς τὸ ὕψος καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἀνέρχεται μὲ πηδήματα καὶ ἂν μυρίους τρόπους μεταχειρισθῇς, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὴν ἀναγκάσῃς νὰ πάρῃ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ κάτω. Πολλὲς φορὲς λοιπὸν ἀναμμένην λαμπάδα ἂν καὶ τὴν ἀναποδογυρίσαμεν δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ κάμωμεν τὴν ὁρμὴν τοῦ πυρὸς νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ κάτω, E ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν στάσιν εὑρισκόμενον τρέχει πρὸς τὰ ἄνω καὶ σπεύδει πρὸς τὰ ὕψη ἐκ τῶν κάτω. Διὰ τὸν ἥλιον ὅμως ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον ἔκαμεν ὁ Θεός, διότι τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ τὰς ἔστρεψεν εἰς τὴν γῆν καὶ τὸ φῶς του τὸ ἔκαμεν νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ κάτω, λέγων τρόπον τινὰ δι' αὐτῆς τῆς ἰδιότητος τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδωκε: Κάτω νὰ βλέπῃς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ φωτίζῃς, διότι δι' αὐτοὺς ἔγινες. Καὶ τοῦ λυχναριοῦ μὲν ἡ φλόγα δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ πάθῃ τοῦτο, ἄστρον δὲ τόσον μεγάλον καὶ θαυμαστὸν κλίνει πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὴν γῆν βλέπει, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ πυρός, 103 A ἕνεκα τῆς δυνάμεως ἐκείνου ποὺ τὰ διέταξε. Θέλεις νὰ σοῦ ἀναφέρω καὶ ἄλλο παράδειγμα ὅμοιον μὲ αὐτό; Τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ τὸν ὁποῖον βλέπομεν ἔχουν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη νερὰ καὶ ὅμως δὲν καταρρέουν οὔτε μετακινοῦνται, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ νεροῦ, διότι τοῦτο εἰς μὲν τὰς κοιλότητας συρρέει μὲ εὐκολίαν, ὅταν δὲ εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς κυρτὸν σῶμα, γλυστρᾷ ἀπὸ παντοῦ καὶ οὔτε μικρὰ σταγόνα δὲν μένει ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἰδοὺ τὸ παράδοξον τοῦτο ἔχει γίνει διὰ τοὺς οὐρανοὺς καὶ αὐτὸ ὑπονοῶν ὁ προφήτης λέγει: «αἰνεῖται τὸν Κύριον τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν» (Ψαλμ. 148, 4). B Καὶ ἀκόμη οὔτε τὸ νερὸ τοῦτο τὸν ἥλιον ἔσβησεν, οὔτε ὁ ἥλιος, ποὺ ἐπὶ τόσα χρόνια συνεχίζει τὸν δρόμον του κάτω, τὸ ὑπεράνω αὐτοῦ εὑρισκόμενον νερὸ ἐξήτμισε. Θέλεις πάλιν κάτω εἰς τὴν γῆν νὰ σὲ φέρωμεν καὶ τὸ θαῦμα νὰ σοῦ ἐπιδείξωμεν; Δὲν βλέπεις αὐτὴν ἐδῶ τὴν θάλασσαν, ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ κύματα καὶ βιαίους ἀνέμους; Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ θάλασσα ἡ εὐρύχωρος καὶ μεγάλη καὶ μανιώδης περιτειχίζεται μὲ τὴν ἀνίσχυρον

ἄμμον. Καὶ παρατήρησε τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Δὲν ἀφῆκεν αὐτὴν νὰ εἶναι ἥσυχος, οὔτε ἤρεμος, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι ἡ εὐταξία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν της, ἀλλ' ὅταν μὲν μένῃ βαθειὰ εἰς τὴν περιοχήν της φωνάζει, ταράσσεται, κάνει μεγάλον πάταγον καὶ τὰ κύματα τὰ ἐξακοντίζει εἰς δυσθεώρητα ὕψη, C ὅταν δὲ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ ἴδῃ τὴν ἄμμον, διαλύεται καὶ γυρίζει ὀπίσω, διδάσκουσα σὲ διὰ τῶν δύο τούτων, ὅτι δὲν εἶναι ἔργον τῆς φύσεως τὸ ὅτι μένει μέσα εἰς τὰ ὅριά της, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνου ποὺ τὴν συγκρατεῖ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἀνίσχυρον τὸ τεῖχος τοῦτο κατασκεύασε καὶ δὲν περιέβαλε τὶς ἀκρογιαλιὲς μὲ ξύλα, οὔτε μὲ λίθους καὶ βουνὰ διὰ νὰ μὴ ἀποδώσῃς εἰς ταῦτα τὴν συγκράτησιν τοῦ θαλασσίου στοιχείου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐλέγχων τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγε: «Ἐμὲ δὲν θὰ φοβηθῆτε ποὺ ἔθεσα τὴν ἄμμον ὡς ὅριον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν θὰ τὴν ὑπερβῇ;» (Ἱερ. 5, 22). Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο μόνον τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ὅτι μέγαν καὶ θαυμαστὸν τὸν κόσμον ἔκαμεν, οὔτε ὅτι παρὰ τοὺς συνήθεις φυσικοὺς νόμους τὸν συνήρμοσε, D ἀλλὰ ὅτι καὶ ἐξ ἀντιθέτων στοιχείων, ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ξηρασίας καὶ ὑγρασίας, πυρὸς καὶ ὕδατος, γῆς καὶ ἀέρος τὸν συνεκρότησε· καὶ τὰ ἀντίθετα ταῦτα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσεν αὐτὸ τὸ σύμπαν, ἂν καὶ ἀντιμάχεται τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, δὲν κατεστράφησαν μεταξύ των, δηλ. ἡ φωτιὰ δὲν ἐπέδραμε νὰ καύσῃ τὰ πάντα, οὔτε τὸ νερὸ νὰ πλημμυρίσῃ τὴν οἰκουμένην. Ἀλλ' εἰς μὲν τὰ ἰδικά μας σώματα ταῦτα συμβαίνουν καὶ ἡ χολή, ὅταν αὐξάνεται προκαλεῖ πυρετόν, ποὺ καταστρέφει τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν καὶ ὁ πλεονασμὸς τοῦ φλέγματος[39] πολλὰ νοσήματα προκαλεῖ καὶ καταστρέφει τὸ σῶμα. E Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ σύμπαν τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν συνέβη, ἀλλὰ κάθε στοιχεῖον μένει εἰς τὰ ἰδικά του ὅρια ἐξαναγκαζόμενον ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ δημιουργοῦ του, σὰν νὰ ἔχῃ χαλινὸν καὶ δεσμὰ καὶ ἡ διαμάχη τῶν στοιχείων γίνεται παράγων εἰρήνης εἰς τὸ σύμπαν. Ταῦτα καὶ εἰς τὸν τυφλὸν δὲν εἶναι φανερὰ καὶ εἰς πάρα πολὺ ἀνοήτους καταληπτά, ὅτι ἀπὸ κάποιαν πρόνοιαν ἔχουν γίνει καὶ συγκρατοῦνται; Διότι ποιὸς εἶναι τόσον ἀνόητος καὶ ἀναίσθητος, ὁ ὁποῖος ἐνῷ βλέπει τόσον ὄγκον σωμάτων, τόσην ὡραιότητα, τόσην ἁρμονικὴν σύνθεσιν, τόσων στοιχείων διαμάχην διαρκῆ καὶ ἀντθεσιν καὶ διανομήν, 104 A νὰ μὴ σκεφθῇ καὶ εἴπῃ μέσα του, ὅτι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κάποια πρόνοια, ποὺ νὰ

---

39. Τὸ φλέγμα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἰατρικὴν ἐθεωρεῖτο ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ.

συγκρατῇ τὸν ὄγκον τῶν σωμάτων καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸ σύμπαν νὰ καταρρεύσῃ, τοῦτο δὲν θὰ παρέμενεν οὔτε θὰ διαρκοῦσε τόσον χρόνον; Τόση ἐποχῶν εὐταξία, τόση ἡμέρας καὶ νύκτας συμφωνία, τόσα γένη κτηνῶν, φυτῶν, σπόρων καὶ χόρτων ἐξακολουθοῦν τὸν δρόμον των καὶ κανένα μέχρι σήμερον οὔτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅριά του, οὔτε κατεστράφη μιὰ γιὰ πάντα.

5. Ὄχι δὲ μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, **B** περισσότερα ἀπ' αὐτὰ καὶ βαθύτερα, ἦτο δυνατὸν νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως νὰ φιλοσοφήσωμεν· ἀλλὰ ἂς τὰ ἀφήσωμεν αὐτὰ διὰ τὴν αὐριανὴν ὁμιλίαν καὶ τώρα ἂς προθυμοποιηθῶμεν νὰ διαφυλάξωμεν εἰς τὸν νοῦν μὲ ἀκρίβειαν ὅσα εἴπομεν καὶ νὰ τὰ μεταδώσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι παράξενον σᾶς ἐφάνη τὸ βάθος τῶν νοημάτων, ἀλλὰ ἐὰν ὀλίγον ἀνανήψωμεν καὶ συνηθίσωμεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς τοιαῦτα νοήματα, εὔκολα καὶ εἰς ἄλλους θὰ γίνωμεν διδάσκαλοι. Τέλος δὲ τὸ ἑξῆς θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ εἴπω εἰς τὴν ἀγάπην σας.

Ὅπως ἐδόξασεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς τόσης δημιουργίας, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἂς τὸν δοξάσωμεν διὰ βίου καθαροῦ. «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ» (Ψαλμ. 18, 2) **C** μόνον μὲ τὴν ὄψιν των· καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἂς διηγώμεθα τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς σιωπῆς μας καὶ τῆς ἐκπλήξεως, ποὺ θὰ προκαλῇ εἰς πάντας ἡ λαμπρότης τοῦ βίου μας. «Διότι ἂς λάμψῃ, λέγει, τὸ φῶς σας ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ ἴδωσι τὰ καλά σας ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα σας τὸν οὐράνιον» (Ματθ. 5, 16).

Διότι, ὅταν ὁ ἄπιστος ἴδῃ σὲ τὸν πιστὸν νὰ εἶσαι ταπεινός, σώφρων, σεμνός, θὰ ἐκπλαγῇ καὶ θὰ εἴπῃ· ἀλήθεια μεγάλος εἶναι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν· πῶς τοὺς ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους, πόσον τοὺς μετέβαλεν, ἀπὸ ἀνθρώπους τοὺς ἔκαμεν ἀγγέλους. Ἂν ὑβρίσῃ κανεὶς αὐτούς, **D** δὲν ἀνταποδίδουν τὰ ἴσα· ἂν τοὺς κτυπήσῃ, δὲν ἀγανακτοῦν· ἂν τοὺς ἀδικήσῃ, προσεύχονται διὰ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἠδίκησε· ἐχθρὸν δὲν ἔχουν, μνησικακίαν δὲν γνωρίζουν, φλυαρίαν ἀγνοοῦν, δὲν ἔμαθον νὰ λέγουν ψέματα, νὰ παραβοῦν τὸν ὅρκον τους, δὲν ἀνέχονται μᾶλλον δὲ οὔτε νὰ ὁρκίζωνται· ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσαν νὰ τοὺς κοπῇ ἡ γλῶσσα παρὰ νὰ βγάλουν ὅρκον ἀπὸ τὸ στόμα τους.

Ἂς τοὺς κάμωμεν νὰ λέγουν τοιαῦτα δι' ἡμᾶς, ἂς κόψωμεν μεν τὴν κακὴν τῶν ὅρκων συνήθειαν καὶ ἂς τιμήσωμεν τὸν Θεὸν ὅσον τιμῶμεν τὰ πολυτιμότερα φορέματά μας. Διότι δὲν εἶναι ἄτοπον πρᾶγμα τὸ μὲν καλύτερον φόρεμά μας νὰ μὴ ἀνεχώμεθα νὰ τὸ φορῶμεν συχνά, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Θεοῦ παντοῦ νὰ τὸ περιφέρωμεν ἁπλῶς καὶ χωρὶς λόγον; **E** Μή, σᾶς παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω, μὴ δεικνύωμεν τόσην ἀδιαφορίαν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλὰ τὴν προθυμίαν ποὺ ἐδείξαμεν διὰ τὴν ἐντολὴν ταύτην εἰς τὴν ἀρχήν, νὰ τὴν διατηρήσωμεν ἕως ὅτου τὴν ἐφαρμόσωμεν τελείως. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ συνεχῶς σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀποφεύγετε τοὺς ὅρκους, ὄχι διότι σᾶς θεωρῶ ἀμελεῖς ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδα, ὅτι ἐτηρήσατε τὸ περισσότερον μέρος αὐτῆς καὶ βιάζομαι νὰ σᾶς ἴδω νὰ τὴν ἐφαρμόσετε ὅλην καὶ τελείως. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ θεαταὶ τῶν ἀγώνων, ἐκείνους ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ εἶναι πλησίον εἰς τὰ βραβεῖα, τοὺς παρακινοῦν περισσότερον. Ἂς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν οὔτε καὶ ἡμεῖς, διότι καὶ πλησιάζομεν εἰς τὴν τελείαν ἐφαρμογὴν τῆς ἐντολῆς καὶ ἡ δυσκολία ἦτο εἰς τὴν ἀρχήν. 105 **A** Τώρα ὅτε τὸ περισσότερον μέρος τῆς κακῆς συνηθείας ἐκόπη πλέον καὶ ἔχει μείνει μικρὸν μέρος αὐτῆς, οὔτε κόπος ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ μικρὰ προσοχὴ καὶ ὀλίγου χρόνου προσπάθεια, διὰ νὰ κατορθώσωμεν τελείως νὰ μὴ ὁρκιζώμεθα καὶ εἰς ἄλλους νὰ γίνωμεν διδάσκαλοι καὶ μὲ παρρησίαν νὰ ἴδωμεν τὸ Ἅγιον Πάσχα καὶ μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ἀπὸ τὴν συνηθισμένην εὐφροσύνην νὰ ἀπολαύσωμεν. Διότι δὲν προξενεῖ εὐχαρίστησιν τόσον ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἱδρῶτας τῆς νηστείας, ὅσον τὸ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑορτὴν μὲ κατόρθωμα πνευματικὸν καὶ στέφανον λαμπρὸν καὶ ἀμάραντον.

Διὰ νὰ διορθωθῇς δὲ γρήγορα, κάμε τὸ ἑξῆς: **B** ζωγράφισε εἰς τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας σου καὶ εἰς τὰ τοιχώματα τῆς καρδίας σου τὸ δρεπάνι ἐκεῖνο ποὺ πετᾷ (Ζαχ. 5, 1—3) καὶ νόμιζε ὅτι τοῦτο πετᾷ ἐπὶ τῆς κατάρας ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ὅρκους καὶ συνεχῶς αὐτὴν νὰ συλλογίζεσαι· καὶ ἂν ἄλλον ἴδῃς νὰ ὁρκίζεται, ἐμπόδισέ τον καὶ φρόντισε καὶ διὰ τοὺς ὑπηρέτας σου. Διότι ἂν κυττάξωμεν ὄχι μόνον πῶς ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλους νὰ φέρωμεν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, γρήγορα θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα. Διότι ἀφοῦ ἀνελάβομεν νὰ διορθώσωμεν ἄλλους, θὰ κοκκινίσωμεν καὶ θὰ ἐντραπῶμεν νὰ φανοῦμεν, ὅτι παραλείπομεν νὰ κάνωμεν αὐτά, ποὺ συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ κάνουν. Δὲν χρειάζονται περισσότερα λόγια, διότι πολλὰ περὶ αὐτοῦ εἴπομεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν· καὶ αὐτὰ δὲ τώρα τὰ εἴπομεν διὰ νὰ σᾶς ὑπενθυμίσωμεν ἐκεῖνα. **C** Ὁ δὲ Θεός, ποὺ περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς φροντίζει διὰ τὰς ψυχάς μας, εἴθε νὰ μᾶς καταστήσῃ τελείους καὶ εἰς τοῦτο καὶ εἰς κάθε ἄλλο ἀγα-

θὸν ἔργον, διὰ νὰ παρουσιάσωμεν ὡς καρποὺς κάθε ἔργον ἀρετῆς καὶ ἀξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἂς εἶναι ἡ δόξα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΑΡΧΑΙΟΝ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ